

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**E-DEVLET UYGULAMALARI ve
MALİ SAYDAMLIK İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED MURAT KANKAYA

GAZIANTEP
AĞUSTOS 2010

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**E-DEVLET UYGULAMALARI ve
MALİ SAYDAMLIK İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED MURAT KANKAYA

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atilla UĞUR

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2010

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

E-Devlet Uygulamaları ve Mali Saydamlık İlişkisi

MUHAMMED MURAT KANKAYA

Tez Savunma Tarihi: 02.08.2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf AKAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atilla UĞUR
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atilla UĞUR

Doç. Dr. Arif ÖZSAĞIR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEKİNKUŞ

TEŐEKKÖR

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında bilgi ve gÖrüşlerinden yararlandığım tez danıőmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atilla UĞUR'a ve desteklerini esirgemeyen aile bireylerime teőekkÖr ederim.

Muhammed Murat KANKAYA

ÖZET

E-DEVLET UYGULAMALARI ve MALİ SAYDAMLIK İLİŞKİSİ

KANKAYA, Muhammed Murat

Yüksek Lisans Tezi, İktisat ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atilla UĞUR

Haziran 2010, 124 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, daha iyi bir yönetim anlayışı için mali saydamlığın önemine dikkat çekmek ve mali saydamlığın sağlanmasında e-devlet anlayışının önemine vurgu yapmaktır.

Bir devletin mali açıdan iyi noktalara erişebilmesi için, saydam bir yapıya sahip olması gerekir. Bunun nedeni saydam bir mali yapı vatandaşlar tarafından denetlenebilir bir mali yapıdır. Bu yüzden yolsuzluk, rüşvetçilik gibi durumların daha az gerçekleşeceği saydam bir mali yapının ülke ekonomisi için daha iyi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu çalışmada yapılmaya çalışılan da bu durumu gerekçelendirerek daha detaylı bir şekilde açıklamaktır.

E-Devletin mali saydamlık üzerindeki rolü aslında çalışmanın ulaşmaya çalıştığı esas önemli noktadır. Bu kapsamda e-devlet uygulamalarının mali saydamlığı arttırdığı istatistiki verilerle de desteklenmekte ve mali saydamlığın gerçekleştirilmesinde e-devlet uygulamasının rolü daha iyi anlaşılmaktadır.

Çalışmada bu konuyla ilgili olarak e-devletin temel unsurları arasında mali saydamlığın yerine, denetim faaliyetinin saydamlığa olan katkısına ve Türk mali saydamlığının gerçekleşmesinde e-devlet faktörünün önemine değinilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: E-Devlet, Mali Saydamlık, Yönetim, Denetim, Yolsuzluk

ABSTRACT

E-GOVERNMENT APPLICATIONS AND FINANCIAL TRANSPARENT CORRELATION

KANKAYA, Muhammed Murat
M. A. Thesis, Department of Economy
Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Atilla UĞUR
June 2010, 124 pages

The purpose of this study, for a better understanding of management attention to the importance of financial transparency and ensuring financial transparency is to emphasize the importance of e-government concept.

The financial terms of a state with good access point for, must have a transparent structure. The reason for this; a transparent financial structure, financial structure can be controlled by citizens. Therefore, corruption, bribery case to be made less of a transparent financial structure is better for the country's economy is an undeniable fact, in this study, this situation will be trying to make a more detailed way to explain the rationale.

E-Government on the role of fiscal transparency is actually an important point of the study is essentially trying to get. In this context, the e-government applications to increase financial transparency in statistical data supported and financial transparency for the realization of the role of e-government application is better understood.

Study on this issue as, among the key elements of e-government rather than financial transparency, contribution to the transparency of the audit to and Turkish financial transparency in the realization of e-government highlighted the importance of factors to be studied.

Key words: E-Government, Financial Transparent, Management, Contribution, Corruption

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLoların LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	
1.1. GİRİŞ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
2. LİTERATÜR	
2.1. E-DEVLET ve MALİ SAYDAMLİK KAVRAMI	5
2.1.1. E-Devlet Kavramı	5
2.1.1.1. E-Devletin temel unsurları	6
2.1.1.2. E-Devletin amaçları	8
2.1.1.3. E-Devlet uygulamasından beklenen yararlar	10
2.1.1.4. E-Devlet uygulamasının sorunları	13
2.1.2. Saydamlık Kavramı	17
2.1.2.1. Saydamlık türleri	17
2.1.2.1.1. Performans saydamlığı	17
2.1.2.1.2. Mali saydamlık	18
2.1.2.1.2.1. Mali saydamlığın ölçülmesi	19
2.1.2.2. Saydamlığın faydaları ve sakıncaları	21
2.1.2.2.1. Saydamlığın faydaları	21
2.1.2.2.2. Saydamlığın sakıncaları	22
2.1.2.3. Saydamlığın önündeki engeller	23
2.1.3. Hesap Verme Sorumluluğu	24
2.1.3.1. Siyasi hesap verme sorumluluğu	27
2.1.3.2. İdari hesap verme sorumluluğu	28
2.1.3.3. Hukuki hesap verme sorumluluğu	28
2.1.3.4. Mali hesap verme sorumluluğu	29
2.1.3.5. Profesyonel hesap verme sorumluluğu	29
2.1.4. Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık	29
2.2. E-DEVLETİN ALTYAPISI ve E-DEVLET UYGULAMALARI	31
2.2.1. E-Devlet Oluşumunun Altyapısı	31

	<u>Sayfa No</u>
2.2.1.1. Hukuksal altyapı	31
2.2.1.2. Teknolojik altyapı	32
2.2.1.3. Beşeri altyapı	33
2.2.1.4. Güvenlik altyapısı	34
2.2.1.5. Finansal altyapı	35
2.2.2. E-Devletin Unsurları	36
2.2.2.1. Devletten devlete uygulamalar	37
2.2.2.2. Devletten iş yaşamına uygulamalar	37
2.2.2.3. Devletten vatandaşa uygulamalar	38
2.2.3. Dünya'daki E-Devlet Uygulamalarından Başarılı Örnekler	38
2.2.3.1. Amerika birleşik devletleri örneği	40
2.2.3.2. Singapur örneği	42
2.2.3.3. Danimarka örneği	44
2.2.4. Dünya Çapında E-Devletin Kullanım Düzeyi	45
2.2.5. Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu	46
2.2.6. Saydamlığın Gerçekleştirilmesinde E-Devlet Faktörü	47
2.2.6.1. E-Meclis uygulaması	47
2.2.6.2. E-İhale uygulaması	49
2.2.6.3. E-Bütçe uygulaması	51
2.2.6.4. Elektronik ortamda istatistiki veri hizmeti	51
2.2.6.5. Elektronik denetim uygulamaları	52
2.2.6.5.1. Elektronik vergi denetimi uygulaması	53
2.2.6.5.2. Elektronik muhasebe denetimi uygulaması	54
2.2.6.5.3. Elektronik gümrük denetimi uygulaması	54
2.2.6.5.4. Elektronik dış ticaret işlemleri denetimi uygulaması	55
2.2.6.6. IMF mali saydamlık iyi uygulamalar tüzüğü	56
2.2.6.6.1. Mali raporlama kavramı	56
2.2.6.6.2. Mali raporlama ve hesap verme sorumluluğu	57
2.2.6.6.3. Mali raporlama ve mali saydamlık	58
2.3. ELEKTRONİK DENETİM ve SAYDAMLIK	59
2.3.1. Denetim Kavramı	59
2.3.1.1. Uygunluk denetimi	60
2.3.1.2. Mali denetim	60
2.3.1.3. Performans denetimi	62
2.3.1.4. Ekonomik denetim	63
2.3.2. Mali Denetim Kavramı	63
2.3.2.1. Mali denetimin aşamaları	64
2.3.2.1.1. Düzenlilik	64
2.3.2.1.2. Uygunluk	65
2.3.2.1.3. Doğrulama / teyit	65
2.3.2.1.4. Uygunluk denetimi / uygunluk bildirim ilişkisi ..	65
2.3.2.1.5. Mali analiz	66
2.3.3. Klasik Denetim / Elektronik Denetim Karşılaştırması	66
2.3.3.1. Kanıtların güvenilirliği	68
2.3.3.2. Denetçi nitelikleri	69
2.3.3.3. Risk	69
2.3.4. Elektronik Ortamda Vergi Denetimi	70

Sayfa No

2.3.4.1. Vergi hukukunun elektronik ortamda yeniden değerlendirilmesi	70
2.3.4.2. Elektronik ortamda vergi hukukunun uygulanabilirliği	71
2.3.4.3. Elektronik bilgilerin denetim kanıtı olarak kabulü	72
2.3.5. Saydamlık ve Denetim	73
2.3.5.1. Saydamlığa ulaşmada iç denetimin rolü	74
2.3.5.2. Saydamlığa ulaşmada dış denetimin rolü	76
2.3.5.3. Saydamlığa ulaşmada iç ve dış denetimin rollerinin karşılaştırılması	77
2.3.5.4. Saydamlık ve kamu denetimi	78

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. MATERYAL	80
3.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ	81
3.3. KISITLAR	81

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

4.1. TÜRKİYE'DE E-DEVLET ve SAYDAMLIK İLİŞKİSİ	83
4.1.1. Türkiye'de E-Devlet Uygulaması	83
4.1.1.1. E-Dönüşüm türkiye projesi	84
4.1.1.1.1. Hukuki altyapı	86
4.1.1.1.2. Teknik altyapı ve bilgi güvenliği	87
4.1.1.1.3. Eğitim ve insan kaynakları	88
4.1.1.2. Türkiye'nin e-dönüşümde geldiği nokta	89
4.1.1.2.1. Uluslar arası karşılaştırmalar	90
4.1.1.2.2. Bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin temel göstergeler	91
4.1.1.2.3. Türkiye'nin e-hazırlık sırası	93
4.1.2. Dış Ticarete E-devlet Uygulamaları	93
4.1.2.1. Gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi (gimop)	94
4.1.2.2. Bilgisayarlı gümrük etkinlikleri (bilge)	96
4.1.2.3. Bilge-edi (electronic data interchange)	96
4.1.2.3.1. Edi'nin kullanım alanları	97
4.1.2.3.2. Edi'nin yararları	97
4.1.2.3.3. Bilge sisteminin yaygınlaştırılması	98
4.1.2.4. Dış ticarete e-belge projesi	98
4.1.3. Türk Mali Sisteminde Saydamlığın Sağlanmasına Yönelik Çalışmalar	99
4.1.3.1. Mali saydamlığı sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler	101
4.1.3.1.1. Kamu ihale kanunu	101
4.1.3.1.2. Kamu finansmanı ve borç yönetiminin düzenlenmesi hakkında kanun	103
4.1.3.1.3. Bilgi edinme hakkı kanunu	104
4.1.3.1.4. Kamu mali yönetimi ve kontrolü kanunu	105
4.1.3.1.5. Kamu yönetimi temel kanunu tasarısı	106
4.1.4. Türkiye'de Mali Saydamlığın Gerekliliği	107
4.1.4.1. Ekonomik programlar	108
4.1.4.2. Ekonomik krizler ve mali saydamlık	108
4.1.4.3. Avrupa birliği süreci ve saydamlaşma	109

	<u>Sayfa No</u>
4.1.4.4. Ulusal düzeydeki inisiyatifler ve mali saydamlık	110
4.1.5. Türkiye'nin Saydamlık Notu ve Sıralamadaki Yeri	111
SONUÇ ve ÖNERİLER	112
KAYNAKLAR	116
ÖZGEÇMİŞ (VİTAE)	125

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. E-Devlet Hizmetlerinin Tarafları Arasındaki İlişki	37
Tablo 2.2. Elektronik Devlet Hizmetlerinin Kullanım Oranı	46
Tablo 2.3. Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu	46
Tablo 4.1. Türkiye'nin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Sıralamasındaki Yeri	91
Tablo 4.2 Türkiye'de Yıllara Göre İletişim Altyapısı Harcamaları	92
Tablo 4.3. Türkiye'nin E-Hazırlık Sırası	93
Tablo 4.4. Türkiye'nin Saydamlık Derecesi ve Sıralamadaki Yeri	111

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİLGE: Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri
BYES: Bütçe Yönetim Enformasyon Sistemi
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
EGAP: E-Government Action Plan : E-Devlet Hareket Planı
GİMOP: Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu Projesi
IMF: International Monetary Fund : Uluslar arası Para Fonu
INSEAD: Institut Européen d'administration des affaires : Avrupa İşletme Yönetimi Enstitüsü
IRS: Internal Revenue Service : Amerikan Vergi Dairesi
İLEMOD: İl Envanteri Modernizasyonu Projesi
KİK: Kamu İhale Kurumu
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MERNİS: Merkezi Nüfus İdare Sistemi
OECD: Organisation For Economic Co-operation and Development : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TAKBİS: Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESEV: Türkiye Ekonomi ve Sosyal Etüdler Vakfı
UYAP: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
VEDOP: Vergi Dairelerinin Otomasyonu Projesi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Saydamlığın sağlandığı bir kamusal düzen dünya üzerindeki bütün toplumların arzuladığı bir düzendir. Saydam bir yapı; devletin faaliyetlerinden vatandaşların bilgi sahibi olduğu, rüşvetin ve yolsuzluğun azaldığı ve istenilen bilgilere ulaşımın daha kolay olduğu yeni bir oluşumdur. Bu yeni oluşum, vatandaşların devletten beklentilerinin giderek arttığı son dönemde, bir zorunluluk hâline gelmiştir. Özellikle mali yönden sağlanacak saydam bir yapı, vatandaşların yöneticileri bu alanda denetlemesine olanak tanıyacağından, yöneticilerin daha dikkatli davranması ve yolsuzlukların önlenmesi açısından önemlidir.

Saydamlığın bu kadar önemli olduğu günümüzde saydamlığın gerçekleştirilebilmesi için kullanılacak araçlarda o denli önem taşımaktadır. Bu bağlamda, mali saydamlığı gerçekleştirmek bir hedef iken, e-devlet yapılanması da bu hedefe ulaşmak için gerekli olan önemli araçlardan birisidir.

E-Devlet yapısı beraberinde daha şeffaf ve denetlenebilir bir yönetim getireceğinden saydamlığın sağlanmasında olmazsa olmaz faktörlerden birisi konumundadır.

Diğer Dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de saydamlık konusu önem arz eden konulardandır. Hükümetin faaliyetlerinin daha saydam olduğu şeffaf bir ortam Türkiye’nin yıllardır özlemini çektiği bir ortamdır. Yolsuzluk ve rüşvet gibi olayların çok yaşandığı Türkiye’de bu yeni yapının getirileri oldukça önem arz etmektedir.

E-Devletin, saydamlık kavramının ve hesap verme sorumluluğunun açıklandığı literatür bölümünün ilk kısmında, e-devlet kavramının temel unsurlarına değinilmiş, e-devlet yapılanmasının amaçları belirtilmiş ve e-devlet yapılanmasından beklentilere yer verilmiştir. Yine bu bölümde, saydamlık kavramı açıklanarak, saydamlığın türlerine göz atılmış, saydamlığın faydalarına ve sakıncalarına

değnilerek, saydamlığın önündeki engeller belirtilmiştir. Son olarak hesap verme sorumluluğunun açıklandığı bu bölümde, hesap verme türlerine değnilmiş olup, saydamlık ile hesap verme sorumluluğu arasındaki ilişki açıklanmıştır.

Literatür bölümünün ikinci kısmında, e-devlet yapılanmasının işleyişi için yapılması gerekli altyapı çalışmalarına değnilmiş, e-devlet yapılanması ile verilecek hizmetlerin tarafları ve bu hizmetler açıklanmış, e-devlet yapılanmasını başarıyla uygulayan Dünya ülkeleri incelenmiş, e-devlet yapılanmasının uygulamalarına göz atılmış ve IMF'nin Mali Saydamlık İzleme Raporları yardımı ile hesap verme sorumluluğu ve saydamlık kavramlarının mali raporlama ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Literatür bölümünün üçüncü kısmında ise, denetim kavramı açıklanarak, denetim türlerine değnilmiş, denetim türleri içerisinde mali saydamlık açısından önem arz eden mali denetim kavramı detaylandırılarak mali denetimin aşamalarına değnilmiştir. Klasik denetim ile elektronik denetim arasındaki fark ortaya konulmuş, elektronik ortamda gerçekleştirilen denetim faaliyetlerine değnilmiştir. Son olarak da saydamlık ve denetim kavramı arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada materyal ve yöntem başlığı altında, araştırma yapılırken yararlanılan materyallere değnilmiş olup, araştırmanın hipotezi açıklanmış ve son olarak da araştırma yapılırken karşılaşılan kısıtlara değnilmiştir.

Çalışmanın tartışma ve bulgular başlıklı dördüncü ve son bölümünde ise, e-devletin Türkiye'deki uygulamasına göz atılarak E-Dönüşüm Türkiye Projesi'ne değnilmiştir. E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında yapılan çalışmalara değnilmiş ve Türkiye'deki e-devlet uygulamaları açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Türkiye'de mali saydamlığın sağlanabilmesi için yapılan çalışmalara değnilmiş ve bu çerçevede yapılan çalışmalar açıklanmıştır. Son olarak da saydamlığın Türkiye için neden gerekli olduğuna değnilerek Türkiye'nin saydamlık açısından geldiği nokta değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Yapılan bu çalışma ile; Dünya'da ve Türkiye'de kamu mali saydamlığının sağlanmasına yönelik olarak elektronik devlet yapılanmasının katkısı gözler önüne serilmiş, elektronik devlet yapılanmasında önemli derecede yol almış ülkelerin aynı zamanda Dünya saydamlık sıralamasında da ilk sıralarda yer alan ülkeler oldukları

tespiti yapılarak, elektronik devlet yapılanmasının saydamlık açısından önemi vurgulanmıştır.

Sürekli bir gelişim içerisinde olan teknolojiden yararlanma fikrinin devletlere aşılması, hem vatandaş adına hem de devlet adına ortaya çıkacak kolaylıklardan faydalanılması adına elzemdir. Bu kapsamda elektronik yapılanma için gerekli olan alt yapının oluşturulmasının çok da zor olmadığı günümüzde devletlerin elektronik devlet yapılanmasına geçiş adına verecekleri karar önem arz etmektedir. Bu çalışma ile karar aşamasındaki devletlerin elektronik devlet yapılanması sonucu elde edebilecekleri kazançlar,

ortaya çıkabilecek verimlilik artışı, maliyetlerinde ortaya çıkabilecek azalmalar ortaya konularak, ülkeler için bir yol haritası oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Çalışmada önem arz eden diğer bir konu da; vatandaşların devlete olan güveninin tekrar sağlanabilmesi adına şeffaf bir devlet anlayışının gerekliliğinin vurgulanmasıdır. Özellikle vatandaşlara bilgi edinme hakkının tanınması ve bu hakkın internet imkânları ile kullanımının daha da kolaylaştırılması, vatandaşların devletin faaliyetleri ve politikaları hakkında bilgi edinmesini sağlayarak devlete olan güveninin tekrar yerine gelmesini sağlayabilecektir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Devletin önemli görevlerinden birisi vatandaşlarına sunacağı hizmetleri en iyi şekilde yerine getirebilmektir. Bu kapsamda hizmet olanaklarının geliştirilmesi faaliyeti, değişimi de beraberinde getirmektedir. Özellikle teknolojinin çok hızlı geliştiği günümüzde devletlerinde bu gelişime ayak uydurarak, ortaya çıkan bu imkânlardan yararlanması kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda Dünya üzerinde geniş bir ağ yapılanmasına sahip olan internet teknolojisinin gerek kamu hizmetlerinin sunumunda gerekse de vatandaşların kamu faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesinde kullanılması hizmet verimliliğini ve devlete olan güveni arttıracak bir faktördür.

Bu çalışmada ilk olarak elektronik devlet uygulamalarının daha aktif bir demokrasi anlayışına yapabileceği katkı araştırılarak, bu uygulamaların vatandaşlara sunduğu imkânlara değinilmeye çalışılacaktır. Daha sonra, kamu kaynaklarının ve bu kaynakların kullanımının şeffaflaştırılması adına mevcut teknolojik olanaklardan ne şekilde yararlandığı ve yararlanılabileceği tespit edilmeye çalışılacaktır. Yine aynı kapsamda, kamu mali saydamlığının sağlanmasına yönelik olarak elektronik devlet hizmetlerinin yapabileceği olumlu katkıya değinilerek, bu kapsamda gerçekleştirilen

yeni düzenlemelere değinilmeye çalışılacaktır. Yine aynı çerçevede elektronik devlet anlayışının saydam bir mali yapıya ulaşma adına içerisinde taşıdığı unsurlara değinilerek elektronik yapılanmanın mali saydamlığın sağlanmasına yapabileceği olumlu katkı tartışılacaktır. Daha sonra, Mali verilerin elektronik ortama aktarılması ile denetim faaliyetinin ağ ortamında gerçekleştirilebilmesi ve bunun şeffaflığa katkısı tartışılacak. Son olarak da Türkiye’de elektronik devlet hizmetlerinin geldiği noktaya değinilerek, elektronik yapılanmanın saydamlığa katkısı araştırılacak ve Türkiye’deki saydamlık durumu tartışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

2.1. E-DEVLET ve MALİ SAYDAMLIK KAVRAMI

2.1.1. E-Devlet Kavramı

Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim, devletin vatandaşlarına sağladığı hizmetleri daha kaliteli, daha verimli, katılımcı ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Özellikle internetin yaygınlaşması, daha katılımcı ve etkin bir devlet yapılaşmasının önünü açarak elektronik devlet fikrinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Dünya ekonomisinde üretimin bilgi ağırlıklı gerçekleşmesi, vatandaşların kolaylık, hız, düşük maliyet ve şeffaflık istekleri ve hesap verme sorumluluğuna sahip bir yönetim beklentisi e-devleti ortaya çıkaran diğer faktörlerdir(Acar ve Özgür, 2003: 308).

Elektronik devlet kavramı, en basit ifade şekli ile; “devletin vatandaşlarına karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile vatandaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamlarında kesintisiz ve güvenli olarak yürütülmesidir”(Karakurt, 2004).

Diğer bir tanıma göre; e-devlet, devletin hizmetlerinin haftanın yedi günü yirmi dört saat bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla sunulmasıdır(Acar ve Özgür, 2003: 306).

E-devleti bir hizmet projesi olarak ifade eden Özsağır’a göre e-devlet; “kısıtlı kaynakları, toplumun çeşitli kesimlerinin çelişen talepleri arasında daha verimli ve etkin hizmete dönüştürme projesidir”(Özsağır, 2007: 101).

E-devlet; kamunun hizmet verdiği alanlarda, bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak daha şeffaf, vatandaşın katılımını arttıran, daha az maliyetle ve daha verimli çalışan bir idari yapı olarak da tanımlanabilir(İnce, 2001:21).

E-devlet kavramını; yönetimin yeniden yapılandırılması çalışmaları sonucu ön plâna çıkan, e-devlet ve e-yurttaş hizmet ilişkisinin ağ ortamında gerçekleştirildiği bir teknoloji çalışması biçiminde tanımlamak da mümkündür(Demirel, 2006: 84).

Son olarak e-devlet'in detaylı bir tanımlamasını yapan Aktan'a göre e-devlet; "vatandaşların ve aynı zamanda özel kurum ve kuruluşların kamu kurumlarıyla olan mal, hizmet ve bilgi alışverişi şeklindeki ilişki ve işlemlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri yardımıyla elektronik ortamda gerçekleştirilmesidir"(Aktan, 2003).

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere e-devlet kavramının bir tek tanımını yapmak oldukça güçtür. Çünkü e-devlet kavramı taraflara göre farklı anlamlar ifade etmektedir. Örneğin devlet açısından kısaca hizmet iyileştirmesi anlamına gelirken, vatandaş açısından daha az maliyetli ve verimli hizmet elde etmek anlamına gelmektedir. Bu tarafları daha yakından inceleyebilmek ve e-devlet içerisindeki yerlerinin görülebilmesi için e-devletin temel unsurlarına değinilmesinde yarar vardır.

2.1.1.1. E-Devletin temel unsurları

Tıpkı geleneksel devlet anlayışında olduğu gibi e-devletin de temel unsurları; devlet, vatandaş, şirketler, kurumlar ve kamu çalışanlarıdır. Fakat çağın değişimi ile bu temel unsurların da kendi içerisinde değiştiği unutulmamalıdır. e-devlet yapısı gereği ağ üzerinden hizmet verdiği için e-devleti oluşturan unsurlarda ağ mantığı üzerinde çalışmaktadır. Bu durum devletin unsurlarının birlikte çalışmasını kolaylaştırarak, çeşitli kurum ve kuruluşlar arasındaki eş güdümü arttırabilir. Bu sayede iş tekrarı ortadan kalkarak bu işlemlerde zaman ve maliyet tasarrufu sağlanırken, hizmet etkinliği de arttırılabilir(Kırçova, 2003: 17). E-Devleti meydana getiren bu unsurların e-devletin oluşumuna da katkısı olabilir. Bu unsurların her biri kendi içerisinde elektronik yapıya destek vererek birbirlerinden etkilenebilir, gelişebilir ve giderek e-devlet yapısını oluşturabilirler(Erkul, 2005). E-devletin temel unsurlarına kısaca değinilmesi gerekirse;

- Devlet; devletin özellikle birimleri, kurumları ve vatandaşlarına sunduğu hizmetlerin ağ üzerine taşındığı durum e-devlet kavramının devlet ayağını oluşturmaktadır(Kırçova, 2003: 18). E-hizmet olarak adlandırılan bu hizmet şeklinde kamu kurumlarına ait bilgi, belge ve programlara elektronik ortamda ulaşma imkânı verilmektedir(Parlak ve Sobacı, 2005: 228). Günümüzde hâlen piyasadaki en büyük alıcı konumunda olan devlet, vatandaşlara sunduğu ürünleri ve hizmetleri çeşitli kurum ve kuruluşlardan temin etmektedir. Devletin bu işlevini yerine getirirken birçok işlem ile uğraşması etkinlik ve verimlilik

sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında devletin elektronik ortama taşınması etkinlik ve verimlilik sorununun çözümünde büyük önem taşımaktadır(Kırçova, 2003: 18).

- Vatandaş; e-devlet yapılanmasında elektronik iletişim araçlarından yararlanılması, karar alma süreçlerine vatandaşların da katılımını sağlama amacına yöneliktir(Parlak ve Sobacı, 2005: 228). Burada vatandaşın e-devlet yapısının içerisinde yer almasının şartı ağ ortamına bağlı olmasıdır. Bu şekilde her vatandaş devletin sunduğu hizmetlerden ve imkânlardan faydalanabilir. Bu noktada toplum içerisinde ağ ortamına bağlanma oranı (internet kullanım oranı) önem arz etmektedir(Kırçova, 2003: 18). Bölgelere ayırarak incelendiği zaman, 2009 yılı itibariyle dünya üzerinde internet kullanıcılarının %42,2'si Asya'da, %24,2'si Avrupa'da, %15,1'i Kuzey Amerika'da, 10,5'i Güney Amerika'da, %3,9'u Afrika'da, %2,9'u Orta Doğu'da ve %1,2'si Avustralya'da yaşamaktadır(internetworldstats.com, 2009).
- Şirketler; ülkelerin ekonomik yapısındaki en önemli unsur olan şirketler, devlete göre yenilikleri daha kolay benimseyen ve uygulayan birimlerdir. İş dünyasındaki rekabetten dolayı şirketler de internet ve ağ teknolojilerinden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bu kapsamda şirketin reklamının yapılması, ürünlerin müşterilere ulaştırılması gibi konularda ağ ortamından yoğun olarak yararlanılmaya başlanmıştır. “Hemen her alanda giderek artan iletişim ve paylaşım sonucunda iş süreçlerinin içinde yer alan bütün unsurların ağ içinde yer alması zorunluluğu ortaya çıkmıştır”. Bu durum e-devlete geçiş sürecini gerekli kılan etkenlerden birisi olmuştur(Kırçova, 2003: 20-21).
- Kurumlar; belediyeler, dernekler, noterler ve benzeri kurumlar e-devlet organizasyonunun bir parçası olarak ağ ortamına taşınmaktadır. Bu kurumların hizmet verdiği vatandaşlara kolaylık sağlanması için bu kurumların ağ ortamında yer alması önem arz etmektedir. Ayrıca kurumların ağ ortamına taşınması ile devlet-vatandaş ilişkisi de tamamlanabilir(Kırçova, 2003: 21-22).

- Kamu Çalışanları; devletin yapısının değişmesi hiç kuşkusuz çalışanlarının da nitelik olarak değişmesini gerektirmektedir. “Bu noktada bilgi teknolojilerine hakim, ağ teknolojisi üzerinde çalışma yeteneğine sahip nitelikli kadrolara olan gereksinim ortadadır” (Kırçova, 2003: 22).

Kamuda performans ölçümü, ücret politikası, işe alma ve emeklilik, disiplin yönetmeliği, yükseltme kriterlerinin belirlenmesi, rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele stratejileri, e-iş yapış biçimleri vb. konularda çağın gerektirdiği yasal altyapı hızla sağlanmalıdır(Erdal, 2009).

2.1.1.2. E-Devletin amaçları

E-devlet uygulamasına geçiş ile ulaşılmaya çalışılan amaçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- Kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması; her türlü bilginin ağ üzerinden elde edilebilmesi ‘şeffaf devlet’ anlayışını beraberinde getirmektedir. Bu durum devlet-vatandaş ilişkisini farklı bir boyuta taşıyarak ‘halk için var olan devlet’ anlayışının yerleşmesi konusunda bir ön adım olabilir(Demirel, 2006: 87).
- Kamu hizmetlerinin hızlanması; talep edilen hizmet ağ üzerinden verileceğinden daha süratli bir şekilde işlemler gerçekleştirilebilir(Aktan, 2003).
- Vatandaşın yönetime katılımının sağlanması; e-devlet sayesinde vatandaş, devletin yaptıklarından haberdar olmakla birlikte yönetimde de aktif olarak rol oynayabilme imkânına kavuşabilir(Demirel, 2006: 88). Bu durum bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde katılımcı demokrasi koşullarına da daha fazla yaklaşılmasını sağlayabilir(Aktan,2003).
- Kurumlar arası koordinasyonun sağlanması; e-devlet kurumlar arası bilgi alışverişinin kolaylaşmasına ve işlemlerin ve verilerin yinelenmesinin önlenmesine yardımcı olabilir(Aksoy, 2004: 5).
- Vatandaşa kamu hizmetlerinden faydalanırken kolaylık sağlanması; internet üzerinden kamu hizmetinin verilmesi sayesinde bu teknolojiden herkesin

yararlanacak olması herkes için eşit kalitede hizmet anlayışını sağlayabilir ve bu kolaylıklardan herkes yararlanabilir(Demirel, 2006: 88).

- Karar birimlerinin hızlı karar vermesinin sağlanması; karar vericiler bilgiye dayalı karar verdiklerinden dolayı bilgi akışının hızlanması bu süreci hızlandırabilir(Aksoy, 2004: 5). Bilgi ve iletişim teknolojileri burada bir araç konumundadır. Temel amaç, işlem kapasitesi arttırılmış, hızlı karar verebilen ve ihtiyaçlara daha süratle cevap verebilen bir devlet yapısını oluşturmaktır(İnce, 2001: 13).
- Harcamalarda tasarruf sağlanması; devletin bütçesine ciddi yük bindiren harcamalar (bürokrasi, kırtasiye) , e-devlet sayesinde büyük oranda azaltılabilir(Demirel, 2006: 88). Elektronik devletten beklenen, getirisinin giderinden fazla olduğu yeni bir oluşumdur(İnce, 2001: 13).
- 7 gün 24 saat kamu hizmetinin sağlanması; ağ üzerinden hizmet verildiğinden dolayı hizmetin kesilmeden 7 gün 24 saat verilme imkânı doğabilir(Demirel, 2006: 88).

Elektronik devlet yapılanmasının bu amaçlarına ulaşabilmek için üzerinde durması gereken bazı önemli faktörler mevcuttur. Bu faktörler e-devlette vurgulanması gereken esas faktörlerdir.

- Bilişim Teknolojilerinin Stratejik Kullanımı: E-devlet uygulamasında bilişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanılması ile verimlilik artışı sağlanabilir. Bu artışın kalkınma yolunda önemi büyüktür. Ayrıca maliyetlerin azalmasında da bu faktörün rolü büyüktür(Kuran, 2005: 12-13). Bunun için de bilişim teknolojileri hakkında en az temel düzeyde bilgi birikimine ve beceri düzeyine sahip olmak bir zorunluluk hâline gelmiştir(MEB, 2007: 1).
- Vatandaş ve Kurumlarla Elektronik Ortamda İletişimde Bulunmak: E-devlet vatandaşların ve kurumların devlete daha yakın olmasını sağlayan önemli bir unsurdur. E-devlet yapısı sayesinde devlet kurumları arasında koordinasyon

sağlanarak verilen hizmetin daha verimli ve hızlı olması sağlanabilir. Ayrıca bu yapı sayesinde kamuda görevli olan fazla miktardaki ara eleman başka alanlarda değerlendirilerek bu kişilerden alınan verim de arttırılabilir(Kuran, 2005: 13-14).

- Verimliliği, Şeffaflığı ve Kalkınmayı Sağlamak: E-devlet ile birlikte iletişim olanağının artması, aynı işlemlerin sürekli tekrarlanmasının önüne geçilmesi sonucu verimlilik ve etkinlik düzeyi artabilir. E-devlet uygulaması ile kamuda şeffaflık düzeyi de artış gösterebileceğinden, toplum bu konuda daha fazla bilgi sahibi olabilir. Güven ortamı sağlanabilir. Sağlanan güven ortamı sayesinde yabancı yatırımcıların ülkeye rağbet etmesi ile yatırım miktarı artabilir ve kalkınmaya destek sağlanabilir(Kuran, 2005: 14).
- Yeniden Yapılanma: “E-devlet yapılanması, vatandaş-devlet arasındaki ilişkilerin köklü değişimini sağlar”. Bu yeni yapılanma bilgiye dayalı kamu yönetimini de içinde barındırır. “Bilgi çağında devletin kalkınma stratejilerinin bilgiye dayalı bir yönetim tarzı kullanılarak oluşturulması gerekmektedir”. Bu durum da yeniden yapılanmayı gerektirmektedir(Kuran, 2005: 15).

2.1.1.3. E-Devlet uygulamasından beklenen yararlar

Başarılı bir e-devlet modeli oluşturulduğu takdirde, e-devlet ekonomik kalkınmaya, sosyo-kültürel gelişmelere, refah düzeyinin artışına ve halkın yönetime daha fazla katılımına katkıda bulunabilecek bir yapıdır (Kırçova, 2003: 23). Bu çerçevede e-devletten beklenen yararlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- E-devletin ekonomik gelişmeye katkısı; e-devlet, devletin faaliyetlerini devam ettirirken aynı zamanda maliyetlerini azaltmasını sağlayabileceğinden devletin kazançlarında artışa neden olabilir. Bu artış sayesinde devlet özel sektörün önünü açan esnek bir yapıya bürünebilir ve üretim ve yatırımlarla uyumlu ve bunlara destek veren bir yapıya kavuşabilir(Cantekinler, 2002: 12). Şirketler bu yeni sistemde rekabette öne geçebilmek için oluşturdukları ağ sistemleri sayesinde kârlarını, verimliliklerini ve etkinliklerini arttırırken, daha önce giremedikleri pazarlara girerek, rekabet güçlerini de arttırabilirler. İş dünyasının ağ ortamına geçişi ile beraber, şirketlerin yeni pazarlara girmesi, yeni müşterilerinin olmasını

ve kazançlarının artmasını sağlayabilir. Bu da ülkenin döviz gelirlerini arttırabilir.

Yeni sistemde pazarlara giriş kolaylaştığından rekabet gücü artabilir ve bu durum kalite artışını sağlayabilir.

Yeni sistemde ortaya çıkan yeni iş modelleri ile; ekonomik faaliyetlerin hızı ve etkinliği artarken, maliyeti düşebilir. Ekonomik faaliyet 7 gün 24 saat yapılabileceğinden sınırlar da ortadan kalkabilir.

Yeni sistemin dış ticarete yapabileceği katkı da azımsanmayacak düzeydedir. Yeni pazarlara açılabilme olanakları arttığından artık sadece büyük şirketler değil küçük ve orta boy şirketlerde ihracat ve ithalata katkıda bulunabilir. Bu ülkenin dış ticaret hacminde olumlu etki yaratabilecek bir gelişmedir(Kırçova, 2003: 24-25).

- **Kamu Hizmetlerinde Verimlilik Artışı:** Elektronik devletin sağlayabileceği en önemli faydalardan birisi de kamu hizmetlerinin hızlanması ve maliyetlerinin azalmasıdır. Elektronik devlet ile birlikte kamusal mal ve hizmetlerin maliyeti azalabilir(Aktan, 2003). Bunun yanında devlete olan güvenin artması ve halkın yönetime daha fazla katılımı da sağlanabilir. Devlete olan güvenin artışı ile birlikte kayıt dışı ekonominin önüne geçilebilir ve vergi gelirleri artabilir. E-devlet yapısı ile kamu hizmetleri tek noktadan gerçekleştirilebileceğinden verimlilik artışı da yaşanabilir(Özsağır, 2007: 106).
- **Kamu Yönetiminde Etkinliğin Sağlanması:** Günümüzde kıt kaynaklar olarak nitelendirilen, finans, insan gücü, zaman ve yeteneğin etkin bir biçimde kullanılması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede e-devlet yapısı zaman, mekân ve maliyet unsurlarını en uygun şekilde birleştirerek devletin etkinliğinin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Bu sayede daha fazla vatandaşa aynı anda hizmet verme olanağı ortaya çıkabilir. Aynı zamanda bu yeni modelde maliyetler azalabileceğinden kaynak sorununun ortaya çıkması da önlenir(Kırçova, 2003: 27-28). Devletin etkinliğinde önemli bir sorun da giderek artan bürokratik faaliyetlerdir. Yoğun bürokratik faaliyetler vatandaşa hem zaman kaybı yaratmakta hem de bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. E-devlet uygulamaları sayesinde bu maliyetler ve harcanılan zaman azaltılarak devletin etkinliğinin ve verimliliğinin artması sağlanabilir(Aktan, 2003). Kamu

yönetimi alanında bilgi ve iletişim teknolojilerinin sıklıkla kullanılması, iç işleyişi hızlandırırken aynı zamanda kurum ve kuruluşlar arası koordinasyonu ve vatandaş özel sektör ilişkilerini geliştirebilir. Bu aktörler arasında oluşturulan iletişim organizasyonu ile de kamu hizmetlerinin kalitesi artırılabilir(Parlak ve Sobacı, 2005: 230). Kurumlar arası koordinasyonun iyileşmesi sonucu işlem ve bilgi tekrarı azalarak ve kamu yönetiminde etkinlik artabilir(Kuran, 2005: 14). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla bilgilerin bir merkezde toplanması, organize hâlde tutulması ve bu bilgilere kolayca ulaşılarak yönlendirilebilmesi kamu yönetiminde etkinliğini artırabilir(Balcı ve diğerleri, 2003: 268).

- **Kamu Yönetiminde Saydamlığın Sağlanması:** E-devlet yapısı ile birlikte devletin faaliyetleri hakkında bilgiye daha kolay ulaşılabileceğinden yeni kamu yönetimi anlayışı daha açık, saydam ve hesap verebilir devlet yapısını beraberinde getirebilir. Hükümetin yapısının, fonksiyonlarının, mali politika planlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerinin kamuoyuna açık olması durumu kamu yönetiminde saydamlığın göstergeleridir. Saydam bir yapıda devlet adına gerçekleştirilen işlemler herkese açık ve anlaşılır olmalıdır(Özsağır, 2007: 107).
- **Vatandaşın Katılımının Artırılması:** Vatandaş katılımının artması kamu yönetiminde saydamlığın sağlanması ile ilişkili bir meseledir. Kamu yönetiminde saydamlığın sağlanması devlet içerisinde rüşvet ve yolsuzluğun önlenmesi adına önemlidir. Devlet içerisinde rüşvet ve yolsuzluğun azalması vatandaşların devlete olan güvenini artırabilir, vatandaşların devlet ile ilişkilerinde daha aktif, inancılı ve katılımcı olmasını sağlayabilir(Kuran, 2005: 14). E-devlet yapısının demokrasi açısından da getireceği önemli yenilikler vardır. E-devlet sayesinde devlet vatandaş iletişimi kolaylaşabilir ve vatandaşın etkinliği artış gösterebilir. Yeni sistemde devlet tarafından yapılacak faaliyetler hakkında görüş bildirmek, öneri sunmak gibi işlemler daha kolay gerçekleştirilebileceğinden geri besleme olanakları da artış gösterebilir(Kırçova, 2003: 28).
- **Kamu Kurumları Arasındaki Eşgüdümün Sağlanması:** Eşgüdüm bir diğer adıyla koordinasyon bir organizasyonun başarıya ulaşmasındaki en önemli faktörlerden biridir. Eşgüdüm sayesinde iş yükü farklı farklı kollara ayrılmak suretiyle

hafifletilerek iş verimi ve zaman açısından da büyük kazanç elde edilebilir. Bunun yanında kurumlar arasındaki bilgi ve belge paylaşımı sırasında ortaya çıkabilecek sorunlar bu sistem sayesinde azalabilir ve kurumlar arasında tam bir eşgüdüm sağlanabilir(Öner ve Yıldırım, 2004).

- Kamu Personelinin Yapısının Değişimi: Bilişim ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmetlerinde kullanılması kamu personellerinin yapısında da önemli değişimlere neden olabilir. Yeni sistemde niteliksiz personel sayısı azalabilir, programlama, sistem analizi ve yardım masaları gibi alanlarda görevlendirilecek bilişim teknolojisi uzmanı olan nitelikli personel sayısı da artış gösterebilir. Bu durum kamu personellerinin kalitesinin artmasını sağlayabilir(Balcı ve diğerleri, 2003: 268).

Yukarıda sayılan bu faydaların yanında e-devlet uygulaması, vatandaş-devlet etkileşiminin sağlanmasında, politika oluşturma süreçlerinin iyileştirilmesinde, Kamuda tasarruf sağlanmasında, vatandaşın ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgeye erişiminin kolaylaştırılmasında, Kamu alanında rüşvetin ve yolsuzlukların önlenmesinde ve vatandaş talebinin ön plâna çıkmasında önemli rol oynayabilir(Öner ve Yıldırım, 2004).

2.1.1.4. E-Devlet uygulamasının sorunları

Her değişim sürecinde olduğu gibi e-devlet yapısına geçiş sürecinde de çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu yeni yapının yeni bir toplumsal kültür ve anlayış gerektiren bir yapı olması bu sürecin uzamasında önemli bir etkendir. E-devlet yapısına geçiş sürecinde ortaya çıkan sorunlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir,

- Lider İnisiyatifi : “ İdeal bir idari sistemde liderlik unsuru, pek çok gelişmenin sağlanabilmesi açısından gerekli koşulların başında gelmektedir.” Bu bağlamda bu yeni sisteme geçişte bu geçişin sağlanmasını sağlayacak olan liderlerin yeni sistemi benimsemesi ve yeni sistemin faydalı olduğuna inanması gereklidir(İnce, 2001: 30). Oluşturulmaya çalışılan yeni düzen nasıl bir düzen olursa olsun bu yeni düzenin toplum tarafından kabul görüp toplum içerisinde kendisine yer edinebilmesi için arkasında çok güçlü bir siyasi ve idari irade bulunmalıdır(Parlak ve Sobacı, 2005: 232). Liderlik sorunu genel bir sorundur, liderlerin genelde var olan yapıyı değiştirmeye sıcak bakmaması bu geçiş

sürecinde aşılması gereken önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır (İnce, 2001: 30). Öncelikle yöneticilerin e-devlet yapılanmasına inancı tam olmalıdır ve bu inancını vatandaşları ile paylaşmalıdır(Aktan, 2003). E-devlete siyasi iradenin desteği sadece sözde değil aynı zamanda fiilen de gerçekleştirilmelidir. Siyasi irade e-devletin gereksinim duyduğu yasal düzenlemeleri gerçekleştirerek e-devletin yapılanmasına katkıda bulunmalı, aynı zamanda kurumlar arası koordinasyonu sağlamalıdır(Karakurt, 2004). E-devletin işleyişini sağlayabilmek için düzenleyici bir kurumun oluşturulması da şarttır(Aktan, 2003).

- Koordinasyon: “Ülkenin değişik kuruluşları bir araya getirilerek kurumlar arası koordinasyon mutlak suretle sağlanmalı, ortak hedef ve amaçlar net bir şekilde ortaya konarak projelerdeki çok başlılık önlenmelidir. Toplumun her kesiminin (özel sektör, kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları) katılımıyla bir ulusal eylem plânı hazırlanmalı ve zaman kaybetmeden uygulamaya geçilmelidir”(Aktan, 2003). İlk zamanlarda farklı parçalar hâlinde ortaya çıkan sanal hizmetlerin son dönemde tek bir çatı hâlinde birleştirilmesi çalışmaları yapılmaktadır(Acar ve Özgür, 2003: 316).
- Eğitim: Elektronik devlet sisteminin iki tarafında da insan faktörü mevcuttur. Dolayısıyla hem bu sistemi kullanacakların hem de bu sistemde hizmet verecek olanların bu sistem ile ilgili bir eğitime ihtiyaçları vardır(İnce, 2001: 31). Bu nedenle sistemin doğru işleyebilmesi için sadece kamu çalışanlarının eğitilmesi yeterli olmayabilir. Sistemden yararlanılacak olanların da sistemin işleyişi hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de ağ ortamının ülke çapında genişletilmesi büyük önem arz etmektedir (Aktan, 2003). Kamu personellerinin bu yeni sistemde nitelik açısından yetersiz kalması bu yeni sistemin hayata geçirilmesi sırasında yaşanan en önemli sorunlardandır(Parlak ve Sobacı, 2005: 232). Bu alanda yabancı ülkelerde yetişmiş olan personellerin de kamu sektörünü tercih etmemeleri nitelikli eleman bulma imkânını daha da zorlaştıran faktörlerdendir(Balcı ve diğerleri, 2003: 275).
- Teknoloji: Bu sistemde vatandaşların ve kamu kuruluşlarının sisteme erişim için kullandıkları araçlar birbiriyle uyumlu olmalıdır. Bu nedenle bilgi teknolojilerinin standartları belirlenmeli, Ar-Ge çalışmalarına gereken önem

verilmelidir(Aktan, 2003). Teknoloji alanındaki sorunlar genellikle ulusal bilgi ağı ve altyapısında yaşanan yetersizliklerden kaynaklanmaktadır(Parlak ve Sobacı, 2005: 232).

- Ağa Erişim ve Talep: E-devlet uygulamaları kapsamında yapılandırılan web sayfalarında sağlanan kolaylıklara yönelik talep de bu uygulamanın başarısı için önemli bir faktördür. Web sayfalarında ne kadar yararlı bilgi ve hizmetler sunulursa sunulsun vatandaşların talebi sınırlı düzeyde kalırsa uygulama yine başarıya ulaşamayabilir(Acar ve Özgür, 2003: 314). Vatandaşın bu hizmetleri talep etmesi e-devlete olan inancına bağlıdır. Vatandaşların e-devlete olan inancı e-devletin istenilen hedeflere ulaşmasında oldukça önemlidir(Parlak ve Sobacı, 2005: 232).

Elektronik ortamda sunulacak olan kamu hizmetleri müşteri tercihlerini de dikkate almalı, farklı erişim seçenekleri sunabilmeli, internet kullanımını artırma amaçlı çalışmalar yapılmalı ve vatandaşın devlete olan güvenini arttıracak yönde çalışmalar yapılmalıdır(Aktan, 2003). “Ağa erişimi arttırma yönündeki bu çalışmalar yüksek maliyet gerektiren, yüksek kapasiteli, geniş bant aralığına sahip iletişim ağlarının kurulmasını gerektirmektedir”(İnce, 2001: 34). Bu iletişim ağları sayesinde bilgi dağıtımında ülkenin her köşesine ulaşabilme, işlem yapabilme ve bu bilgilerin istenilen yerlere ulaştırılması sağlanabilir(Parlak ve Sobacı, 2005: 232). Ağa erişimi kolaylaştıran bu çalışmalar sonrası e-devlet hizmetlerine erişimin de ekonomik açıdan ulaşılabilir bir hâle getirilmesi gereklidir. Bu da elbette bireysel gelir ve eğitim sorunlarının çözülmesiyle çözülecek bir sorundur(Balcı ve diğerleri, 2003: 276).

- Gizlilik ve Güvenlik: Kamu hizmetlerinin internet ortamında verildiği e-devlet sisteminde vatandaşlara ait şahsi, özel bilgilerin devlet tarafından internet ortamında çok dikkatli bir şekilde korunması gerekir(Acar ve Özgür, 2003: 318). Bu şahsi bilgilerin internet ortamında hangi amaçla kullanıldığı ve ne şekilde korunduğu en çok endişe yaratan noktalardan birisidir. Bu nedenle bireyin şahsi bilgilerinin ne amaçla kullanıldığı da açık bir şekilde belirtilmelidir(Aktan, 2003). Bunun yanında şahsi bilgilerin korunması için

gerekli yasal ve teknik araçların yeterli olup olmadığı da endişe yaratan başka bir noktadır(İnce, 2001: 35).

- Hukuk: Bilişim ve iletişim alanındaki gelişmeler o kadar hızlı gerçekleştirmektedir ki bu hızda yeni yapıya uygun yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi zorlaşmaktadır. Bu nedenle teknolojik araçların kullanımında ortaya çıkan sorunların çözümünde hukuki imkânlar yetersiz kalabilir(Balcı ve diğerleri, 2003: 275). Yeni sisteme geçişte hukuk sisteminin de bu yeni sisteme uygun olarak yeniden düzenlenmesi önemli bir konudur. Bu kapsamda e-devlet uygulamalarında ilerlemiş ülkeler örnek alınarak hukuksal yapı yeni sisteme ayak uydurabilecek biçimde yeniden düzenlenmelidir(Aktan, 2003). E-devlet ile uygulanmaya konulacak olan elektronik belgelerin kurumlarca kabulü sağlanmalı, bu belgeleri sağlayan kişilerin kimlik tespitinin ağ üzerinden yapılmasını sağlayacak elektronik imza sisteminin oluşturulması gereklidir. Sanal ortamda işlenen suçlar için yeni yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir(Parlak ve Sobacı, 2005: 231).
- Bütçe: E-devlet uygulamalarına geçiş ciddi bir ekonomik kaynak, zaman ve personel eğitimi gerektirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için bu durum önemli zorluklar ortaya çıkarmaktadır(Balcı ve diğerleri, 2003: 275). Eski sistemden yeni sisteme geçişte yazılı belgelerin ağ ortamına aktarılmasının da belirli bir maliyeti söz konusudur(İnce, 2001: 40). Bu bağlamda “ulusal kaynaklardan gerekli bütçe ayrılarak bu işe ne kadar gönül verildiği gösterilmelidir”. Yeni projelerin oluşturulması için çalışmalar yapılmalı, dış kaynaklardan yararlanılmalı, kamu özel sektör dayanışması sağlanarak özel sektörün de finansmana ve teknolojiye katkı yapması sağlanmalıdır(Aktan, 2003).

Bu sorunların yanı sıra, e-devlet uygulamalarından faydalanmak için gerekli teknolojik imkânlara kavuşmanın maliyetinin yüksek olması, elektronik hizmetlerin fiyatlandırılması konularında yaşanan sorunlar da mevcuttur.

2.1.2. Saydamlık Kavramı

Saydamlık, kamuya ait resmi bilgi ve belgelere vatandaşların kolayca ulaşmasına imkân tanıyan, bu bilgilerin herkese açık olmasını sağlayan bir anlayıştır(İstanbul Sanayi Odası, 2001: 10). Devlet yönetiminde saydamlık, “kamusal alan ile ilgili bilgilerin vatandaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına açık olması demektir”. Burada ifade edilen bilgiler devletin uygulayacağı politikalar ve siyasi sistem ile ilgili bilgilerdir. Devletin güvenliği için önemli olan bir takım gizli bilgiler bu kapsamda yer almamaktadır(Aktan ve Çoban, 2007: 4). Bu bilgilerin kamuoyuna açık olması özellikle hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının ve uygulanan politikaların sonuçlarının gözler önüne serilmesi açısından önemlidir(Avcı, 2005: 13).

Bugün vatandaşların saydamlığı talep etmesindeki en büyük etken ödedikleri vergilerin nereye harcandığını bilme isteğidir. Yani saydamlık talebi, vatandaşların bütçe süreçleri hakkında bilgi edinme isteği ile doğru orantılıdır(Tepav.org.tr, 2005: 8).

2.1.2.1. Saydamlık türleri

Saydamlık kavramı genel olarak iki başlık altında incelenebilir. Bunlar; Performans Saydamlığı ve Mali Saydamlıktır. Burada İncelenen konu elektronik devlet uygulamalarının saydamlığa katkısı olduğundan dolayı mali saydamlık kavramı bu konu ile doğrudan ilgilidir. Bu yüzden saydamlık konusu tartışılırken mali saydamlık kavramı esas alınacaktır.

2.1.2.1.1. Performans saydamlığı

“Nihai mal ve hizmet sunumunda etkinliğin değerlendirilmesine yarayan veya bu değerlendirmeyi kolaylaştıran bilgilerin sunulmasıdır” (Avcı, 2005: 17). Bu değerlendirme yapılırken üretilen mal ve hizmetlerde en az maliyetle en uygun hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı denetlenir (Yılmazcan, 2009).

Performans saydamlığında esas amaç; verimli, etkin ve tutumlu olarak kamusal mal ve hizmet sunumunun yapılması hedeflerine ulaşıp ulaşılamadığına yönelik olarak yöneticilere ve vatandaşlara denetim imkânının tanınmasıdır(Avcı, 2005: 17). Bir kuruluştaki eğer etkinlik ve verimlilik konusu herhangi bir değerlendirilmeye tabii tutulmuyorsa bu kuruluştaki yönetim sorunlarının ortaya çıkması muhtemeldir(Atiyas ve Sayın, 2000: 34).

2.1.2.1.2. Mali saydamlık

Mali saydamlık, “Hükümetin yapısının ve fonksiyonlarının, mali politika planlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerin kamuoyuna açık olmasıdır” (DPT, 2000: 83). Başka bir deyişle, “kamu mali yönetimine ilişkin bilgilerin tüm kalemler itibariyle (harcama, vergi, borç yönetimi) kamuoyuna sunulmasıdır” (Aktan ve Çoban, 2007: 4). Kaynak dağıtımının, kullanımının ve bütçe hazırlama, uygulama ve raporlama süreçlerinin şeffaf olması da mali saydamlığın gereklerindedir (Polat, 2003: 67).

Mali saydamlığın gerçekleştirilmesi ile elde edilen bilgilerden birçok kesim faydalanacaktır. Seçmenlerin, mali piyasaların ve hükümetlerin daha doğru durum değerlendirmesi yapabilmesi için mali saydamlık önemlidir. Kamunun mali konularda getireceği saydamlık, kamuoyunun mali konularda bilinçlenmesine katkıda bulunabilir. Bu durum hükümetlerin sorumluluğunu arttırabilir (Toker, 2002: 2). Hükümetlerin bütçe politikaları ve sonuçları daha yakından takip edilebileceğinden ve bu sayede daha doğru değerlendirme yapılabilir.

Mali saydamlığın sağlanması için kamu kaynaklarının kim tarafından kullanıldığının ve ne şekilde kullanılıp hangi amaca hizmet ettiğinin bilinmesi önem arz etmektedir (Avcı, 2005: 18). Mali saydamlığın sorumluluğu arttırması ve sürdürülemez nitelikteki politikaların riskini arttırması dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bunun yanında mali saydamlık sonucu, hükümetin bütçe politikaları daha iyi analiz edilerek daha doğru değerlendirmelere ulaşılabilir (DPT, 2000: 83).

Saydam olmayan bir kamu mali yönetimi ise; ekonomik, politik ve mali istikrarsızlığa yol açarken, verimliliğin azalmasına ve eşitsizliğin artmasına da neden olabilir (Toker, 2002: 2).

Kamu kaynaklarının kullanımının saydam bir şekilde gerçekleştirilmesinin temel şartı etkin mali raporlamadır. Etkin mali raporlama da mali politikalar ile ulaşılmaya çalışılan hedefler ve bu hedeflere neden ulaşılmaması gerektiği açıkça ortaya konmalı, bu süreç içerisinde sonuca yönelik durum incelemesi yapılmalı ve hedefe ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme bağımsız bir dış denetim kuruluşu tarafından gerçekleştirilmelidir (Atiyas ve Sayın, 2000: 30-31). Mali raporlama belirtilen sürelerde yapılmalı, detaylı ve güvenilir olmalıdır. Hedeflerden sapmaları açıkça belirlemelidir. Bu raporlar da mali saydamlığın özüne uygun olarak kamuoyuna açıklanmalıdır (Karaarslan, 18).

Mali raporlama sürecindeki araç devlet muhasebesidir. Devlet muhasebesi ile kaynak kullanımını gerektiren işlemler kaydedilir ve hazırlanacak mali raporlar için bir temel oluşturulur. Aradaki bu ilişki nedeniyle muhasebe, mali saydamlığın olmazsa olmazları arasındadır(Muhasebat.gov.tr, 2005).

Saydamlığın diğer bir yönü hükümetlerin kredibilitesini arttırmasına yardımcı olması ve sorunların çözümünde etkili olmasıdır. Hükümetin uygulayacağı politikalar hakkında düzenli olarak bilgileri kamuoyuna sunması, kamu sektörünün politik kontrolüne imkân vermekle beraber devamında ortaya çıkabilecek durumların izlenmesine değerlendirilmesine de olanak tanır. Bu durum saydamlığın etkin mali yönetimin önemli öğelerinden birisi olduğunu göstermektedir(Şalcı, 2007: 1).

2.1.2.1.2.1. Mali saydamlığın ölçülmesi

Mali saydamlığın ölçülmesi mali saydamlık izleme endeksi ile gerçekleştirilmektedir. Bu endekste mikro bazda saydamlık ilkelerine ne ölçüde ulaşıldığı değerlendirmeye tabii tutulmakta ve bu değerlendirme sonucuna göre mali saydamlık endeksi belirlenmektedir(Tepav.org.tr, 2005: 15). Mali saydamlık izleme endeksinde, hükümetlerin atacakları adımlar ve uygulayacakları politikalar düzenli bir şekilde takip edilip , geliştirilen somut kriterler üzerinden ulaşılan sonuçlar kamuoyuna sunulmaktadır(Tepav.org.tr, 2005: 8).

Mikro bazda saydamlık ilkelerine kısaca değinilmesi gerekirse;

- Kamu sektörünün ekonomide sahip olduğu rol ve sorumlulukların açık olması; kamu sektörünün rolünün belirgin olması, ekonominin diğer kesimlerinden tam olarak ayrılması, devletin kurumları arasındaki görev dağılımının belirgin olması, yükümlülüklerin herkese eşit düzeyde uygulanıyor olması ile kamu görevlilerinin tabii olduğu etik kurallar açıklık bağlamında sorgulanmaktadır(Emil ve Yılmaz, 2009: 4). Buradaki değerlendirmeler mali saydamlığın özel sektör ve kamu sektörü arasındaki ilişkiler açısından görünümünün ortaya konmasını amaçlamaktadır(Acar, 2007: 39).
- Kamuoyuna bilgi sunma ve raporlama düzeyi; devletin geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki mali faaliyetleri hakkında kamuoyunu ne kadar bilgilendirdiği(Acar, 2007: 40) ve bu kapsamda bilgi akışının standardı ve kalitesi değerlendirmeye tabii tutulmaktadır. Raporlama açısından ise raporların

süresinde yayımlanması konusu değerlendirmeye tabii tutulmaktadır(Emil ve Yılmaz, 2009: 4).

- Bütçenin hazırlanma ve onaylama sürecindeki açıklık; burada daha çok bütçe hazırlama sürecinin saydamlığı değerlendirilmektedir(Emil ve Yılmaz, 2009: 5). Bu süreçte ödeneklerin kullanımının düzenli bir şekilde izlenmesi ve değerlendirilmesi, kaynakların kullanımının ve elde edilen gelirlerin toplanmasının saydam bir şekilde gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir(Acar, 2007: 40). Onay sürecindeki açıklıktan kasıt ise; bütçe paketinin kapsamının, görüşme sürecinin ve onay sürecinin saydam olmasıdır(Emil ve Yılmaz, 2009:5).
- Bütçenin uygulama ve kontrol sürecindeki açıklık; bütçe uygulama sürecinin açıklığı, bütçenin kabulünden sonra mali saydamlık değerlendirmesine tabii tutulmasıdır. Burada bütçenin uygulama sürecinde kuruluşların ödeneklerinin kullanımında kurallara uyup uymaması sorgulanmaktadır. Kontrol sürecinde ise, standartlara uygun olarak açıklık ve anlaşılabilirlik değerlendirilmektedir.
- Kesin hesapların parlamento tarafından onaylanması ile mali sonuçların dış denetiminde ve değerlendirilmesi sürecinde açıklık; kesin hesapların raporlanması ile parlamentoya sunulması sürecinin açıklığı ve mali saydamlığın ulusal bir dış denetim kurumu tarafından denetlenmesidir(Emil ve Yılmaz, 2009: 5). Bu denetleme bağımsız bir dış denetim organı tarafından hesapların denetlenmesi ve düzenli olarak parlamentoya denetim sonuçlarının raporlanması şeklinde gerçekleştirilmelidir(Acar, 2007: 40).
- Mali istatistiklerin raporlanmasındaki kurumsal bağımsızlık ve güvenilirlik; İstatistiklerin güvenilirliği, mali verilerin üretimindeki bağımsızlık düzeyi ve makro tahminlerin hesaplanmasında kullanılan varsayımların saydamlığı değerlendirilmektedir(Emil ve Yılmaz, 2009: 5). Bu çerçevede kamuoyuna sunulan mali veriler, mevcut yapıyı ve politika taahhütlerini yansıtmalı, uluslararası standartlara uygun kaliteli veriler olmalıdır. İstatistiki verilerin güvenilirliği ise, yürütmeden bağımsız bir ulusal istatistik ofisinin kurularak bu ofis tarafından bu verilerin kalitesinin değerlendirmesi ile mümkün olabilir(Acar, 2007: 40).

Mali saydamlık izleme endeksinin temel amacı, saydamlık düzeyinin gelişiminin ölçülmesi ile eksik kalan tarafların geliştirilmesi ve saydamlıkta gelinen noktanın belirlenmesidir(Fırat, 2007).

Bu endeks değerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen bazı faktörler mevcuttur. Endeks değerinin artmasını sağlayan faktörlerden ilki, bütçe hazırlama sürecinin kapsamının, uygulanacak maliye politikalarının amaçlarının ve bütçe politikasının saydamlığı. İkincisi ise, “kamu etik kurulunun oluşturulması ve etik uygulamalar konusunda yeni adımların atılmasıdır.” Endeks değerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin ilki, saydamlığa aykırı yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. İkincisi, mali hesapların yapılmasında kullanılan modellerin yeterince saydam ve kolayca ulaşılabilir olmaması. Üçüncüsü ise, güvenilirlik hedefine ulaşma adına çaba gösterilmemesidir(Tepav.org.tr, 2005: 19-20).

2.1.2.2. Saydamlığın faydaları ve sakıncaları

Saydamlık kavramının tanımı daha önce yapılmış ve bu tanımlamada bahsedilen iki tür saydamlıktan mali saydamlığın daha detaylı inceleneceği belirtilmişti, burada da saydamlık kavramı derken mali saydamlık kavramı kastedilmektedir. Saydamlık kavramı doğru kullanıldığında ülke için büyük yararları olan ve vatandaşların devlete olan güvenini artırabilen bir uygulamadır. Bu özelliğinin yanında yanlış veya eksik uygulamalarda ve devlet faaliyetlerinin saydam olması durumunda ortaya çıkabilecek bazı sakıncalar da mevcuttur. Burada saydamlık kavramının ne tür faydalar sağlayabileceği ve sakıncalarının nelerden kaynaklandığını analiz edilecektir.

2.1.2.2.1. Saydamlığın faydaları

- 1) Hükümetlerin orta vadeli maliye politikalarının sonuçlarını olumlu yönde etkileyebilir,
- 2) Kamuoyuna açık makro ekonomik politikalar beklentilerin yükselmesini sağlayabilir,
- 3) Mali saydamlık devlete olan güveni artırarak toplumun makroekonomik politikalara olan desteğini artırabilir ve düşük maliyetle borçlanma imkânı sağlayabilir(Avcı, 2005: 27), borçlanma maliyetindeki azalma orta ve uzun vadede uygulanacak makro ekonomik politikaların uygulanmasında kolaylık sağlayabilir(Acar, 2007: 30). Saydamlık, gerek özel sektörde gerekse kamu

sektöründe güven unsurunun sağlanmasının ön şartıdır. Mali saydamlık mali disiplini sağlayabileceği gibi aynı zamanda makro ekonomik politikaların etkinliğini ve yabancı sermaye girişlerini de arttırabilir,

- 4) Bütçeye ait bilgilerin kamuoyuna sunulması piyasanın, devletin hedefleri hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayarak buna göre davranmasına imkân tanır(Avcı, 2005: 27), mali saydamlık, piyasadaki girişimcilerin daha doğru karar almasını sağlayabilir. Güvenilir ve anlaşılabilir bilgiler sunan yönetimler piyasadaki oto kontrolü sağlayabilir. Piyasa aktörleri aktörlerinin doğru karar vermesi muhtemel krizleri önlediği gibi güçlü bir ekonomik yapının oluşmasına da katkıda bulunabilir(Acar, 2007: 30).
- 5) Mali saydamlık sorumlulukları artırırken sürdürülebilir olmayan nitelikteki politikaların getirmiş olduğu politik riskleri arttırabilir(DPT, 2000: 83). Demokratik ülkelerde bu politikaların iktidardan uzaklaşmasına yol açarak, keyfi uygulamaları engelleyebilir,
- 6) Saydam bir mali sistem kamu kesimindeki sorumluluk dağılımının sınırlarını çizerek hiyerarşinin belirginleşmesini sağlayabilir,
- 7) Mali saydamlık açıklığı beraberinde getirdiğinden kamu harcamalarında etkinlik artışını sağlayabilir, rüşvetin ve yolsuzluğun önüne geçilmesinde yardımcı olabilir,
- 8) Mali saydamlık kamu harcamaları üzerinde kamuoyunun denetim imkânını kolaylaştırabilir(Avcı, 2005: 27-28).
- 9) Vatandaş iradesinin seçimler dışında, başka ara mekanizmalarla siyasi karar alma sürecine dahil olmasını sağlayabilir. Uygulanacak kamu politikalarında saydamlığın gerçekleştirilmesi ve kamusal bilgilerin halkla paylaşılması bunu sağlayabilecek esas faktördür(Acar, 2007: 28).
- 10) Mali saydamlık, kamu kaynaklarını yöneten tüm aktörlerin hesap verme sorumluluğunun artmasına yardımcı olabilir(Acar, 2007: 29).

2.1.2.2.2. Saydamlığın sakıncaları

Saydamlık toplum için çok önemli faydaları olan bir olgudur. Fakat sorun teşkil edebilecek durum saydamlığın doğru zamanda ve doğru yöntemlerle kullanılmamasıdır. Bu sebeplerden ortaya çıkabilecek sorunlara kısaca değinilmesi gerekirse;

- 1) Mali saydamlık, bilgilerin merkezileştirilerek ulaşılabilirliğini sağladığından, kurumsal yapının da yeniden düzenlenmesini zorunlu kılar. Bu bir ön maliyet gerektirir,
- 2) Saydamlığın getireceği açıklık dolayısıyla gerçekleştirilecek kamusal düzenlemelerin önceden belli olması bu düzenlemelere karşı engellemelere neden olabilir,(Kızıлтаş, 2001:10), örneğin; devletin uygulayacağı politikaların amaçlarını önceden açıklaması ve bu politikaların detaylarını önceden ortaya koyması bu politikaların uygulanabilirliğini güçleştirebilir. Özellikle bu alanda etkili olabilecek grupların avantajına olmayan durumlarda bu gruplar tarafından engellemelere maruz kalınabilir(Acar, 2007: 31).
- 3) Saydamlığın risk unsuru olabileceği durumlar, genel refaha aykırı olabilecek nitelikteki politikalarda, belirli bir grubun davranışları sonucu ortaya çıktığı durumlardır. Tıpkı para politikası uygulamalarında olduğu gibi, gelecekteki döviz kuru ya da faiz oranları etkinliğinin maksimizasyonu ve haksız kazançların önlenmesini amaçlayan yetkililer, bu alandaki düşüncelerini kamuoyuna açıklamak istemezler. Yapılacak yetersiz açıklamalar da etkinsizliğe neden olabilir. Bu durum haksız kazancı ortaya çıkarabileceği gibi bütçe maliyetlerinde de artışa neden olabilir (Kızıлтаş, 2001: 10-11). Bu tür sakıncaları önlemek için uygulanacak politikaların tam olgunlaşmadan ve uygulama tarihinden çok önce açıklanmaması gerekir.
- 4) Aşırı şeffaflık ve açıklık da bazı sorunlara neden olabilir. Özellikle medyanın etkisiyle hükümetlerin önemli meseleler yerine daha çok popülist faaliyetlere önem vermesi önemli sorunların çözüme kavuşturulmayıp ertelenmesine neden olabilir(Acar, 2007: 32).

2.1.2.3. Saydamlığın önündeki engeller

Saydam bir kamu yönetimi elbette hesap verebilir bir nitelik taşımalıdır. Fakat hesap verebilir bir yapı oluşturulmasının önünde bazı engeller mevcuttur, öncelikle bu engellere karşılık çözümler geliştirilmelidir. Bu engellere değinilmesi gerekirse;

- 1) Politikacıların yetersizliğinden bürokratları kontrol edememeleri,
- 2) Kamu görevlilerinin yolsuzluklara bulaşmaları sonucu kaynakları kendi çıkarları için kullanmaları, işlerinde kamuoyunu hesaba katmamaları,

- 3) Anti-demokratik uygulamaların varlığı, kamu görevlilerinin vatandaşlara karşı saygı duymaması ve onların şikayetlerini yeterince dikkate almamaları,
- 4) Bürokratik yetersizlik sonucu veya statükonun korunması adına verimsiz, sorumsuz, israfa dayalı bir yönetim anlayışının pratikte uygulanması,
- 5) Bürokrasinin kişisel olmayan temele dayanması sonucu bazı kamu görevlilerinin yaptıklarını kolaylıkla gizleme olanağı bulması (Balcı ve diğerleri, 2003: 121-122).

2.1.3. Hesap Verme Sorumluluğu

Hesap verebilirlik, “Bir kimsenin sorumluluklarını ne gibi yollarla ya da nasıl yerine getirdiğini açıklaması, ortaya koyması veya ispat etmesi zorunluluğu” olarak tanımlanabilir(Balcı ve diğerleri, 2003:116).

Hesap verme sorumluluğu ise, “üzerinde mutabakata varılmış hedefler çerçevesinde belirli bir performansın gerçekleştirilmesine yönelik sorumluluğun üstlenilmesine ve bunun açıklanması yükümlülüğüne dayanan bir ilişki” olarak tanımlanabilir.

Diğer bir tanıma göre, “birinin kendine tevdi edilmiş sorumlulukların yerine getirilmesinin hesabını vermesi zorunluluğudur”(Avcı, 2005: 54).

Burada hesap vermekle yükümlü olan taraf yöneten kesimdir. Yöneticilerin kendilerine tevdi edilmiş görevleri yerine getirip getirmediği bu sayede denetlenmektedir. Hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı, hedeflere ulaşma amacıyla gösterilen çaba, aktarılan kaynakların ne şekilde kullanıldığı ve istatistiki veriler rapor edilmektedir(Baş, 2005: 401).

Hesap verme sorumluluğu süreci, yüksek denetim kurumunun ilgili kurumlar hakkında rapor hazırlaması, bu raporun yasama organı tarafından dinlenmesi, yasama organının yürütme organına tavsiyede bulunması ve yürütme organının cevap vermesi şeklinde dört aşamadan oluşur(Avcı, 2005: 58). Hesap verme sorumluluğunda raporlama faaliyeti bu kavramın temelini oluşturmaktadır. Raporlama sayesinde kamu kaynaklarının ne şekilde kullanıldığı, gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçları kamuoyu ile paylaşılmaktadır(Baş, 2005: 402). Kaynak kullanımı ve varlık yönetimi konularında parlamentonun hükümetten etkin bir şekilde hesap sorabilmesi için raporlama biriminin yetki alanının açıklığı önem taşımaktadır.

Hesap verme sorumluluğunun etkin olabilmesi elverişli ve eksiksiz bilgi edinimine bağlıdır. İyi yönetim ve hesap verme sorumluluğu, kamu sektörü kuruluşlarının kendi finansal raporlarını hazırlamaları ve yüksek denetim kurumunun bu raporlardan faydalananlara raporların doğruluğu hakkında güvence vermesiyle güçlenmektedir(Avcı, 2005: 57). Hesap verme sorumluluğu mali disiplinin sağlanmasında çok önemli bir rol oynar. Hesap verme anlayışı yönetim olgusunun özünde yer almaktadır. Hesap verme sorumluluğu, kaynakları yöneten her kişi ve örgütsel birimin en temel yükümlülüğüdür(Muhasebat.gov.tr, 2005).

Hesap verme sorumluluğu anlayışında, saydamlık ile sağlanan vatandaşların gerekli bilgi ve belgelere istedikleri zaman ulaşmalarının yanında gerektiğinde ilgili görevlilerle direkt olarak iletişim kurma olanağına da sahip olmaları öngörülmektedir(Balcı ve diğerleri, 2003: 266).

Hesap verebilir bir kamu yönetimi anlayışında temel kamu hizmeti alanlarındaki aktörlerin ve kamu yönetiminin vizyonu belirli olmalıdır, ileriye dönük hedefler açıkça belirtilmelidir(Saran, 2004: 279). Özellikle temsili demokrasinin var olduğu ülkelerde bu sistemin iyi işlemesi hesap verme sorumluluğu mekanizması ile doğru orantılıdır(Alkış, 2003: 16). Devlet ile vatandaş arasında bir hesap verme ilişkisinin kurulabilmesi için bazı şartların oluşması gereklidir. Bu şartlar kısaca hesap verebilirlik ilkeleri olarak adlandırılabilir. Bu ilkelere kısaca değinilmesi gerekirse;

- Kamuya Hesap Verme; yöneticilerin kendilerine verilen yetkileri kullanırken, kamuya hesap verme zorunluluklarını göz önünde bulundurarak hareket etmesidir,
- Sorumlu Olma; yöneticilerin kamuda ciddi değişikliklere neden olabilecek bazı reformları gerçekleştirmeden önce bu reforma gerçekten ihtiyaç olduğunu kamuoyuna açıklaması sorumluluğunu ifade eder,
- Yetki Görev ve Sorumlulukların Belirlenmesinde Tutarlı Olma; yöneticilerin yetkilerini kamu menfaatleri doğrultusunda kullandıklarını göstermeleri gerekir. Bu yetkileri kullanma sırasında yöneticiler tutarlı bir çizgi izlemelidirler,

- Yönetici Seviyesinde Olanların Belirlenmesi; hesap verme sorumluluğu anlayışını daha etkin kılmak için gerçekleştirilecek faaliyetler sonucunda kamuoyuna bu faaliyetlerle ilgili cevap verecek kişiler önceden belirlenmiş olmalıdır,
- Yeterli Bilgiye Sahip Olma; verdikleri kararlarla kamuyu önemli derecede etkileyen yöneticiler, kararlarını verirken ve eylemlerini gerçekleştirirken gereken yeterli bilgiye sahip olmalıdır,
- Cevap Verme; yöneticiler verdikleri kararlar ve gerçekleştirecekleri faaliyetler hakkında uygulamaya geçmeden önce ilgililere cevap vermelidir,
- Yapılmak İstenenlerin (Niyetin) Açıklanması; eylemleri ile kamuyu etkileyecek olan yöneticiler yapmak istediklerinin sonuçlarının ne olacağını kamuoyuna açıklamalıdır,
- Performansın Açıklanması; istatistiki verilerin, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının kamuoyuna açıklanması gerekir,
- Sorumlu Olanların Hesap Vermesi; gerçekten karar vericilerin hesap vermesi gerekir, konuyla ilgisi olmayan kişiler hesap vermeye zorlanmamalıdır. Sorumluluk sahibi olan kişiler hesap vermelidir,
- Geçerlilik; hazırlanan raporların iş çevreleri için geçerli raporlar olması gerekir. bu durum vatandaşların hazırlanan raporlara güven duymaları için önemli bir kıstastır(Güleç ve Sancak, 2008: 5-7).

Bu ilkelerin yanında etkin bir hesap verebilirliğe ulaşabilmek için, yasal ve idari bir altyapı oluşturulmalı ve hesap verme sorumluluğu siyaseten desteklenmelidir. Böyle bir yapının oluşturulabilmesi için toplumsal aktörlerin birlikte hareket etmesi gereklidir. Bunu başarmanın yolu da eğitim kalitesinin artırılması ve düzenli bilgi paylaşımıdır(Acar, 2007: 26).

Hesap verme sorumluluğuna neden ihtiyaç duyulduğu, yani hesap verme sorumluluğu ile ulaşılmak istenen amaçların ne olduğu, hesap verme sorumluluğunun neden bu kadar önemli olduğunun açıklanması için önemlidir. Hesap veren bir kamu yönetimine erişme çabası, yöneticilerin kamusal yetkilerini yanlış bir şekilde kullanmalarının önüne geçme, bu yetkilerin suiistimalinin kontrol altına alınması, kamusal kaynakların kullanımının yasal ve kamunun değerlerine uygun olarak kullanılmasının güvence altına alınması ve sürekli öğrenme amacının teşvik edilmesi amaçlarını taşımaktadır(Aktan ve Çoban, 2007: 6).

Hesap verme kavramını inceledikten sonra hesap verme şekilleri üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü hesap verme sorumluluğu tek bir kişi ya da kuruluşa karşı üstlenilen bir sorumluluk değildir.

Genel olarak beş tür hesap verebilirlik türünden bahsedilebilir.

2.1.3.1. Siyasi hesap verme sorumluluğu

Siyasi hesap verebilirlik, “yürütme organının parlamentoya karşı olan hesap verme sorumluluğunu ifade etmektedir”(Avcı, 2005: 55). Parlamento, temsili demokrasilerde vatandaş temsil ettiğinden dolayı yürütme organı dolaylı olarak vatandaşlara karşı hesap verme sorumluluğu ile yükümlüdür. Vatandaşlar hesap sorma yetkilerini seçimler aracılığı ile kullanırlar(Alkış, 2003: 17). Bu sorumluluk vatandaşların oy verme mekanizmasını kullanarak vekilleri denetlemesi anlamına gelmektedir(Aktan ve Çoban, 2007: 6). Burada öncelikle politikacıların seçimler yoluyla halka hesap vermeleri beklenmekte ve bu yolla politikacıların etik davranışları, dürüstlükleri, makul davranıp davranmadıklarını vatandaşlar tarafından değerlendirilmektedir(Balcı ve diğerleri, 2003: 119). Seçme hakkı hesap verme yükümlülüğü mekanizmasının işlemesi için olmazsa olmaz bir araçtır. Hesap verme sorumluluğuna imkân veren bazı araçlar mevcuttur. Bunlar; seçimlerin sistemli olarak gerçekleştiriliyor olması, seçilme süresinin sınırlı olması, tekrar seçilmenin belirli sayıda olması ve son olarak görev süresi içerisinde belirli durumlarda görev sürelerinin sona erdirilebilmesidir(Aktan ve Çoban, 2007: 6). Seçmenler, siyasi sorumluluklarını yerine getirmeyen siyasetçilerden seçimler yoluyla verdikleri yetkileri geri alabilirler. Bu nedenle seçimler seçmenlerin elinde önemli bir koz olarak bulunmaktadır(Alkış, 2003: 18).

İyi işleyen bir demokratik düzende, hükümet hem dışarıdan vatandaşlar tarafından hem de kendi içerisinde kamu kurumları yoluyla hesap verebilirliğe

tabiidir. Hesap verebilirlik bu kapsamda yatay ve dikey hesap verebilirlik olarak ayrıma tabii tutulmaktadır.

Dikey hesap verebilirlik; seçimler yoluyla, sivil toplum kuruluşları ya da medya aracılığı ile vatandaşların aktif olarak hesap sorabilmelerini ifade eder.

Yatay hesap verebilirlik; yöneticilerin görevlerini kötüye kullanmalarını engelleme ya da verimsiz kamu yönetimi anlayışını kontrol etme amaçlı oluşturulmuş kamu kuruluşlarını kapsar ve yargı, yasama, denetim kurumları, yolsuzluğu önleme amaçlı birimler, seçimlerle ilgili kurullar ve insan hakları komisyonu, ombudsman veya kamu şikayet komisyonları gibi kurumlar tarafından gerçekleştirilir(Samsun, 2003: 22-23).

2.1.3.2. İdari hesap verme sorumluluğu

“İdari yönetimde kamu görevlilerinin ve bürokratların üst yönetime hesap verme yükümlülüğünü ifade eder”(Aktan ve Çoban, 2007: 6). Bu hesap verebilirlik şekli ast'ın üst'e hesap vermesi şeklinde gerçekleşir ve bürokratların, politik makamlarca belirlenen çizgide hareket edip etmedikleri sorgulanır. Burada aynı zamanda vatandaşa yönelik dolaylı bir hesap verebilirlikten de söz edilebilir. Seçim yoluyla vatandaşların temsilciliğini yapan politik üst'lerince bürokratların hesap vermesinin sağlanması durumudur(Balcı ve diğerleri, 2003: 120).

İdari hesap verme sorumluluğunun kapsamı yasal çizgilerle belirlenmiştir. Burada hiyerarşik yapıda her ast, üst'üne karşı hesap verme sorumluluğu taşımaktadır(Alkış, 2003: 19). İdari hesap verebilirliğin de sorunsuzca gerçekleşebilmesi için bazı araçlara ihtiyaç vardır. Bunlar; şikayetleri değerlendirme ve gereken müdahaleyi yapma yetkisi bulunan ombudsmanlık, İdari mahkemelerce gerekli denetimin yapılması ve bağımsız bir denetim mekanizmasının bulunmasıdır(Aktan ve Çoban, 2007: 6).

2.1.3.3. Hukuki hesap verme sorumluluğu

Bu sorumluluk şekli denetim mekanizmasına hesap verme olarak özetlenebilir (Balcı ve diğerleri, 2003: 120). Burada, yönetici kesimin hesap vermesine ve denetim mekanizması tarafından denetlenmesine imkân tanıyan yasal bir çerçeve oluşturulmaktadır. “Hukuki hesap verme sorumluluğu ile kamu kurum ve kuruluşları dış bir makama karşı performansla ulaşım ve hukuksal kurallara bağlılık konularında hesap vermektedir”. Bu hesap verebilirlik türü, hukukun üstünlüğü ilkesinin

sağlanmasının bir aracı olarak görülebilir. Destekleyici yasalarla böyle bir denetlemeye imkân tanınması yapılan işin yasal olmasını sağlarken denetleme sonucu yöneticilerin de yetkilerini kullanırken adaletli davranıp davranmadığı ortaya konmaktadır(Aktan ve Çoban, 2007 :7).

2.1.3.4. Mali hesap verme sorumluluğu

Belirli bir amaca yönelik olarak harcanması için kurumlara verilen paraların hangi işlerde harcandığının açıklanması mali hesap verme sorumluluğu olarak nitelendirilmektedir (Baş, 2005: 5). Bu sorumluluk kamu kaynağını kullanan, yöneten kişilerin sorumluluğudur (Alkış, 2003: 19). Mali hesap verme sorumluluğu olan yönetici ve yetkililer mali güçlerini ve yetkilerini ne şekilde kullandığını açıklamakla yükümlüdür. Yöneticilerin ve yetkililerin bu yükümlülüğü yapılan yasal düzenlemeler ile kanunen de bir zorunluluk hâline getirilmiştir.

Mali hesap verme yükümlülüğü çoğunlukla bütçe uygulamalarında ortaya çıkan bir yükümlülük biçimidir(Aktan ve Çoban, 2007: 7).

2.1.3.5. Profesyonel hesap verme sorumluluğu

“Kamu örgütlerinde çalışan profesyonellerin bireysel standartlar ve karar vermeleri açısından uzmanlık, takdir ve özel çalışma alanlarının değerlendirilmesini kapsamaktadır”(Balcı ve diğerleri, 2003: 120).

Profesyonel hesap verebilirlik, kontrolün düşük, bireysel ya da örgütsel performansa ilişkin takdir yetkisinin ise oldukça geniş olduğu bir hesap verebilirlik türüdür. Buradaki ilişkiler, organizasyonun faaliyet alanı ile ilgili olarak belirlenmiş ve yöneticinin takdir yetkisi ile bütünleşmiş profesyonel standartlara ve normlara dayanmaktadır(Biricikoğlu ve Güleler, 2008). Bu denetim biçiminde uzman kişiler yine bu konuda uzmanlaşmış kişiler tarafından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu değerlendirmenin tek bir kriteri yoktur ve denetleme tek bir denetleme organı tarafından gerçekleştirilmemektedir. Burada profesyonel performanslar ve prosedüre uygun olarak formel ve yasal boyutta değerlendirilme yapılmaktadır(Güleç ve Sancak, 2008: 5).

2.1.4. Hesap verme sorumluluğu ve saydamlık

Kamu yönetiminde saydamlık ve hesap verme sorumluluğu kavramları birbiriyle bağlantılı kavramlardır. Çünkü hesap verme sorumluluğu kamu

fonlarının kullanımının saydamlığını ifade eder. Saydam bir kamu yönetimi için hesap verme sorumluluğunun iyi işlemesine, hesap verme sorumluluğunun iyi işlemesi için ise saydam mali politikalara ihtiyaç vardır. Sorunsuz işleyen hesap verme sorumluluğu saydamlığı sağlamada olmazsa olmazlardandır, saydamlık ise hesap verme sorumluluğunun gelişmesi için bir ön koşuldur(Muhesabat.gov.tr, 2005: 1). Kamu yönetiminde saydamlık ve buna bağlı olarak hesap verme sorumluluğu demokratik bir yapının temel taşlarını oluşturmaktadır. Demokrasi anlayışı ancak iyi bilgilendirilmiş bir toplumla sürdürülebilir. Bu bilince sahip olmayan toplumlarda saydamlığa gerek duyulmayacağından hesap verme sorumluluğu beklentisi de boşa çıkacaktır(Avcı, 2005: 20).

Kamu hesaplarında saydam bir yapıya kavuşabilmek için bazı şartların sağlanması gereklidir. Bu şartlara değinilmesi gerekirse; yasalarla hesap verme sorumluluğu güvence altına alınmalı ve kalıcı olması sağlanmalıdır(Avcı, 2005: 61), vatandaşlarla olan ilişkiler sağlam temeller üzerine kurulmalı, vatandaşların bilgi edinme hakkını kullanımı sırasında ortaya çıkacak sorunları engelleyici yasal düzenlemeler yapılmalıdır, kamu yararı, kamu düzeni, gizlilik gibi gerekçelerle vatandaşların bilgi edinme hakkı engellenmemelidir, kalkınma politikaları ve yatırım kararları alınırken, teşvik önlemlerinin uygulanması sırasında ve kamu harcamaları gerçekleştirilirken siyasi amaçlı popülist yaklaşımlardan uzak durulmalı gelişmişlik düzeyi ve hizmet gerekleri ele alınarak daha objektif verilere göre karar verilmelidir, vatandaşlara kamu hizmetleri planlaması konusunda bilgi verilmeli ve hesap verme sorumluluğunun geliştirilmesi için siyasal aktörlerin ve kamu yönetiminin vizyonu belirli olmalıdır, yani belirli bir süre içerisinde ulaşılmak istenen yer ve gerçekleştirilmek istenen hedefler belirli olmalıdır(Saran, 2004: 278-279).

Kamu hesaplarında saydam bir yapıya ulaşma adına sağlanmaya çalışılan bu şartlar aynı zamanda e-devletin amaçları içerisindedir. Çünkü e-devletin amaçlarından birisi de saydamlığın gerçekleştirilmesidir. Sonuç olarak e-devlet yapılanması ile hesap verebilir bir yapıya ulaşma adına yapılacak bu düzenlemeler sonucu, elektronik devlet yapılanmasında hesap verme sorumluluğu yerleşerek saydam bir ortam oluşturulacaktır.

2.2. E-DEVLETİN ALTYAPISI ve E-DEVLET UYGULAMALARI

2.2.1. E-Devlet Oluşumunun Altyapısı

Geleneksel devlet anlayışından, elektronik devlet anlayışına geçiş ile birçok sorun ortadan kalkacak gibi görünse de, eğer elektronik devlet yapısı için gerekli altyapı oluşturulamazsa bu geçiş sürecinde daha büyük sorunlar ortaya çıkabilir.

Bu nedenle elektronik devlet yapısına geçiş sırasında ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirgeyecek bir takım altyapı gereksinimlerine ihtiyaç vardır(Demirel, 2006: 97). Elektronik devlet oluşumunun altyapısı başlığı altında incelenebilecek bu gereksinimler aşağıdaki şekilde açıklanabilir.

2.2.1.1. Hukuksal altyapı

Yeni bilgilerin ortaya çıkması, bu bilgilerin kullanılması, saklanması ve paylaşılması konularında yaşanan gelişmeler mevcut ekonomik, toplumsal, siyasi ve idari yapıyı değiştirmekte, bu değişim süreci de mevcut hukuk kurallarını zorlamaktadır. Bu nedenle yeni yapıya uyum gösterecek yasal düzenlemelerin yapılması bilgi toplumunda oluşturulmaya çalışılan elektronik devletin işleyişi için çok önemlidir(Ayvalı ve diğerleri, 2002: 13).

E-Devlet yapılanmasının altyapısının oluşturulabilmesi için öncelikle bazı şartların oluşması gerekmektedir. Bunlardan birisi de telekomünikasyon altyapısının istenilen düzeye ulaştırılmasıdır. E-Devlet yapılanması için gerekli telekomünikasyon altyapısının oluşturulabilmesi için oldukça büyük yatırımlara ihtiyaç vardır. Fakat bir çok gelişmekte olan ülkede bu yatırımların gerçekleştirilebilmesi için uygun bir ortam mevcut değildir. Bu açıdan özel sektörü destekleyici bir ortam oluşturma ve internet sağlayıcıları arasındaki rekabeti arttırma adına bir takım hukuki değişikliklere ihtiyaç vardır(Demirel, 2006: 96).

Gerekli telekomünikasyon altyapısı oluşturulduktan sonra ağ üzerinden verilecek hizmetler adına da bir takım değişikliklere ihtiyaç vardır. Ağ üzerinden verilecek hizmetlerle ilgili olarak gerekli yasal düzenlemelerin yapılması e-devlet oluşumunun aksamaması için önemlidir(Demirel, 2006: 100).

Bu kapsamda elektronik ortamda elde edilen kanıtlara, mevcut hukuki yapının bakış açısının değiştirilmesi adına bir takım düzenlemeler gereklidir. Özellikle bu kanıtların geçerliliği konusunda yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bunun yanında dijital ortamdan elde edilmiş resmi bilgi ve belgelerin de hukuki olarak tanınması ve elektronik imzanın geçerliliği için bir takım girişimlere ihtiyaç vardır. Bu e-devlet

yapılanmasının oluşturulması ve uygulanması sırasında önemli bir faktördür(Aktan, 2003).

Bunlarla beraber, günümüzde devletler, vatandaşların yeni değerler ortaya çıkarmasına ve yenilikçi buluşlar yapmalarına doğrudan destek vermekte ve bu alanda bir takım görevler üstlenmektedirler. Bu durum vatandaşların haklarının ve özgürlüklerinin yeniden değerlendirmeye tabii tutulmasını ve görev ve sorumluluklarının yeniden belirlenmesini gerektirmektedir. İşte bu noktada elektronik devlet yönetiminin ve politikalarının evrensel hukuk ve etik kurallarına paralellik göstermesi önem arz etmektedir. Aksi halde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında yönetsel güç tekelinin oluşması, e-devletin amaçladığı; yönetime vatandaş katılımının artırılması ilkesine aykırı bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilir(Demirel, 2006: 99). Bu nedenle elektronik devlet yapılanmasının oluşturulması ve uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunları önleme amaçlı, gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması bu geçiş sürecini kolaylaştıracak bir faktör olarak görülebilir.

2.2.1.2. Teknolojik altyapı

Elektronik devlet yapısı gereği, bir ağ üzerinde devlet vatandaş ilişkisinin kurulduğu, gerekli bilgi ve belgelere ağ ortamından ulaşılabilirdiği, kamusal hizmetlerin ağ üzerinden gerçekleştirildiği bir örgütlenme biçimidir. Dolayısı ile bu durum vatandaşların ağa erişim imkânlarını iyileştirici, geniş bant aralığına sahip iletişim ağlarının kurulmasını gerektirmektedir(İnce, 2001: 34). E-devlet yapılanmasında teknolojik imkânlardan etkin olarak yararlanmanın yanı sıra yeni bilgi üretimi ve paylaşımı da önem arz etmektedir. Bu amaçla oluşturulan kurumsal internetler elektronik devletin temel taşlarından birisidir. Bu bağlamda elektronik devlet hizmetleri vatandaşların isteklerine göre belirlenmeli, erişim seçenekleri artırılmalı, internetin yaygınlaşmasını özendirici çalışmalar gerçekleştirilmeli ve vatandaşın devlete olan güvenini artıracak uygulamalara öncelik verilmelidir.

Elbette bu altyapı çalışmaları gerçekleştirilirken kurumlar arası koordinasyonun gerçekleştirilmesi de önem arz etmektedir. Projelerdeki çok başlılığı önleme amaçlı, kurumların ortak hedefleri belirlenmeli ve projeler bu hedeflere göre yürütülmelidir(Demirel, 2006: 99-100).

Teknolojik altyapı çalışmaları gerçekleştirilirken özel sektör kaynaklarından da yararlanılabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda özel sektör

kaynaklarının kullanımının önünü açacak ve sektör içi rekabet ortamını yaratacak serbestleştirme düzenlemelerinin yapılması da önemlidir. Sektör içi yaratılan rekabet hizmet etkinliğini artırabilecek önemli bir faktördür. Bu rekabet elektronik devlet hizmetlerinden yararlanırken kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinden daha ucuza faydalanmayı beraberinde getirebilir ve bu hizmetler herkes için ulaşılabilir olabilir(Aktan, 2003).

Gelişmiş bir iletişim altyapısı, bilgiye hızlı erişme imkânını sağlayabileceği gibi, bilginin paylaşımı ve işlenmesini de daha verimli kılabilir. Ülkelerin kalkınması, bilgiye hızlı erişime ve kültürel yaşamdan pay alma imkânına bağlıdır. Bunu sağlamanın yolu da ülkede her noktaya erişebilen iletişim alt yapısının oluşturulmasından geçmektedir(Ayvalı ve diğerleri, 2002: 11). Özellikle ciddi kalkınma hamlelerine ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkelerde teknolojik altyapının oluşturulması en önemli etmenlerden birisidir. Ülkenin fiziksel durumu ve telekomünikasyon altyapısını anlama, amaçların ve parametrelerin belirlenmesinde önem arz etmektedir(Demirel, 2006: 95).

2.2.1.3. Beşeri altyapı

Elektronik devlet yapılanması için gerekli beşeri altyapı çalışmaları, elektronik devlet yapılanmasına toplumun uyum sağlayabilmesi ve sistemin vatandaşlar tarafından rahat bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli eğitim imkânlarının oluşturulması şeklinde yürütülmelidir. Devlet aynı zamanda bu değişim sürecinin yönetimini gerçekleştirmelidir(Erkul, 2005).

Elektronik devlet için gerekli bilgi ve iletişim sistemlerinin altyapısının oluşturulması ve bu sistemlerin kullanılması için eğitilmiş ve gerekli vasıflara sahip yetişmiş insan gücü gereklidir(Naralan, 2008: 7). Günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler toplumun tüm fertlerini derinden etkilemektedir. Bu süreçte yaşanan gelişmelerin gerisinde kalan toplumlar, medeniyetin de gerisinde kalmaktadırlar. Bu gelişmelerden uzak kalmadan bu gelişmeleri iş hayatında ya da özel hayatta uygulayabilmenin yolu da eğitimden geçmektedir(Akçin ve Uyan, 2006: 44). Bu alanda verilecek eğitim, elektronik devletin beşeri altyapısının oluşturulmasında önem arz etmektedir.

Elektronik devletin beşeri altyapısı hizmeti sağlayanlar ve bu hizmetten faydalananlar olmak üzere iki farklı açıdan değerlendirilebilir. Devlet kurumlarında bilgi ve iletişim teknolojileri alanında uzman elektronik devlet uygulamalarının

gelişimini sağlayabilecek yetişmiş elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet bu ihtiyacı iki şekilde karşılayabilir. Birincisi; hazır yetişmiş iş gücünün kurum dışından temin edilmesi, ikincisi ise; bu alanda uzman firmalar ile işbirliği yapılarak bu ihtiyacın karşılanmasıdır.

Hizmetten faydalananların durumuna gelince, kullanıcıların donanım ve eğitim seviyelerinin iyileştirilmesi kısa sürede çözülebilecek bir sorun değildir. Bu sorunun temelinde kesimler arası ekonomik uçurumların varlığı yatmaktadır. Bu sorunun çözülmemesi halinde elektronik devletin sağladığı hizmetler her kesime etkin bir şekilde ulaşamayabilir ve herkes tarafından kullanılamayabilir(Naralan, 2008: 7).

2.2.1.4. Güvenlik altyapısı

Elektronik devlet yapılanmasının güvenlik altyapısı oluşturulurken ortaya çıkabilecek iki önemli sorun vardır. Bunlardan ilki, vatandaşlara ve kurumlara hizmet sunulması aşamasında gerekli olan şahsi bilgilerin toplanma amaçları dışında kullanılması ya da kötü niyetli üçüncü şahısların eline geçme ihtimalidir. Bu ihtimal nedeniyle vatandaşlara ve kurumlara ait şahsi bilgilerin güvenliğinin ve gizliliğinin sağlanması elektronik devlet yapılanmasının geleceği için önem arz etmektedir.

Ortaya çıkabilecek sorunlardan ikincisi ise, ulusal güvenlik için önem arz eden bir takım kamusal bilgilerin gizliliğinin korunması sorunudur. Bu bilgilerin gizliliğinin sağlanması için gerekli güvenlik altyapısının oluşturulması elektronik devlet için önemlidir(Demirel, 2006: 101).

Elektronik devlet hizmetlerinden faydalanan vatandaşların sayısı arttırılmak isteniyorsa, vatandaşların şahsi bilgilerinin güvenli bir şekilde saklandığından emin olmaları gerekir. Bu güven ortamının sağlanabilmesi de oluşturulacak güvenlik altyapısının kalitesi ile doğru orantılıdır(Erkul, 2005). Bu güvenlik altyapısının oluşturulabilmesi yapılacak yasal düzenlemelerle mümkündür. Kişisel bilgilerin güvenliğini destekleyici yasal düzenlemelerin yapılması elektronik devletin sağlıklı işleyişi için önemli iken, önemli kamusal bilgilerin gizliliği de ulusal çıkarlar için önem arz etmektedir(Aktan, 2003).

Güvenlik için uygulanması gereken politikaların denenmiş ve sağlamlığı kanıtlanmış politikalar olması da önem arz eden diğer bir konudur.

Güvenlik konusu için kendisine yaygın uygulama alanı bulan elektronik imza ve sayısal imza kullanımı da önemli uygulamalar içerisinde yer almaktadır.

Elektronik imza, kullanıcının gerçek kişi olduğunun kanıtlanması için önemli iken sayısal imza da sanal mühür vazifesi görmektedir. Bu uygulamalar doğrulanabilir olduklarından güvenlik için önemli araçlardandır(Demirel, 2006: 98).

2.2.1.5. Finansal altyapı

Elektronik devlet yapılanması ile birlikte kamu hizmetlerinin ağ üzerinden verilecek olması bazı değişikliklerin gerçekleştirilmesini ve dolayısı ile belirli bir maliyetin ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Yeni sistemde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanma oranı artacağından, bu yeni sisteme uygun uzman personel ihtiyacı doğabilir. Bununla beraber hizmet için gerekli dokümanların da ağ ortamına aktarılması gerekmektedir. Bu sayılanların her biri bir maliyet gerektirmektedir ve bu maliyeti karşılayacak finansman ihtiyacının nasıl temin edileceği konusu önemli bir sorun niteliğindedir(İnce, 2001: 40).

Gerekli finansmanın sağlanması kadar, elektronik devlet hizmetlerinin devamlılığının sağlanabilmesi için sağlanan finansmanın süreklilik arz etmesi de önem taşımaktadır. Bu amaçla çeşitli projeler ortaya konabilir. Bunlardan bazıları; elektronik hizmetlerin sağlandığı ortamlara reklam alınması projesi, elektronik devlet hizmetlerinden faydalanmak isteyen kullanıcılardan belirli bir ücret talep edilmesi veya üyelik sisteminin ücretli olması projesidir(Milli Emlak Genel Müdürlüğü, 2002: 8-9).

Teknolojik altyapı başlığı altında da değinildiği gibi elektronik devlet altyapısının sadece kamusal kaynaklarla oluşturulması yerine özel sektör kaynaklarından da yararlanılarak hizmet kalitesinin daha üst seviyeye çıkarılması sağlanılabilir. Bu uygulama elektronik devlet yapılanmasının devlet üzerindeki yükünü azaltırken, hizmet kalitesini artırma adına önemli bir etkidir.

Elektronik devletin finansmanı karşılanırken klasik bütçe hazırlama usûllerine de alternatif yeni modellere ihtiyaç duyulmaktadır; çünkü elektronik devlet yapılanması çok ciddi finans kaynaklarının yatırıma dönüştürülmesini gerektirebilmektedir(Erkul, 2005).

E-devlet yapılanmasının altyapısı oluşturulurken mutlaka üzerinde durulması gereken yukarıda sayılan unsurların yanında, etkin ve verimli hizmet için gerekli hizmet altyapısının oluşturulması, birimler arası veri transferini kolaylaştıracak hizmet mekanizmasının oluşturulması, hizmet sunan kurumların tek bir merkezden yönetilmesini sağlayacak koordinasyon merkezinin oluşturulması ve performans

değerlendirmesi yapma amaçlı kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi unsurları da e-devlet yapılanması için önem arz etmektedir(Polat, 2009: 2).

En büyük bilgi üreticisi ve hizmet sağlayıcısı olan devletin, elektronik devlet uygulamasına geçiş ile bu bilgi ve hizmeti vatandaşlarına ve kurumlara daha hızlı ve kolay bir şekilde sunabilmesi için bu altyapı hazırlıklarını tamamlaması gerekir(Akçin ve Uyan, 2006: 45).

2.2.2. E-Devlet'in Unsurları

E-Devlet projesinin temel amacı; mevcut yapıdan daha iyi bir devlet yapısının oluşturulmasıdır. Yani buradaki esas amaç devletin elektronik ortama taşınması değil, daha iyi hizmet verebilmek için devlet yapısının iyileştirilmesidir. Devletin bütün unsurları bu amaç doğrultusunda hareket etmeli ve bu ortak amaca ulaşmak için çaba göstermelidir. E-Devlet projesi kapsamında devletin temel unsurları e-şirket, e-kurum ve e-vatandaşdır. Bu temel unsurların her biri kendi içerisinde elektronik yapılanmayı oluşturmaya çalışırsa, bu unsurların birbirleri ile etkileşimi sonucu e-devlet yapılanması oluşturulabilir.

E-Devlet projesi ile bu unsurlara sunulacak hizmetlerin yönü üç grupta toplanabilir(Erkul, 2004: 2);

- Devletten devlete
- Devletten vatandaşa
- Devletten iş yaşamına

Bu unsurlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin sonuçları aşağıdaki tabloda daha açık şekilde görülebilir;

Tablo 2.1. E-Devlet Hizmetlerinin Tarafları Arasındaki İlişki (Kayalı ve Yereli, 2002: 121)

Etkileşim Yönü	Etkileşim Alanları	Avantajlar
Devletten Vatandaşa	Bilgilendirme	Alternatif dağıtım kanallarının kullanılması
	Vergi	Kişiselleştirilmiş, hızlı ve kolay hizmetler
	Sağlık	Açıklık
	Eğitim	Düşük işlem maliyetleri
	Kültür	
Devletten İş Yaşamına	Destek programları	Hızlı ve etkin etkileşim
	Tavsiye ve yol gösterme	Daha az bürokrasi
	Düzenlemeler	Düşük işlem maliyetleri
	Vergi	Verimlilikte artış
	E-satınalma	
Devletten Devlete	Kamu kurumları arası iletişim	Verimlilikte artış
	Merkezi ve yerel yönetimler arası iletişim	Etkin bilgi paylaşımı
		Esnek çalışma ortamı

Türkiye’de e-devlet yapılanmasının merkezi olan “Turkiye.gov.tr” adresinde de sunulan hizmetler; Vatandaş, Devlet ve İş ana başlıklarında ayrılmıştır.

2.2.2.1. Devletten devlete uygulamalar

Devletten devlete uygulamalar; kamu yönetim birimleri arasında gerçekleştirilecek yatay ilişkiler ile merkezi ve yerel yönetimler arasında gerçekleştirilecek ilişkiler bu kapsama girmektedir(Erkul, 2004: 3).

“Turkiye.gov.tr” adresindeki “Devlet” başlığı altında bilgi edinilebilecek konular; Tarihimiz, Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı, Adli ve İdari Yargı, Araştırma ve İstatistikler, Bilim ve Teknoloji, Devlet Sözleşme ve İhaleleri, Eğitim, Enerji, Doğal Kaynaklar ve Çevre, Kültür ve Turizm, Savunma ve Güvenlik, Sağlık, Tarım, Uluslar Arası İlişkiler ve Konular ve Mevzuattır(Turkiye.gov.tr, 2009).

2.2.2.2. Devletten iş yaşamına uygulamalar

Kamu kuruluşları ile ticari kuruluşlar arasında gerçekleşen karşılıklı alım ya da satım işlemleri bu kapsama girmektedir. Bunun yanında sivil toplum kuruluşları

veya diğ er toplumsal oluş umlar da dahil olmak üzere tüm kuruluş lar ile ticari kuruluş lar arasındaki karş ılıklı ilişkiler de bu kapsama girmektedir(Erkul, 2004: 3).

“Turkiye.gov.tr” adresindeki “İş” baş lığı altında bilgi edinilebilecek konular; İş letmenin Doğ uş u ve Feshi, Sektörler, İş letmelerin Büyü me ve Geliş imi, Bağ ış , Destek ve Krediler, Dış Ticaret, Elektronik Ticaret, Yatırım ve Sermaye, Vergi, Devlet İ haleleri, Ekonomi ve Finans ve İş ve Kariyerdir(Turkiye.gov.tr, 2009).

E-Devlet projesi kapsamında elektronik ortamda uygulanması planlanan hizmetlere değ inilmesi gerekirse bunlar; ç alış anlar için sigorta primi ödemesinin ve sorgulamasının gerç ekleştirilmesi, kurum vergisi bildirim ve onaylama iş lemlerinin gerç ekleştirilmesi, katma değ er vergisi bildirim ve onaylama iş lemlerinin gerç ekleştirilmesi, yeni şirket kayıtlarının gerç ekleştirilmesi, istatistik birimine veri bildiriminin gerç ekleştirilmesi, gü mruk bildirimlerinin gerç ekleştirilmesi, ç evre ile ilgili izin başv urularının gerç ekleştirilmesi, ihale yoluyla kamu alımlarının gerç ekleştirilmesi hizmetleridir(Erkul, 2004: 8).

2.2.2.3. Devletten vatandaş a uygulamalar

Kamu yönetim birimleri ile vatandaş lar arasında gerç ekleş en bütün karş ılıklı ilişkiler bu kapsama girmektedir(Erkul, 2004: 3).

“Turkiye.gov.tr” adresindeki “Vatandaş” baş lığı altında bilgi edinilebilecek konular; Eğitim, Askerlik ve Seferberlik, Doğ um, İş ve Kariyer, Sosyal Güvenlik, Aile, Sağı k, Ö zürlü Vatandaş lar, Seyahat ve Turizm, Kültür Sanat ve Spor, Trafik, Yasal İş lemler ve Haklar ve Korunmasıdır(Turkiye.gov.tr, 2009).

E-Devlet projesi kapsamında elektronik ortamda uygulanması planlanan hizmetlere değ inilmesi gerekirse bunlar; gelir vergisi bildiriminin ve değ erlendirmesinin gerç ekleştirilmesi, iş kurumları aracılığ ıyla iş arama hizmetleri, sosyal güvenlik iş lemlerinin gerç ekleştirilmesi, kiş isel belge (pasaport, sürü cü belgesi) başv urusunun gerç ekleştirilmesi, inş aat ruhsatı başv urusu, polise ihbarda bulunma, halk kütüphanelerinde iş lem gerç ekleştirme, doğ um ve evlilik belgesi başv urusu, taş ınma bildirimi, hastane hizmetleri, trafik ceza puanı öğ renme ve trafik cezası ödeme, motorlu taşı t vergisi ödeme hizmetleridir(Erkul, 2004: 7-8).

2.2.3. Dünya'daki E-Devlet Uygulamalarından Baş arılı Ö rnekler

Yirminci yüzyılın sonlarına doğ ru bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaş anan hızlı geliş meler dünya'daki büyük değ iş imlerin önünü aç mıştır. Bu değ iş imlerden

birisi de kamu yönetimi anlayışında olmuştur. 1990'lı yılların başına geldiğimizde elektronik devlet yapılanmasına geçiş için hazırlıkların hızlandığı görülmektedir. Singapur'da 1981 yılında e-devlet projeleri uygulamaya konulurken, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1985 yılında uygulamaya geçilmiştir(Dönmez, 2007: 22). Dünya genelindeki elektronik devlet uygulamaları başlangıçta yerel yönetim uygulamaları olarak ortaya çıkmıştır(Demirel, 2006: 101).

Elektronik devlet yapılanmasına geçiş için adeta birbirleri ile yarışan dünya ülkeleri, bu çalışmalarında özellikle belli konular üzerinde ağırlıklı olarak durmuşlardır. Bu konulara başlıklar hâlinde değinilmesi gerekirse;

- 1) Elektronik devlet servis önceliklerinin belirlenmesi,
- 2) Elektronik devlet servislerinin sunulmasında sivil toplum örgütlerinin rolünün daha belirgin olması,
- 3) Özel sektörün elektronik devletteki hizmet rolünün yeniden tanımlanması,
- 4) Sektörler arası güvenli bağların kurulması,
- 5) Elektronik devlet organizasyonu dışında kalan ya da kalmak isteyen bireylerin haklarının korunması(Dönmez, 2007: 30-31).

Bu çalışmalar sonucunda elektronik devlet uygulamasına geçişte bazı ülkeler başarıya ulaşırken bazıları da hala geçiş aşamasında bulunmaktadır. Buradaki başarı kriteri elektronik devlet hizmetlerinin verildiği web sitelerinin sağladığı olumlu etki olarak belirlenmiştir. Burada başarı kriterlerine değinilmesi gerekirse bu kriterler; ekonomik gelişmeye katkısı, hizmetlerin iyileştirilmesi, iletişim etkinliğinin artırılması, vatandaş katılımının artırılması, toplulukların yeniden tanımlanması, siyasi oluşumunun iyileştirilmesidir.

Bu kriterlerden elde edilen sonuçlardaki başarı düzeyi genellikle bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ve bilişimden yararlanma becerisi ile doğru orantılı çıkmaktadır(Elçi, 2002: 3). Bu kriterleri sıraladıktan sonra, elektronik devlet başarı kriterleri olarak adlandırılan bu kriterleri gerçekleştirip elektronik devlet uygulamalarında başarıya ulaşmış ülkelere bazılarının incelenmesinde yarar vardır.

2.2.3.1. Amerika birleşik devletleri örneği

Amerika Birleşik Devletleri, internet kullanıcısı sayısı bakımından dünyanın en önde gelen ülkesidir. 2009 yılı sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nde 211 milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır. Kuzey Amerika'da 252 milyon, Güney Amerika'da ise 179 milyon internet kullanıcısı olduğu düşünüldüğünde tek başına Amerika Birleşik Devletleri'nde 211 milyon internet kullanıcısı olması dikkat çekmektedir(Bitdunyasi.com.tr, 2009). Amerika Birleşik Devletleri'nde internet kullanıcılarının %60'ı devlet tarafından oluşturulmuş internet sitelerini kullanmaktadırlar(Kırçova, 2003: 125). Vatandaşlar sadece "www.usa.gov" adresini kullanarak bütün kamu kurumlarının sayfalarına ulaşabilmektedirler(Balcı ve diğerleri, 2003: 271). Bu imkânlarla sahip olan Amerika Birleşik Devletleri elektronik devlete geçiş sürecinde de en önde yer alan ülkelerden birisidir(İnce, 2001: 58). Ülkede elektronik devlet çalışmaları için, başkana direkt olarak bağlı "bilişim teknolojileri ve e-devlet kurumu" oluşturulmuştur(Balcı ve diğerleri, 2003: 270). Amerika Birleşik Devletleri'nde elektronik devlet sitesi de 2000 yılının eylül ayında resmi olarak hizmete girmiştir(İnce, 2001: 58).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1985 yılında uygulanmaya başlanan e-devlet uygulamalarının altyapısı oluşturulurken 3 temel amaç öngörülmüştür. Bu amaçlar; bürokrasi merkezli değil, vatandaş odaklı devlet, sonuç odaklı devlet, yenilikleri destekleyen Pazar odaklı devlettir(Demirel, 2006: 102).

Bu amaçlarla birlikte E-devlet uygulamalarının vatandaş-devlet etkileşimini artıracığı, vatandaşın hizmet alma kalitesini iyileştireceği ve vergi mükellefleri için büyük tasarruf olanakları sağlayacağını düşünen Amerikan Hükümeti "E-devleti Geliştirmek" adı altında beş ayrı parçadan oluşan bir yönetim programı geliştirmiştir (Kırçova, 2003: 125);

- 1) Devletten Şirketlere Uygulamalar
- 2) Devletten Devlete Uygulamalar
- 3) Devletin İç Etkinlik ve Verimliliğini Sağlamaya Yönelik Uygulamalar
- 4) E-devletin başarısına engel olan konulara yönelik projeler
- 5) E-Yetkilendirme(Demirel, 2006: 102).

Devletten şirketlere uygulamalar başlığı altında, şirketlere yönelik elektronik vergi uygulamaları, kamusal malların satışı, uluslar arası ticaretin yapılandırılması

süreci, tek merkezden onay bilgisi ve son olarak birleştirilmiş sağlık bilgilerine ulaşma yer almaktadır.

Devletten devlete uygulamalar başlığı altında, tek merkezden coğrafi bilgi sistemine erişim, yardım-burs-ödenek sitelerine erişim, felaket yardımı ve kriz-afet yönetimi ve kamu güvenliği amaçlı koordineli çalışan kablosuz iletişim projesi yer almaktadır.

Devletin iç etkinlik ve verimliliğini sağlamaya yönelik olan uygulamalar başlığı altında, ağ üzerinden eğitim, merkezi işe alma, kamu kurumsal insan kaynakları entegrasyonu, e-maaş ve maaş ödeme süreçlerinin birleştirilmesi, e-seyahat, e-kurumsal birleşmeler ve satın almalar ve elektronik kayıt yöntemi yer almaktadır.

Elektronik devletin başarısına engel olan konulara yönelik projeler arasında, elektronik onay sistemi ve merkezi yapı, mimari yer almaktadır(Kırçova, 2003: 126-127).

Elektronik devlet alanında zirvede yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulamaya konulan önemli bazı elektronik devlet hizmetlerine de değinilmesinde yarar vardır.

Amerika Birleşik Devletlerinde vergi tahsilâtı ve beyanname doldurma işlemleri ağ üzerinden gerçekleştirilen ilk kamu hizmetleridir. 1985 yılından itibaren fon transferi aracılığı ile tahsilât ve beyanname doldurma işlemleri kurumsal kullanıcıların hizmetine sokulmuştur(Dönmez, 2007: 32).

Diğer önemli bir uygulama da yukarıda bahsedilen tek merkezden tüm kamu kurumlarının sitelerine ulaşabilme imkânı tanıyan “Access America” e-devlet programıdır. Başlangıçta “firstgov” adı ile 2001 yılında hizmete açılan bu merkez daha sonra “usa.gov” adını almıştır. Access America projesi ile amaçlanan devlet hizmetlerinin tamamının tek merkezden verilebilmesidir(Uçkan, 2003: 75).

Access America projesinin hedeflerine değinilmesi gerekirse;

- Bireylere hizmet; vatandaşlar için tek merkezden, kolay erişilebilir ve kaliteli hizmeti yaygınlaştırmak,
- İş dünyasına hizmet; internetten protokolleri yardımı ile, gereksiz bollukta belge ibrazının önüne geçerek iş dünyasının yükünü hafifletmek,

- Federal ve eyaletler arası işler; eyaletler ve farklı federal kamu yönetim birimleri arasında koordinasyonu sağlamak, ödenek ve performans ölçümü konularında gerekli iyileşmelere ulaşabilmek,
- Hükümet içi etkililik ve verimlilik; federal kamu yönetiminin performansını artırarak, maliyetleri azaltmak. Bunu yaparken de stok yönetimi, finansal yönetim ve bilgi yönetimi alanlarında en iyi uygulamaları tercih etmek(Dönmez, 2007: 36-37).

2.2.3.2. Singapur örneği

Singapur Asya’da yer alan küçük bir ülke olmasına karşın, elektronik devlet uygulamasında önemli ülkelerden birisi olmuştur. Bunu sağlayan ülkedeki bilgi ve iletişim sektörlerinin kullanımının yaygınlığı (ülke nüfusunun yaklaşık yarısı bilgisayar sahibidir ve ülkenin dörtte biri de internet abonesidir), nüfusunun az sayıda olması (2009 yılı sonu itibariyle 4.990.000) ve bununla ilintili olarak yönetim sorunlarının çözümünün kolay olmasıdır.

Singapur, bilişim teknolojilerinin ülke içinde plânlı ve sistematik bir şekilde yaygınlaştırılması amacıyla 1980 yılında Ulusal Bilgisayarlaştırma Komitesini kurmuştur. Komite beş yıllık bir plân dahilinde ülke genelinde bilgisayar kullanımını özendirme çalışmalarını ve bilgisayar eğitimi faaliyetlerini yürütmüştür. Bu çalışmalar sonrası bilgisayar kullanımında meydana gelen artış, bilgi teknolojisi sektörünü geliştirerek Singapur’un bu alanda dünya’da üretici konumuna geçmesini sağlamıştır(Çiçek ve diğerleri, 2009: 6-7).

1990’lı yılların sonuna gelindiğinde, bilgi teknolojileri ve iletişim kavramlarının arasındaki yakınlaşma kamu hizmetlerinin veriliş biçiminde bir değişimi zorunlu kılmıştır. Singapur’da ilk e-devlet eylem plânu 2000 yılında uygulamaya konmuştur. Müşteri merkezli bir yaklaşım benimseyen bu plan e-devlet plânu II’nin (EGAP II) temelini oluşturmuştur(Demirel, 2006: 106).

Singapur’un elektronik devlet planlaması çerçevesinde, öncelikle kamu yönetim birimleri ağ ortamına taşınarak, birbiri ile koordineli çalışan, tek merkezden yönetilen ve ağ üzerinden hizmet veren bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır(Dönmez, 2007: 40).

Singapur’da elektronik devlet projeleri içerisinde en fazla ön plâna çıkan proje e-citizen’dir. Bu projenin amacı, tek merkezden çeşitli idari hizmetleri

sunmaktır(Demirel, 2006: 107). Kamu hizmetleri ile ilgili uygulamalara e-citizen sitesinden ulaşılabileceği gibi hükümetin web sayfasından da ayrı ayrı birimlere ve işlemlere ulaşılabilmektedir(İnce, 2001: 58). E-citizen sitesinde verilen hizmetler genellikle vatandaşlar için birinci öncelikte olan “eğitim, iskân, sağlık, iş, iş bulma, ulaşım vb” konular üzerinde yoğunlaşmıştır(Demirel, 2006: 107).

1999 yılında yapılan bir araştırmaya göre Singapur’un e-devlet internet sitesi, Amerika Genel Hizmetler İdaresi tarafından en gelişmiş entegre hizmet örneği olarak ilân edilmiştir(Çiçek ve diğerleri, 2009: 7). Bu başarının arkasında e-hizmet yayılımının çabuk ve etkili gerçekleştirilmesinin önünü açan kamusal hizmet yapısının rolü büyüktür(Demirel, 2006: 7).

Singapur elektronik devlet sitesinde verilen herhangi bir kamu hizmetine ilişkin olarak, bir bakanlık ya da kamu görevlisi ile doğrudan iletişime geçme imkânı tanınmaktadır(İnce, 2001: 58). Elektronik devlet sitesinin diğer bir önemli özelliği de yabancı bir ülkeden ağ üzerinden Singapur’da iş kurabilme olanağının bulunmasıdır(Demirel, 2006: 108). Singapur’da oluşturulan tek-duraklı vatandaş portalının kapsadığı konular; yaşamın çeşitli safhalarında bilinmesi ve uygulanması gereken süreçler, daha geniş ve detaylı bilgiye ulaşabilmek için başvurulacak adresler ve şahıslar, çeşitli on-line hizmetler, ticari işletmelerin sağladığı hizmetler ile ilgili bilgilerdir(İnce, 2001: 55).

Ön plana çıkan diğer bir proje de, idari e-iş (GeBIZ)’dir. Bu uygulama 2000 yılının Haziran ayında başlatılmıştır. Bu portalın kapsadığı işlemler kamusal işletmeler ile özel işletmeler arasındaki tedarik süreçleridir. Bu proje sayesinde özel işletmeler ile devlet arasındaki ilişkilerin daha etkin, şeffaf ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi imkânı doğmaktadır(Demirel, 2006: 108).

Diğer önemli bir proje olan “Singapore One” girişimi de hızlı ve güvenli geniş bant teknolojisini kullanan, interaktif multimedya uygulamalarının ve hizmetlerinin Singapur’daki tüm ev, işletme ve okullarda yaygınlaşmasını sağlayan önemli uygulamalardan birisidir(Çiçek ve diğerleri, 2009: 7).

Singapur’un elektronik devlet hizmetleri ve uygulamaya konan projeler incelendikten sonra, elektronik devlete yönelik başlangıçtan itibaren hazırlanan plânlara da kısaca değinilmesi gerekirse;

- 1980-1985 Ulusal Bilgisayarlaştırma Plânı: Bu plân ile geleneksel iş fonksiyonlarını otomatikleştirme, kağıda dayalı çalışmayı azaltma ve kamu hizmetlerinde bilgi teknolojilerinin kullanımının arttırılması amaçlanmıştır.
- 1986-1991 Ulusal Bilgi Teknolojileri Plânı: Bilgi teknolojilerine yönelik stratejilerin oluşturulmasıyla tek merkezden hizmet verilmesine doğru bir eğilim ortaya çıkmış, “bu plân doğrultusunda okul linkleri, ticaret ağı, hukuk ağı, tıp ağı, bütünsel arazi kullanım sistemi, tek duraklı adres değişim bildirim sistemi gibi projeler hayata geçirilmiştir”.
- 1992-1999 Bilgi Teknolojileri 2000: Bu plân Singapur’da yaşam kalitesini artırıcı hizmetlere odaklanmıştır (“Ekonomiyi geliştirme, Singapurluların potansiyelini artırma, toplulukları yerel ve global olarak internete bağlama”).
- 2000-2003 Infocomm 21: “Bilgi teknolojileri telekomünikasyon kavramlarının birbiriyle bütünleşmesi Singapur’da başarılı bir e-devlet ve e-toplum geliştirmeyi amaçlayan infocomm 21 master plânının 2000 yılında başlatılmasını sağlamıştır”(Çiçek, 7-8).
- 2003 Bağlı Singapur: Bu plân infocomm’u yeni değerler üretmekte ve yaşamı zenginleştirmek hususunda yeni fikirleri gündeme getiren bir araç olarak görmektedir(Demirel, 2006: 107).

2.2.3.3. Danimarka örneği

Danimarka, Avrupa ülkeleri içerisinde e-devlet uygulamaları konusunda en önde gelen ülkelerden birisidir(Kırçova, 2003: 151). Danimarka son olarak 2008 yılında Departmant of Economical & Social Affairs (Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı) tarafından hazırlanan elektronik devlete hazır olma raporu sıralamasında ikinci sırada yer almıştır(Democracy.nationalforum.com.au, 2008). E-devlet uygulaması ile verilebilecek olan 165 hizmetin 162’sini (%98) verebilen Danimarka’nın hizmet olgunluk ölçütü %62 civarındadır(Kırçova, 2003: 151). Danimarka, Almanya, Avusturya ve Finlandiya ile birlikte elektronik imza konusunda lider konumundaki ülkelerdendir(İnalöz, 2003: 1).

Danimarka'da elektronik devlet uygulamaları genellikle kamu-özel sektör arasında birlikteliğin sağlanmasına yöneliktir. Ülkede bu birliktelikten ortaya çıkacak katma değerin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır(Kırçova, 2003: 151).

Danimarka elektronik devlet uygulamasına geçişteki amaçlarını başlangıçta şu şekilde belirlemiştir; ağ toplumunun oluşturulmasında elektronik devletin aktif olarak rol alması, kamu sektörünün ağ ortamında çalışarak ağ üzerinden iletişim kurması, kamu hizmetlerinin tek merkezden vatandaşlara ve kurumlara sunulması, kamu sektörünün görevlerini en iyi yoldan yerine getirmesi.

Bu amaçlara ulaşıp ulaşılamadığını denetleme amacıyla elektronik devlet yürütme kurulu oluşturulmuştur. Kurul üyeleri beş bakanlık sekreteri, Danimarka yerel yönetimler ve Danimarka Bölge Konseyleri Başkanları, Kopenhag ve Frederiksberg Belediye Başkanlarından oluşmaktadır.

Danimarka'nın elektronik devlet uygulamaları ile ilgili geleceğe dönük projelerine değinilmesi gerekirse bunlar; esnek bir organizasyon yapısı, hizmet topluluklarında işbirliği, etkili iş süreçleri yardımıyla daha yumuşak bir yönetim, kamu sektörüne daha kapsamlı bir erişim, bütün hizmetlerin ağ ortamında verilmesi, bütün kamu kurumlarında ağ altyapısı, güvenilir e-devlet, destek ve bilgi paylaşımıdır(Kırçova, 2003: 151-153).

2.2.4. Dünya Çapında E-Devletin Kullanım Düzeyi

Dünya'da elektronik devlet uygulamasına geçiş yapan ülkeler arasında vatandaşların elektronik devletten yararlanma oranları her yıl biraz daha artış göstermektedir. Dünya'da elektronik devlet konusunu araştıran Amerikan Waseda Üniversitesi E-Devlet Enstitüsü'nün 2008 raporuna göre ülkelerde elektronik devletin kullanım oranları Tablo 2'de gösterilmektedir;

Tablo 2.2. Elektronik Devlet Hizmetlerinin Kullanım Oranları(e-devlet-kapisi.blogspot.com, 2008)

SIRA	ÜLKE	KULLANIM ORANI (%)
1	Amerika Birleşik Devletleri	68,3
2	Singapur	67,8
3	Kanada	66,8
4	Kore	63,2
5	Japonya	62,2
6	Hong Kong	61,7
7	Avustralya	59,1
8	Finlandiya	58,6
9	İsveç	58,6
10	Tayvan	56,6

Elektronik devletin kullanım oranları sıralamasında Amerika Birleşik Devletleri %68,3 kullanım oranı ile dünya’da birinci sırada yer almaktadır. Singapur %67,8 oranı ile ikinci sırada yer alırken, Kanada %66,8 oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Dünya’da internet kullanım oranları ile karşılaştırıldığında elektronik devletten yararlanma oranının çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu istatistiki veriler, elektronik devlete olan güvenin henüz tam olarak sağlanamadığını göstermektedir(Saruç, 2007: 200).

2.2.5. Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu

Tablo 2.3. Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu 2008-2009 (weforum.org, 2010)

SIRA	ÜLKE	PUAN
1	Danimarka	5,85
2	İsveç	5,84
3	Amerika Birleşik Devletleri	5,68
4	Singapur	5,67
5	İsviçre	5,58
6	Finlandiya	5,53
7	İzlanda	5,50
8	Norveç	5,49
9	Hollanda	5,48
10	Kanada	5,41

2001 yılından bu yana Dünya Ekonomik Forumu'nun hazırladığı “Küresel Bilgi Teknolojisi” raporlarında, bilgi toplumuna geçiş sürecinde ülkeler tarafından yapılan hazırlıklar ve diğer bazı kriterler dikkate alınarak ülkeler arasında bir sıralama yapılmaktadır. Bu sıralamada etkili olan kriterler; teknik altyapı göstergeleri, ülkelerin hizmet verme ve geliştirme alanındaki durumu, yeni teknoloji üretmedeki durumu, beşeri sermaye faktörü ve gerçekleştirdiği hukuki düzenlemeler gibi birçok kriter bu sıralamada belirleyici rol oynamaktadır(Bilgitoplumu.gov.tr, 2009).

Dünya Ekonomik Forumu ve INSEAD (Avrupa İşletme Yönetimi Enstitüsü) tarafından hazırlanan 2008-2009 raporunda 134 ülkenin bilgi teknolojileri alanındaki sıralamasına yer verilmiştir. Bu sıralama da Danimarka ilk sırada yer almaktadır(Bilgitoplumu.gov.tr, 2009). 2001 yılından bu yana hazırlanan bu raporlarda Danimarka ve İsveç listede ilk iki sırayı paylaşmaktadırlar(www.weforum.org, 2009).

2008-2009 raporunda Türkiye 134 ülke içerisinde 3,91 puan ile 61. sırada yer almaktadır. 1998 yılında bilgi toplumu olma yolunda çalışmalara başlayan Türkiye, 2003 yılı raporunda 80 ülke arasında 50. sırada 2006 yılında 48. sırada ve 2008 yılında 55. sırada yer almıştır(Bitdunyasi.com, 2010).

2.2.6. Saydamlığın Gerçekleştirilmesinde E-Devlet Faktörü

Saydam bir yapıya kavuşmak elektronik devlet uygulamasının temel amaçlarından birisidir. Bu amaca ulaşmak için de elektronik devletin çeşitli uygulamalarından yararlanılmaktadır. Bu uygulamalar elektronik devlet yapısının işleyişini sağladığı gibi aynı zamanda saydamlığa da katkıda bulunabilir.

2.2.6.1. E-Meclis uygulaması

E-Demokrasi, demokratik, siyasal ve yönetsel süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılmasıdır. Diğer bir deyişle siyasi partiler, vatandaşlar, seçilmiş makamlar gibi demokratik aktörler tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin stratejik olarak kullanımınıdır. E-demokrasi demokratik, siyasal ve yönetsel süreçteki faaliyetleri kapsamaktadır(Publicus.net, 2000).

Bu açıdan bakıldığında e-demokrasi, uygulama biçimi ile temsili demokrasiyi ortadan kaldırma işlevi görmeyen aksine, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı

ile kamusal alanda daha doğrudan demokratik faaliyetlerde bulunma imkânı yaratabilmektedir.

E-demokrasiyi benimsemiş bir e-devlet anlayışı, vatandaşların demokratik süreçlere katılımını artırmak için iyileştirilmiş fırsatlar yaratmada ve hükümetin temsil ettiği vatandaşlarının görüşlerine, bilgi ve deneyimlerine erişebilmesinde en iyi aracı konumundadır. Bu hedeflere ulaşmada e-demokrasinin üç koşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Bu koşullar; Bilginin ulaşılabilirliğinin sağlanması, bürokrasinin e-demokrasi ile uyumunun sağlanması ve vatandaşların bilgiye ulaşım, tepki verebilmeleridir(Karakurt,2004).

Türkiye’de de elektronik devlet uygulamalarındaki gelişmelerle birlikte TBMM’nin idari ve yasama konularıyla ilgili birimlerinde elektronik devlet uygulamalarının kullanımı artış göstermiştir. Bu uygulamalardan yasama ile ilgili olanlardan bazıları; Milletvekilleri bilgi sistemi, evrak bilgi sistemi, tasarı-teklif bilgi sistemi, kanunlar ve kararlar bilgi sistemi, denetim işlemleri bilgi sistemi, mevzuat bilgi sistemi, genel kurul tutanakları bilgi sistemi ve dilekçe komisyonu bilgi sistemi ve portalıdır.

Uygulamasına başlanan e-meclis yapılandırılmasında; TBMM’deki yasama ve denetim faaliyetlerinin detaylarını elektronik ortama aktarılıp vatandaşların ve ilgililerin bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır. Bununla beraber Milletvekillerine sunulan basın bülteni, kanun tasarısı ve raporların elektronik ortama taşınması ile maliyetler düşürülebilir ve süreç hızlanabilir(Aktaş, 2009: 134-135).

Bugün TBMM’nin resmi internet sitesine girildiğinde, bütçe yasasına, mecliste konuşulan yasaların içeriğine, yapılmış veya devam eden ihalelerle ilgili dokümana, meclisin gündemine, genel kurul tutanaklarına, T.C. Anayasalarına, TBMM içtüzüğüne, kanun tasarı ve tekliflerine, komisyon raporlarına, kanunlara, kararlara, kanun hükmünde kararnamelere, ihtisas komisyonlarına, denetim komisyonlarına ve uluslar arası komisyonlara, dostluk gruplarına, denetim faaliyetlerine, Milletvekili listesine, Milletvekili e-posta adreslerine, TBMM kütüphanesi kataloğuna, TBMM mevzuatına, Atatürk’ün Meclis açılış konuşmalarına ve siyasi partilere ulaşmak mümkündür.

Diğer taraftan, dilekçe komisyonu başlığı altında dilekçe hakkının nasıl kullanılacağı hakkında bilgi verilmekte, dilekçe sorgusu yapılabilmekte, vatandaşlar dilekçeleri hakkındaki son durum hakkında bilgi alabilmektedirler. Bu durum vatandaşların istedikleri anda istedikleri bilgiye ulaşabilmelerini, devletin faaliyetleri

hakkında bilgi sahibi olabilmelerini sağlayacağından vatandaşın devlete olan güvenini artırabilir(DPT, 2005: 25).

2.2.6.2. E-İhale uygulaması

Elektronik ihale uygulaması, ihale ile ilgili işlemlerin elektronik ortamda yapılmasına imkân tanıyan bir ağ yapılanmasıdır. Bu uygulama ile öncelikle kamu ihalelerinde mevcut olan ‘yolsuzluk’ algısını vatandaşların zihninden silmek amaçlanmaktadır (İhaledanismani.com, 2009). Elektronik ihale uygulaması ile ihaleye davetin, ihale süreci zamanlamasının, yeterlilik koşullarının, ihale dökümanlarının, ihale sonuç bilgilerinin ve sürecin işleyişine ilişkin diğer kayıtların ağ ortamında kamuoyuna açılması ve tamamen saydam hâle getirilmesi kamu ihalelerine güveni arttıracak faktörlerdir(KİK, 2005).

Elektronik ihale uygulaması ile kamu kaynaklarının harcanması sürecinin şeffaflığının sağlanması, katılım sayısının, rekabetin ve güvenilirlik düzeyinin artırılması ve sürecin kamuoyunun denetimine sunulması hedeflenmektedir.

Elektronik ihale uygulaması ile elektronik ortamda şartname hazırlama, satın alma kalemlerini ihale ilanına otomatik olarak ekleme, elektronik ortamda teklifler hazırlama, elektronik ortamda teklifleri gönderme, elektronik ortamda ihaleyi karara bağlama ve ihale sonuçlarını elektronik ortamda duyurarak, elektronik sözleşme imzalama gibi işlemler gerçekleştirilebilmektedir(İhaledanismani.com, 2009).

Elektronik ortamda gerçekleştirilen bu işlemler ile, ihale sürecinde ortaya çıkabilecek gecikmelerin, anlaşmazlıkların ve manipülasyonların önüne geçilebilir. Tekliflerin verilmesi, kabulü, güvenliğinin sağlanması ve açılması işlemlerinin güvenli bir şekilde, hızlı ve ağ ortamında saydam bir şekilde gerçekleştirilmesi ile itirazların önüne geçilirken, aynı zamanda işlemlerin doğrulanabilir ve ispatlanabilir nitelikte olması sağlanmaktadır. İhale sürecindeki her türlü bilgiye vatandaşların da erişebilmesi, vatandaşların ihale ile ilgili istatistiki analiz yapabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu süreçte vatandaşlara sürecin denetimi için kolay erişilebilir ve sorgulanabilir kayıt yapısı oluşturulmaktadır. Kağıt üzerinde gerçekleştirilen ihalelerde olduğu gibi elektronik ihale uygulamasında da bir yaptırım mekanizması söz konusudur. Bu mekanizma ile geçici veya sürekli olarak ihalelere girme yasağı ile sağlam bir yaptırım mekanizması oluşturulmaktadır(KİK, 2005).

Türkiye’de de uygulamasına geçilen elektronik ihale uygulaması ile 2010 yılı başından itibaren ihale ilanları ve ihale sonuç bilgileri elektronik ortamda kamu ihale

bülteninde yayımlanarak kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Projenin birinci aşamasının sonunda hedeflenen ihale dokümanlarının tamamının elektronik ortamda hazırlanması ve ihale dokümanlarına elektronik kamu alımları platformu üzerinden erişilebilmesidir(Kılıç, 2009).

Elektronik ortamda kurum hakkındaki bilgilere, ihale istatistiklerine, ihale mevzuatına, yasaklılar listesine, kurum yayınlarına ve raporlarına ulaşılabilir. Site üzerinden şikayet başvurularına yönelik dilekçe örneklerine de ulaşılabilir.

İhale kontrol sistemi, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamına giren ihaleler ile ilgili işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için hazırlanmış olan “Alım Yapan İdareler Modülü”, ihale isteklilerinin üye oldukları “Firma/İstekli Modülü” ve vatandaşların yapılan ihaleler hakkındaki bilgilere erişebildiği “Vatandaş Modülü”nden oluşmaktadır.

- Alım Yapan İhaleler Modülü: “Bu modül yardımı ile idareler kendi satınalma birimlerini sisteme kaydederek giriş yapabilmekte ve onayını almış olduğu ihaleler için İhale Kayıt Numarası(İKN) alabilmektedir.” İhale kayıt numarası ile elektronik ortamda ihale ilanları hazırlanabilmekte ve gönderilebilmektedir. İhale ile ilgili sonuç bilgileri de bu modül üzerinden kamu ihale kurumuna gönderilebilmektedir.
- Firma/İstekliler Modülü: “Kamu İhale İlanları ile ilgilenen ve Kamu İhale Bültenleri hizmetlerinden faydalanmak isteyen istekliler kayıtlarını yaparak bu hizmete abone olabilmektedirler.” Aboneler elektronik ortamda günlük bültenlere ve ihale ilanlarına ulaşabilmektedirler.
- Vatandaş Modülü: “vatandaşlar bu ihale modülü yardımı ile yıl içinde ve o gün yapılan ihale, ilan, sonuç sayılarını görebilmekte ve idarelerin yapmış olduğu ihalelere en üst idare, üst idare hiyerarşisinde ulaşabilmekte, isterse detaylı arama yapabilmektedir”. Bu modül yardımı ile ihale sürecinin detaylarına ulaşılabilir(DPT, 2005: 122).

2.2.6.3. E-Bütçe uygulaması

“Bütçe Yönetim Enformasyon Sistemi (BYES); Genel Müdürlüğün, Bütçe Dairesi Başkanlıkları ve Genel Müdürlük merkezini sayısal ortamda entegre eden ve genel müdürlüğün her düzeyde iş sürecine bilgi teknolojisi (BT) desteği sağlayan bir bilgi sistemi olmuştur.” Bu sistem ile güncel ve doğru bilgilere kaynağından ulaşılmasını, konsolide edilmesini sağlayan hızlı ve uyarlanabilir bir yapı oluşturulmuştur(Demirel, 2009: 10).

E-Bütçe ile kamu sektöründeki; genel bütçeli kurumlar ile özel bütçeli kurumlar, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe ile ilgili bütün işlemlerini elektronik ortamda yapabilmelerine imkân tanınmıştır(Turkiye.gov.tr, 2009). Bu kapsamda 175 kurum bütçesi, 50 genel bütçeli kurum, 117 özel bütçeli kurum, 8 düzenleyici ve denetleyici kurumdan toplam 9080 aktif kullanıcı merkezi yönetime dahil olmuştur.

E-Bütçe projesi kapsamında; 5018 sayılı yasa ile gelen özel bütçe modeli (gider, gelir ve finansman denkliği), yeni raporlar, çok yıllık bütçeleme ve bütçe formlarında yapılan değişiklikler yeni yazılıma eklenmiştir. Kullanıcılar arasında bilgi paylaşımı yapılabilecek bir platform oluşturulmuştur. Kullanım kılavuzu niteliğinde videolar hazırlanmıştır. Ödenek gönderme belgeleri Muhasebat Genel Müdürlüğü’ne elektronik ortamda aktarılmıştır. Kullanıcı yönetim yükü kurumlara devredilmiştir. Raporlar Excel ve Pdf formatında hazırlanmıştır ve hesap kodları ve birim kodları Muhasebattan elektronik ortamda alınmaya başlamıştır.

E-Bütçe uygulaması ile bütçe hazırlığı ve uygulanması aşamasında ortaya çıkabilecek faydalardan bazılarının değerlendirilmesi gerekirse; veri girişi ve işlenmesi kolaylaşmıştır, raporlama ihtiyacı karşılanmış ve bu alanda beklenen esneklik sağlanmıştır, bütçe verilerinin kullanımında uygulayıcıya inisiyatif verilmiştir, merkez için AS/400 sistemi tam ikâme edilmiştir, bütçe kanununun Meclise elektronik ortamda verilmesi ve on-line bağlantı imkânı sağlanmıştır ve kullanılan diğer ofis yazılımları ile bütçe verileri arasında on-line iletişim sağlanmıştır(Demirel, 2009: 11-18).

2.2.6.4. Elektronik ortamda istatistiki veri hizmeti

Devlet bütçesi, gerçekleşen büyüme oranları, enflasyon artış oranları, dış ticaret hacmindeki değişim, işsizlik oranı gibi devletin rotasını belirleyen istatistiki verilerin elektronik ortama taşınarak kamuoyunun bilgisine sunulması, kamuoyunun

gerçekleştirmesi gereken denetim faaliyeti için gerekli olan verileri elde etmesinde önem arz etmektedir. Bu verilerin düzenli olarak elektronik ortamda kamuoyunun bilgisine sunulması ile kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığı ve devletin ne şekilde yönetildiği kamuoyu tarafından denetlenebilecektir.

Türkiye’de bu verileri kamuoyunun bilgisine sunma görevi Türkiye İstatistik Kurumu’na aittir. Türkiye İstatistik Kurumu bu verileri istatistiki birimlerden toplayarak kamuoyuna sunmaktadır. Bu birimler, “ülkenin ekonomi, sosyal, demografi, kültür, çevre, bilim, teknoloji ve ihtiyaç duyulan diğer alanlardaki resmi istatistikleri üretmek üzere”, Anayasa’da belirlenmiş olan temel hak ve ödevler kapsamında, kendilerinden talep edilen istatistiki veri veya bilgileri Türkiye İstatistik Kurumu’nun belirleyeceği koşullar altında ücretsiz olarak sunmakla yükümlüdür.

Türkiye İstatistik Kurumu e-devletin ulusal düzeydeki hizmet bilgi deposudur(TUİK, 10 Mart 2010). Burada vatandaşlara sunulan bilgi edinme hakkının belirli sınırları mevcuttur. Nüfus sayıları, enflasyon ve milli gelir rakamları gibi istatistiki veri talepleri ve Türkiye İstatistik Kurumunun yayınları bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur(TUİK, 11 Mart 2010).

Kurumun resmi sitesinde kurum ile ilgili genel bilgilerin yanında, kurumun aylık haber bültenlerine, ekonomik, sosyal ve finansal veriler ile belirli süreçlerde yayınlanan istatistiki bilgilere, nüfus ve kalkınma göstergelerine, hanehalkı işgücü veritabanına, fiyat istatistikleri ve endeks veri tabanına ve kurumun iletişim bilgilerine erişilebilmektedir(DPT, 2005: 41).

Türkiye İstatistik Kurumunun yanında saydamlığın gerçekleştirilmesi ve bilgi edinme hakkı kanunu amaçları doğrultusunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu da bankacılık kanunu kapsamına giren kuruluşlardan denetim görevi çerçevesinde belli aralıklarla temin ettiği temel bilgi niteliğindeki finansal bilgileri günlük, haftalık ve aylık olarak resmi web sitesinde (www.bddk.org.tr) yayınlamaktadır. Bu bilgilerin yanında bankaların bağımsız denetim raporlarına, banka üst düzey yöneticilerinin ekonomik göstergelere ilişkin görüşlerini yansıtan anketlere ve kredi kartı bilgilerine aynı adresten ulaşılabilir(bddk.org.tr, 2010).

2.2.6.5. Elektronik denetim uygulamaları

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimler işletmelerin sadece üretim süreçlerini değil denetim konusunu ve talebini de etkilemektedir(Şirin,

2006: 29). Bu değişim denetimin genel amacı ve kapsamında değil, denetim sürecinin tekniğinde, kanıtlarında ve en önemlisi denetim anlayışında meydana gelmektedir. Bu değişim sonucunda denetçiler de yeni duruma uyum sağlamaya çalışırken elektronik bilgi ortamlarından denetim sürecinde nasıl yararlanabileceklerini dikkate almaya başlamışlardır. Bu çerçevede denetçiler yeni denetim uygulamaları ortaya koyarak, denetimde iletişim teknolojilerinden yararlanmaya başlamışlardır(Selvi ve Diğerleri, 2009).

2.2.6.5.1. Elektronik vergi denetimi uygulaması

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişimden gerek kayıt dışı ekonomiyle mücadelede gerekse de vergi denetimi sürecinde yararlanılması denetim sürecinin kolaylaşması ve maliyetinin azalması açısından önem arz etmektedir(Pekdemir, 2005). Vergi denetimi ile ilgili verilerin düzenli ve güvenli bir şekilde saklanması ve bu verilere hızlı bir şekilde ulaşabilmeyi mümkün kılan bilgi ve iletişim teknolojilerinden vergilendirme ve denetim sürecinde mutlak surette yararlanılmalıdır(Ünal, 2007: 72).

Elektronik vergi denetimi uygulaması olarak nitelendirebileceğimiz bu denetim şeklinde denetimin elektronik ortamda yapılması nedeniyle denetlenecek belgelerin de elektronik ortamda bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda elektronik beyanname uygulaması elektronik vergi denetimi faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için olmazsa olmaz bir unsurdur.

Elektronik beyanname uygulamasının amacı; mükelleflerin beyanname sürecinde ödevlerini yerine getirirken bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmalarının sağlanması ile, beyannamelerin, bildirimlerin ve eklerinin kolay, hızlı, ekonomik ve güvenilir bir şekilde idari mercilere ulaşımını sağlamak. Beyanname doldurma sırasında ortaya çıkan hataları en aza indirerek mükelleflerin mağdur duruma düşmesini engellemek, vergi dairesi tarafından yürütülen beyanname kabulü, tarh, tahakkuk ve tahsilat işlemlerini kolaylaştırarak diğer hizmet alanlarında verimliliği sağlamaktır. Elektronik beyanname aynı zamanda vergi denetiminde etkinliğin gerçekleştirilmesinde de etkili olabilir.

Türkiye’de vergi ile ilgili işlemlerin elektronik ortama aktarılması vergi daireleri otomasyonu projesi (VEDOP) kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda internet vergi dairesi 01.09.2000 tarihinden itibaren kurumlar vergisi

mükellefleri, 01.09.2001 tarihinden itibaren gelir vergisi mükellefleri için hizmet vermeye başlamıştır(Apak, 2004).

2.2.6.5.2. Elektronik muhasebe denetimi uygulaması

2004 yılında bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin etkisiyle başlatılan elektronik bildirme ve elektronik beyanname uygulamaları ile elektronik imza kanunu, muhasebe ve denetim uygulamalarında başlayan yeni dönemin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Değişimde etkili olan bu faktörlerin yanında elektronik fatura, elektronik defter ve belge düzeni, elektronik karşı inceleme gibi uygulamalar da muhasebe hizmetlerinin kalitesini ve denetimin etkinliğini artıracak faktörler olarak gösterilebilirler(Pekdemir, 2005).

Muhasebe uygulamalarında önceleri bilgisayar ile borçluların ve alacakların takibi, maaşların hesaplanması gibi basit uygulamalar gerçekleştirilirken daha sonraki zamanlarda faturalama, stok kayıtları, müşteri kayıtları gibi veri hareketleri aynı anda kayıt altına alınabilir hâle gelmiştir. Günümüzde ise, sistemdeki ufak bir değişiklik dahi bilgi işlem sistemi sayesinde ilgili alanlarda dikkate alınır hâle gelmiştir.

İşletmelerin günlük faaliyetlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması ve bu teknolojilerin finansal tabloların üretimine kadar birçok alanda kullanılması, bilgi ve belgelerin elektronik ortamda işlenerek saklanabilmesi ile birlikte elektronik ortamda denetim faaliyetinin gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur(Selvi ve Diğerleri, 2009). Bu kapsamda elektronik belgelerin denetiminin yapılması ve bu belgelerin kontrol altına alınması önem arz etmektedir. Bunu sağlamanın yolu da elektronik beyanname uygulamasının yaygınlaştırılması ve elektronik faturaların vergi dairelerinde toplanarak kontrol altına alınmasıdır(Pekdemir, 2005).

2.2.6.5.3. Elektronik gümrük denetimi uygulaması

Elektronik gümrük kısaca; en hızlı şekilde ve fazladan belge kullanımını önüne geçilerek malların elektronik ortamda gümrüklenmesidir.

Uluslar arası ticarete çok önemli bir yeri bulunan gümrük idareleri son dönemde ticaret hacmindeki büyük artış, malların taşınmasının ve dağıtımının hızlanması zorunluluğu nedeniyle değişime ayak uydurma adına baskıya maruz kalmışlardır. Eski yöntemleri kullanan idareler hem ülke ekonomilerine yük

oluşturan hem de uluslar arası ticaretin önünde engel teşkil eden kurumlar hâline gelmişlerdir. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan gümrük idarelerinde ise işlemlerin hızlanması ve malların teslimat sürelerinin kısalması ülke ekonomilerinin üzerindeki yükü kaldırırken uluslar arası ticaretin de daha hızlı gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması ile risk analizi yöntemlerinin de etkinliği artmaktadır. Risk analizi yöntemleriyle tespit edilen ve menşe, tarife, firma, taşıyıcı, yükümlü açısından risk teşkil edebilecek durumda bulunan alanlara gümrük kontrollerinde daha fazla ağırlık verilerek, gümrük kontrollerinin etkinliği de arttırılmaktadır(Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, 2003).

Gümrük işlemlerinin tamamının elektronik ortamda gerçekleştirilmeye başlanması ile denetim faaliyetine gümrük müşavirlerinin de katılımı sağlanarak, denetim mekanizması daha kuvvetli hâle getirilebilir. Gümrük müşavirlerinin katılımı ile gümrük işlemleri daha hızlı ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilebilir(Oğuz, 2010).

Türkiye’de gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi (GİMOP) kapsamında denetim faaliyetlerinin şeffaflığı sağlanarak bu faaliyetlerin ölçülebilirliği sağlanmıştır. Bu bağlamda denetim hizmetinin niteliğini, kalitesini ve hızını arttırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında arşiv bilgilerine (iş, onay, rapor vb.) ulaşma imkânı mevcut olup, istatistiki verilere ulaşma ve firma, eşya, gümrük idaresi vb. hususlarda bilgisayar ortamında araştırma yapabilme imkânı sağlanmıştır. Ağ üzerinden denetim faaliyetlerinin sonuçlarına istenildiği anda ulaşılabilen, gerek gümrük kontrollerinin ve gerekse de genel faaliyet sonuçlarının güncel verileri ağ ortamında yer almaktadır(Yalçın, 2005).

2.2.6.5.4. Elektronik dış ticaret işlemleri denetimi uygulaması

Elektronik dış ticaret işlemleri denetimi kontrol şekillerinden sarı hat ismi verilen kontrol şekli ile gerçekleştirilmektedir. Sarı hat kontrol sisteminde, dış ticareti gerçekleştiren firmalar gümrük işlemlerini kendi bünyelerinde ve elektronik ortamda gerçekleştirmektedir. Denetçi burada sadece belge kontrolünü yapmaktadır.

Dış ticaret faaliyetlerini yönlendiren devlet kurumlarında bilişim sistemlerinden yararlanılması malların dolaşım hızını arttırabilir, maliyeti azaltabilir ve iş verimliliğini arttırarak ülkenin ekonomik performansını bütünüyle geliştirebilir(Özyazıcı, 2006).

Dış ticarete elektronik belge kullanımı ithalat ve ihracat işlemleri için gerekli olan tüm bilgilerin saklanacağı ve elektronik belgelerin oluşturulacağı bir e-devlet yapılanması ile mümkündür. Bu bilgi ve belgeler yetkili kuruluşlar tarafından elektronik ortamda kaydedilerek yıllık raporlar hâlinde dış ticaret müsteşarlığına ulaştırılmalıdır. Bu sayede elektronik dış ticaret işlemleri denetimi uygulaması gerçekleştirilebilir(DTM, 2010).

2.2.6.6. IMF mali saydamlık iyi uygulamalar tüzüğü

Türkiye’de mali saydamlık iyi uygulamalar tüzüğü kapsamında IMF tarafından hazırlanan ilk değerlendirme raporu 2000 yılının Temmuz ayında yayınlanmıştır. Bu rapor “Türkiye Mali Saydamlık ve Seçilmiş Kamu Harcama Yöntemi Konularının Gözden Geçirilmesi” adıyla yayınlanmıştır.

Türkiye’de mali saydamlık ile ilgili standartların genel olarak IMF’nin standartları ile uyumlu bir şekilde izlenmesi faaliyeti Türkiye ekonomi ve sosyal etüdler vakfı(TESEV) bünyesinde yürütülmektedir. Bununla beraber Türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı(TEPAV) tarafından hazırlanan mali saydamlık izleme raporları ile Türkiye’de mali saydamlık standartları ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalarda IMF tarafından oluşturulan standartlar benimsenmekle beraber Türkiye’ye özgü durumların da dikkate alınmasıyla 108 sorudan ve 6 bölümden oluşan “Türkiye için mali saydamlık değerlendirmesi” başlığını taşıyan bir değerlendirme formu oluşturulmuştur(Acar, 2007: 153-157).

2.2.6.6.1. Mali raporlama kavramı

Mali raporlama, devletin mali işlemleri hakkında kamuoyuna bilgi vermesidir. Mali raporlama yapılmasının nedeni alınan yetkinin nasıl kullanıldığına dair açıklama yapılması gerekliliğidir(Emil, 2008: 60). Mali raporların genel olarak taşıdığı amaç; kaynak dağıtımının karar sürecinde kamuoyuna ekonomik birimin mali durumunun, performans bilgilerinin ve nakit akışlarının açıklanmasıdır. Mali raporların sağladığı bilgiler şeffaf ve çağdaş bir yönetim sisteminin gereği olan bilgilerdir(Karaarslan, 14). Mali raporlamanın zamanında yapılması gerekir. Ayrıca bu raporlar kapsamlı, etkin ve güvenilir olmalıdır. İçeriğinde bütçeden sapmaları açıklamalıdır(Toker, 2002: 27).

Mali raporlama devlet muhasebesine dayanmaktadır. Kamuoyunun, yöneticilerin kaynakları nasıl kullandığını bilmek istemesi muhasebeyi sadece

yöneticilere bilgi sunan bir araç olmaktan çıkarıp kamuoyuna da bilgi sunan bir araç hâline dönüştürmüştür. Devlet muhasebesi verileri aracılığı ile kamuoyuna bilgi sunulması mali raporlamanın ta kendisidir. Mali raporlamanın bu kapsamda dört önemli fonksiyonu mevcuttur. Devlet muhasebesi ve devlet muhasebesinden türetilen mali tablolar yöneticiye karar verme sürecinde yarar sağlayabilir, Meclise hükümet politikalarını değerlendirme ve hesap sorma imkânı tanıyabilir, mali bilgilerin açıklanması ile devletin hizmetlerinin nerelere yöneldiğinin bilinmesine olanak tanıyabilir ve uluslar arası kuruluşların yatırım kararı alırken kamu sektörünü inceleyebilmelerine olanak tanıyabilir(Emil, 2008: 61).

Muhasebe ve mali raporlama saydamlık kapsamında incelendiğinde devlet faaliyetlerinin tespiti için ve hesap verebilir bir yönetim anlayışının sağlanması için anahtar bir role sahip oldukları görülebilir. Sistemli çalışan bir muhasebe ve raporlama anlayışı uygulanan politikanın sonuçlarını ortaya koyma ve ilerisi için kararlar alma sürecinde çok önemlidir(Acar, 2007: 135). Bu nedenle hazırlanan raporların belirli ilkeleri olmalıdır.

Öncelikle hazırlanan raporlardaki mali tabloların içeriği kamuoyu tarafından kabul edilebilir olmalıdır. Bu tablolar aynı zamanda anlaşılabilir ve basit hâlde sunulmalıdır. Hazırlanan raporlarda verilerin tahmin biçimi ve yöntemi açıkça belirtilmelidir. Mali raporların kullanım ihtiyacına uygun olması da önem arz etmektedir. Hazırlanan raporların karşılaştırılabilir nitelik taşıması gerekmektedir. Raporlarda veriler zamanında üretilmeli, tutarlı olmalı ve aynı zamanda fayda sağlamalıdır(Emil, 2008: 61-62).

Mali raporların faydası mali kararları alanlar ve bu kararları uygulayanlar içindir. Mali raporlar bu gruba ekonominin düzenlenmesi ve yönetilmesi konularında yardımcı olabilir. Bu nedenle hazırlanacak raporlar uzman kişilerce, muhasebe kayıtlarına uygun bir şekilde ve tutarlı istatistiksel yöntemlerle hazırlanmalı ve sağlam bir temele dayanmalıdır(Acar, 2005: 34).

2.2.6.6.2. Mali raporlama ve hesap verme sorumluluğu

Mali raporlama hesap verme sorumluluğunun gereği olan bir faaliyettir. Sorumlular hesap verme sorumluluğunu belge sunumu şeklinde yerine getirirken aynı zamanda mali raporlama yapmış olurlar(Yörüker, 2001: 2).

Devlet muhasebesinde, kaynak kullanımını gerektiren bütün işlemler kayıt altına alınmalı ve bu işlemlerin özeti olan mali raporların temelini oluşturmalıdır. Bu

kapsamda mali raporlama mali hesap verme sürecinin temel bir unsuru niteliğindedir. Kamu yönetiminde mali hesapların tutulmasının yanında bütçeleme ve denetim faaliyetleri hesap verebilirliğin temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda mali raporlama hesap verme sorumluluğunun gerçekleştirilmesinde önemli bir enstrüman konumundadır(Karaarslan : 18).

Hesap verme sorumluluk raporlarının içeriğinde, faaliyet planları, bütçeler, yıllık raporlar ve finansal tablolar yer almaktadır. Burada önemli olan performansı gösteren asıl raporların tespit edilmesi ve yöneticilerin bu verilere göre karar vermesidir. Yöneticiler raporların maliyetini ve etkisini iyi bilmelidir. Raporlar; planlar, bütçeler, finansal tablolar ve yıllık raporlar arasında ortak bir halka konumundadır(Yörüker, 2001: 6).

2.2.6.6.3. Mali raporlama ve mali saydamlık

Mali saydamlık daha önce açıklandığı gibi, hükümetin yapısının ve fonksiyonlarının, mali politika planlarının, kamu sektörü hesaplarının ve mali hedeflerin kamuoyuna açık olmasıdır. Saydamlık devlet adına gerçekleştirilen faaliyetlerin kamuoyu tarafından açıkça görülebilmesini ve anlaşılmasını gerektirir. Mali saydamlığın varlığından söz edebilmek için, tüm mali işlemlerin kamuoyuna açık olması, gerçekleştirilecek nitelikteki mali risklerin, vergilerin gelirlerinin kullanım alanlarının ve yarı mali nitelikteki faaliyetlerin kamuoyuna açıklanması ve bütün mali bilgilerin yayınlanacağı konusunda kamuoyuna taahütte bulunulmuş olması gerekir(Karaarslan : 18).

Kamu mali yönetiminde saydam bir ortamın oluşturulabilmesinde mali raporlama büyük önem taşımaktadır. Vatandaşlar, siyasiler, yabancı kurum ve kuruluşlar ve yabancı yatırımcılar tarafından kamuya ait hesap ve verilerin izlenebilmesi için mali raporlama şarttır. Vatandaşların iktisadi ve siyasi kararlarını alırken kamu hesaplarının açıklığının ve güvenli olmasının kararlarını yönlendirmelerinde etkisi büyüktür. Siyasilerin de seçmenlerine yapacakları açıklamalarda mali raporlardaki verilerden yararlanmaları önemlidir. Mali raporlama, vergi mükelleflerine ve kamuya gelir sağlayanlara karşı devletin saydam olma ve hesap verme sorumluluğunun da bir gereğidir(Avcı, 2005: 33-34).

2.3. ELEKTRONİK DENETİM ve SAYDAMLIK

2.3.1. Denetim Kavramı

Denetim, bir örgütün ekonomik faaliyetlerine ve olaylarına ilişkin gerçekleşmiş sonuçların, önceden belirlenen kriterlere ve standartlara uygunluk derecesinin objektif bir analiz ile belirlenmesi ve raporlanması amacıyla bu ekonomik faaliyetlere ve olaylara ilişkin bilgilerle ilgili kanıtların objektif bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi ve sonucun bilgi kullanıcılarına raporlanması sürecidir(Kepekçi, 1998: 1). Hazırlanan bu raporlar örgüt için bir iddia niteliği taşımaktadır, denetim ile bu iddiaların doğruluğu ve güvenilirliği araştırılmaktadır(Kaval, 2003: 19).

Hukuki anlamda denetim ise, “hem kamu kuruluşlarının hem de özel hukuk hükümlerine göre kurulmuş müesseselerin kamu menfaati noktasından kanun ve nizamname hükümlerine göre çalışıp çalışmadıklarının tetkik edilmesidir”(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 32).

Denetim, yönetimin mali işlemleri değerlendirme sürecindeki ve gerçekleştirme sırasındaki olumlu ve olumsuz yönleri belirler(Çaldağ, 2002: 23). Denetim, sağlıklı bir mali yapının devamının sağlanmasında, saydam ve hesap verilebilir bir yapının yerleştirilmesinde olumlu katkılar sağlamakta, bu özellikleri sayesinde de yolsuzlukların önceden tespitinde ve önlenmesinde önem taşımaktadır.

Denetim faaliyeti, sistemli, planlı, programlı, hedefli ve sürekli bir faaliyet olup, bu konuda uzmanlık becerilerine sahip kişi, birim, kurul, kuruluş ve kurumlarca gerçekleştirilmelidir(Polat, 2003: 74). Denetçi, hazırlanan finansal tabloların önceden belirlenmiş olan kriterlere göre doğruluğuna ve güvenilirliğine karar verecek olan kişidir(Kaval, 2003: 19).

Denetimin gerekliliği ekonomik aktörlerin makro ve mikro düzeyde sahip oldukları bilgi miktarını arttırmak ve bu bilgiyi diğer aktörlere aktarma isteğinden ortaya çıkmaktadır. Giderek karmaşıklaşan ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerin artan hızı bilginin güvenilirliğini zedelediğinden sahip olunan bilginin denetim sürecinden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır(İlhan, 2008).

Denetim kavramı konularına ve amaçlarına göre; uygunluk denetimi, mali denetim ve performans denetimi olmak üzere üç kısımda incelenmektedir. Bu üç denetim türü aynı anda yürütüldüğünde ekonomik denetim adında dördüncü bir denetim türü ortaya çıkmaktadır(Kenger, 2001).

2.3.1.1. Uygunluk denetimi

Uygunluk denetimi, bir örgütün mali işlemlerinin ve faaliyetlerinin önceden belirlenen yöntemlere, ilgili kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer mevzuata uygunluğunun denetimidir(Kenger, 2001). Buradaki denetimin içeriğinde, bütçedeki ödenekler aracılığı ile verilen harcama ve gelir toplama yetkisinin mevzuata uygunluğunun araştırılması yer almaktadır(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 40). Kamu kaynaklarının yasama meclisi tarafından belirlenen amaçlar dahilinde kullanılıp kullanılmadığı ve hükümetin finansal yönetim kanunu ve kamu işlerinin uygun işleyişi hakkındaki diğer kurallara uygun davranıp davranmadığı değerlendirilir(ydk.gov.tr, 2002).

Uygunluk denetimi, kapsamı en geniş olan ancak özü itibariyle en dar kapsamlı olan denetim türüdür. Bu denetim türünde dar kapsamlı bir kriter ele alınarak yapılan işlemlerin bu kritere uyup uymadığı denetlenmektedir(Kaval, 2003: 26). Belirlenen kriterler farklı kaynaklar tarafından oluşturulmaktadır(Kepekçi, 1998: 2). Uygunluk denetimi, iç denetçiler ve dış denetçiler ile kamu denetçileri tarafından yürütülmektedir(Kenger, 2001). Denetçiler koyulan kuralları eleştirme ve değiştirme yetkisine sahip değildirler. Kurallar denetçi için veri niteliği taşırlar(Çaldağ, 2002: 25). Uygunluk denetimi genellikle iç denetçiler tarafından gerçekleştirilirken sadece gerekli görüldüğü durumlarda dış denetçiler tarafından gerçekleştirilir(ydk.gov.tr, 2002).

Uygunluk denetiminde muhasebe ilkelerinden ayrılmadan hareket eden, kurum ve kuruluşların çıktıları ile ilgilenilmez, sadece girdiler üzerine yoğunlaşılır(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 40). Devlet müdahalesinin arttığı dönemlerde uygunluk denetiminin kapsamı da genişler. Uygunluk denetiminde raporlama faaliyeti geniş bir kitle için değil, ilgili ve yetkili kişi ve kuruluşlar için gerçekleştirilir(Güredin, 2000: 14).

Türkiye’de uygunluk denetimi büyük ölçüde Sayıştay tarafından yürütülen bir faaliyet olup, denetçiler Sayıştay tarafından belirlenmiş görevlilerden oluşmaktadır(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 40).

2.3.1.2. Mali denetim

Mali denetim hazırlanan rapordaki mali tabloların denetlenmesi faaliyetidir. Mali tabloların denetimi; “Bir işletmenin mali tablolarının mali durumu ve faaliyet sonuçlarını doğru ve dürüst, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve

yasal düzenlemelere uygun olarak yansıtıp yansıtmadığı konusunda bir görüş oluşturmaktır”(Ataman ve Diğerleri, 2001: 18). Burada gelir, gider ve mallara ilişkin hesap ve işlemlerin doğruluğu ayrıntılı olarak araştırılmaktadır. Aynı zamanda bir muhasebe denetimi olan mali denetim işletme kayıt ve belgelerinin işletmenin gerçek durumunu yansıtıp yansıtmadığının denetlenmesini de içerir. Bu denetim türü denetçilerin en çok başvurdukları denetim türüdür(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 38). Bu denetim türündeki nihai hedef mali tabloların güvenilirliğinin sağlanmasıdır. Mali denetimlerin konusu elde edilen gelirin miktarı, harcanılan kaynak miktarı ve bu işlemler sonundaki finansal durumdur. Burada kaynakların rasyonel bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı ve kaynak kullanımı sonucu elde edilen varlıkların doğru yönetilip yönetilmediği denetlenmektedir. Mali denetimlerin odak noktası hükümetin finansal tablolardaki finansal işleri doğru ve adil olarak yansıtıp yansıtmadığıdır(ydk.gov.tr, 2002).

Mali denetim faaliyeti, bağımsız denetçiler, yeminli mali müşavirler ve kamu denetçileri tarafından gerçekleştirilir. Denetimin konusu, ortaklara veya vergi dairesine sunulan mali tabloların içeriğidir(Kepekçi, 1998: 2). Denetçi finansal tablo denetimini gerçekleştirirken, bu finansal tabloların çeşitli amaçlara yönelik olarak kullanılacağını göz önünde bulundurmalıdır. Denetim bu amaçların hepsine hizmet eder nitelikte olmalıdır. Denetim bir defa bütün amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir ve raporlar ilgili bütün grupların bilgisine sunulur(Güredin, 2000: 14). Burada denetim kapsamına giren finansal tablolar; bilanço, gelir tablosu, kâr dağıtım tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu, satılan mal ve hizmetler maliyeti tablosu ve benzeri tablolardır(Kenger, 2001).

Mali denetimde meclise, hükümetin finansal kaynakları yönetirken uygun finansal kontrolleri kullanılıp kullanılmadığı hakkında bağımsız değerlendirmeler sunulur.

Performans denetiminin kökeni finansal denetime dayanmaktadır. Performans denetimleri denetime tabi tutulan bireysel programlar adına açıklanan para tutarlarının sorguya tabi olmadığı tabloların sonuçlarına dayalıdır. Mali denetimin bittiği yerde başlayan performans denetimi harcama faaliyetini izleyerek para ile satın alınan varlıkların hedeflere uygun bir biçimde nasıl yönetildiğini denetler(ydk.gov.tr, 2002).

2.3.1.3. Performans denetimi

Performans denetimi, hükümet programlarının yönetiminin tasarruflu ve verimli bir şekilde yapılmasını ve hükümetin yasama meclisine uygun olarak hesap verme sorumluluğuna dayanan bilgilerin sunumunu denetler(ydk.gov.tr, 2002). Bir örgütün verimliliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla bu faaliyetlerde uygulanan yöntemlerin gözden geçirilmesini de kapsar(Kenger, 2001). Örgütteki etkinliğin ve etkinliğin değerlendirildiği performans denetiminde denetçiler önceden belirlenmiş olan ve ölçü olarak kabul edilen; bütçeleri, başarı ölçülerini, oranları ve sektör ortalamalarını kullanmaktadırlar(Ataman ve Diğerleri, 2001: 20). Performans denetimi; sermaye araçlarının, kullanılan fonların veya insan kaynaklarının yönetimi sürecinde hesap verme sorumluluğu anlayışını ortaya çıkaran bir denetim türüdür(Kenger, 2001).

Performans denetiminde, denetçilerden objektif olması ve belirli faaliyetlerin ayrıntılı bir şekilde analizini gerçekleştirilmesi istenir. Gerçekleştirilen faaliyetlerin sonuçları verimlilik standartlarıyla kıyaslanarak örgütün hedeflerine ulaşıp ulaşamadığı ölçülür. Denetimin sonuna gelindiğinde faaliyetlerde etkinliği ve verimliliği artırmaya yönelik önerilerde bulunulur. Performans denetimi her tür denetçi tarafından gerçekleştirilebildiği hâlde genellikle iç denetçiler ve kamu denetçileri tarafından yürütülürler. Kamu sektörü ve özel sektörde performans denetimi iç denetçiler tarafından yürütülürken kamu kuruluşlarında ayrıca kamu denetçileri tarafından da yürütülebilmektedir(Kepekçi, 1998: 3).

Performans denetiminde amaç, bir proje ya da programın uygulanması ile alakalı olarak başarıyı veya başarısızlığı belirleyerek, bunun nedenlerini belirlemek ve ileriye yönelik önerilerde bulunmaktır. Uygunluk denetiminden ayrı olarak kaynakların kullanımının verimliliği, etkinliği ve tutumluluğu değerlendirilmektedir(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 42). Performans denetimi mali denetimden ve uygunluk denetiminden daha zordur. En önemli zorluğu etkinlik ve verimlilik kavramlarının nesnel olarak tespit edilememesidir. Ayrıca performans denetiminde mali nitelikte olmayan faaliyetler de ele alınmaktadır(Güredin, 2000: 15-16). Performans denetimi analizleri sadece muhasebe ve finans yönetimi ile ilgili değildir, pazarlama stratejileri, üretim yöntemleri ve işletmenin organizasyonu da performans denetimi kapsamındadır(Kaval, 2003: 24-25).

Performans denetimi gerçekleştirilirken belirli kriterler oluşturulur. Bu kriterlere göre değerlendirilen performansın yeterliliği hakkında raporlama yapılır.

Raporlama yoluyla, performans iyi ise gerekli güvence, eksiklikler söz konusu ise çözüm önerileri yasama meclisine sunulabilir(ydk.gov.tr, 2002).

2.3.1.4. Ekonomik denetim

Bütünleşik denetim adıyla da bilinen ekonomik denetim mali denetim, uygunluk denetimi ve performans denetiminin birlikte yürütüldüğü ve raporlandığı bir denetim türüdür. Ekonomik denetim kapsamında; bir taraftan kuruluşun yürüttüğü faaliyetleri yürürlükteki mevzuata uygun bir şekilde gerçekleştirip gerçekleştirmediği, diğer taraftan mali tabloların yürürlükteki mali mevzuata uygunluğu ve genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygunluğu ayrıntılı şekilde incelenerek ortaya konmakta, öte yandan kuruluşa tahsis edilmiş kaynakların rasyonel bir şekilde, etkinlik, verimlilik ve tutumluluk ilkeleri doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığı ölçülerek bu doğrultuda önerilerde bulunulur. Özetle ekonomik denetimin temel amacı performans denetimi olup, bu amaç mali denetim ve uygunluk denetimi ile desteklenmektedir(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 44).

Ekonomik denetim kapsamında temel bir amaç olmayan uygunluk denetimi performans denetimi ve mali denetim ile birlikte yürütülürken, denetime tabi tutulan kuruluşun mali işlemlerinin ve faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunun tespiti durumunda söz konusu olmaktadır.

Mali denetim, performans denetimi ve uygunluk denetimi birbirleri ile çakışan, birbirlerinin yerine geçen denetim türleri değildir. Aksine birbirlerini güçlendiren ve geliştiren denetim türleridir. Ekonomik denetim kavramı da bu üç denetim kavramını bir arada tutan bir denetim türüdür(Kenger, 2001).

2.3.2. Mali Denetim Kavramı

“Mali denetim, bütçe uygulamasına ilişkin olarak kamu idarelerinin mali karar ve işlemlerinin denetimidir.” Mali saydamlığın gerçekleştirilmesinde üzerinde durulması gereken en önemli denetim türü mali denetim uygulamasıdır. Bu denetimde harcama öncesi yapılan kontrollerden farklı olarak, denetim faaliyeti mali karar ve işlemlerin gerçekleştirilmesinden sonra yürütülür. Dolayısıyla, denetimin konusu elde kalan kayıt ve belgelerdir. Mali karar ve uygulamalar muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde toplanır, denetim faaliyeti toplanan bu izler üzerinden yürütülür.

Denetim faaliyetinde incelenen kayıtlar, kamu idaresinin gelir, gider, borç ilişkileri ile beraber malları ve varlıklarına ilişkin yürüttüğü işlem ve tasarrufların muhasebe düzeni ile kayda alınmış verileridir(Bayar, 2008: 3).

2.3.2.1. Mali denetimin aşamaları

Denetim faaliyeti, gerçekleştirilen mali faaliyetlerin sürecine uygun olarak aşamalar halinde yürütülür. İlk olarak, mevcut muhasebe organizasyonunun yeterliliği incelenmelidir. Kayıt işlemlerini gerçekleştiren personelin yeterliliği, kayıt işlemlerinin muhasebe ilkelerine uygunluğu, belgelerin saklanma düzeni ve sistemin verimliliği bu kapsamda incelenecek temel verilerdir.

Daha sonra, her türlü işlemin kayıt altına alınıp alınmadığı, her muhasebe kaydının belge ile desteklenip desteklenmediği ve gerçekleştirilen işlemlerin yasal mevzuata uygunluğu incelemeye tabi tutulmalıdır.

Son olarak da, hazırlanan mali tabloların, raporların ve istatistiki verilerin, kayıt altına alınmış muhasebe verileri ile uyumluluğu ve bu verilerin güvenilirlik derecesi incelenir(Bayar, 2008: 3-4).

2.3.2.1.1. Düzenlilik

Mali denetim faaliyetinde ilk adım, tutulan kayıtların ve saklanan belgelerin muhasebe standartlarına ve ilkelerine uygun bir düzen ile muhafaza edilip edilmediğinin araştırılmasıdır. Kayıt altına alınan belgelerin düzeni denetim faaliyetini gerçekleştirilmesine uygun yapılmalıdır. Standartlara ve ilkelere uygun, düzenli bir muhasebe organizasyonundan beklenen işleyişin kanunlarla ve yönetmeliklerle belirlenen kurallara uygun olmasıdır(Bayar, 2008: 4).

Denetim faaliyeti kamu kurum ve kuruluşlarını denetleme amacıyla gerçekleştiriliyor ise; denetimin konusu ilgililerin mali sorumluklarını yerine getirip getirmediğidir. Kamu fonlarının alınmasında, muhafaza edilmesinde ve kullanılmasında, mevzuata uygun davranılıp davranılmadığı, hazırlanan mali tabloların önceden belirlenen usul ve esaslara uygunluğu ve hesapların doğruluğunun teyit edilmesi inceleme kapsamına girmektedir(Sayıştay Başkanlığı, 2000: 21).

Muhasebe kayıtlarının standartlara ve ilkelere uygun olmasından sorumlu olan kişiler muhasebe yetkilileridir. Gelir ve alacakların tahsili, giderlerin ödenmesi, para ve para yerine geçen değerler ile emanetlerin alınıp saklanması, ilgililere ulaştırılması işlemlerini gerçekleştirmek ve muhasebe ilke ve standartlarına uygun

bir şekilde, saydam ve erişilebilir olarak yapılan işlemlerin kayıt altına alınması görevi muhasebe yetkilisine aittir. Eksik belge ve veri barındıran, tam doğru olmayan ya da denk tutulmamış hesapların denetimi mümkün değildir(Bayar, 2008: 4).

2.3.2.1.2. Uygunluk

Hesapların uygunluğu tespit edildikten sonra, denetimin ikinci aşamasında kayıt altına alınan işlemlerin doğruluğu teyit edilecektir. İşlemlerin doğru olması için, mevzuattaki kurallara uygun ve maddi hatalardan arındırılmış olması gerekir(Bayar, 2008: 4). Uygunluk denetiminde yasalara, yazılı sözleşmelere, üst merciler tarafından belirlenen kurallara uyulup uyulmadığı araştırılır(Sayıştay Başkanlığı, 2000: 69).

Uygunluk denetiminin amacı, bir hata varsa bu hatanın ortaya çıkartılması, bu hatadan dolayı herhangi bir kamu zararı doğmuşsa bu zararın giderilmesi maksadıyla inceleme ve araştırma faaliyetinin gerçekleştirilmesidir.

Uygunluk denetiminde, denetim faaliyeti sonucu elde edilen sonuçlar bir üst merciye raporlandığından özel sektörün denetimi genelde iç denetçiler tarafından gerçekleştirilir(Sayıştay Başkanlığı, 2000: 69).

Kamu kurum ve kuruluşları için yapılan denetimde uygunluk denetimini Sayıştay denetçileri yürütür. Denetim faaliyetini muhasebe birimlerinde tutulan hesaplar üzerinde yürütürler. Denetimin sonunda da bir yargı raporu düzenlerler(Bayar, 2008: 5).

2.3.2.1.3. Doğrulama / teyit

Mali denetimin bu aşamasında, muhasebe standartlarına ve ilkelerine uygun olarak hazırlanan mali tablo ve raporların, dayandırıldığı temellere uygunluğu, doğruluğu, açıklığı, şeffaflığı ve samimiliği incelenir.

Hesaplar kapatıldıktan sonra bu hesapların detayı ilgililere tablolar ve hesap cetvelleri şeklinde sunulurlar. Muhasebe yetkilisini görevi bilanço, gelir tablosu, envanter ve mizan cetveli gibi bu tablo ve cetvelleri doğru ve uygun bir şekilde hazırlamaktır(Bayar, 2008: 5).

2.3.2.1.4. Uygunluk denetimi / uygunluk bildirim ilişkisi

Muhasebe birimlerinin tuttıkları kayıt ve belgelerin mevzuata uygunluğunun araştırılması şeklinde yürütülen uygunluk denetimi faaliyeti ile kamu idaresi kesin

hesaplarının bütçe ile verilen bir yetki olan gelir toplama / harcama yapma yetkisine uygunluğunu sorgulayan uygunluk bildirim faaliyetleri arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur(Bayar, 2008: 5).

2.3.2.1.5. Mali analiz

Bir işletme ya da kuruluşun mali durumunun, gerçekleştirdiği faaliyetlerin sonuçlarının ve mali yönden gelişiminin yeterliliğini tespit ederek, o işletme adına ilerisi için tahminlerde bulunabilmek amacıyla, işletme ya da kuruluşun mali tablolarında yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin ve bu kalemlerin zaman içerisindeki hareketlerinin incelenmesi faaliyeti mali analiz olarak adlandırılmaktadır(Sayıştay Başkanlığı, 2000: 44).

Mali analiz denetim faaliyetinden ayrı olarak yürütülebilme özelliğine sahiptir. Denetlenip, doğrulanmış mali tablo ve raporlar üzerinde, karşılaştırmalı analizler, oran analizleri, trend analizleri gibi yöntemler kullanılarak yapılan değerlendirmeler, varılan sonuçlar ve yargılar, işletme ya da kuruluşun mali yapısının geçmişteki durumunun ve gelecekteki potansiyelinin sorgulanması mali analiz kapsamına girmektedir.

Muhasebe birimlerinde kayıt altına alınmış belgelerin incelenmesi suretiyle yapılan mali analiz çok fazla anlam ifade etmemektedir. Gerçekten fayda sağlayacak mali analiz, idarenin nihai konsolide hesabına dayanılarak hazırlanmış mali tablolar, mali raporlar ve istatistik veriler incelenerek gerçekleştirilebilir(Bayar, 2008: 6).

2.3.3. Klasik Denetim / Elektronik Denetim Karşılaştırması

Klasik denetim ile elektronik denetimi karşılaştırırken öncelikle her iki kavramın tanımının yapılması gerekirse. Klasik denetim; denetim başlığı altında tanımlandığı gibi; bir örgütün ekonomik faaliyetlerine ve olaylarına ilişkin gerçekleşmiş sonuçların, önceden belirlenen kriterlere ve standartlara uygunluk derecesinin objektif bir analiz ile belirlenmesi ve raporlanması amacıyla bu ekonomik faaliyetlere ve olaylara ilişkin bilgilerle ilgili kanıtların objektif bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi ve sonucun bilgi kullanıcılarına raporlanması sürecidir(Kepekçi, 1998: 1). Elektronik denetim ise; elektronik ortama aktarılmış bilgi ve belgeler üzerinden veri araştırmaları, karşılaştırmalar, çeşitli analizler ve testler yapılarak elektronik ortamda denetim faaliyetinin gerçekleştirilmesidir. Denetimin etkinliğini ve verimliliğini artıracığı düşünülen elektronik denetim

uygulamasında çoğunlukla bilgisayar destekli denetim tekniklerinden yararlanılmaktadır(Yıldız, 2007: 176).

Klasik denetim ile elektronik denetim karşılaştırılırken ele alınan temel karşılaştırma objesi her iki denetim türünde kullanılan kanıtlardır. Klasik denetim kanıtları tutulan defterler, evraklar, faturalar gibi nesnel kanıtlar iken, elektronik denetim kanıtları, elektronik olarak tutulan, iletilen, kaydedilen, işlenen ve yaratılan bilgiyi ifade etmektedir(Şirin, 2006: 31).

Elektronik denetim uygulaması denetçilere zaman açısından önemli kolaylıklar kazandırmakla beraber, olumsuz etkiler de yaratabilmektedir. Bu etkileri daha iyi görmek için iki denetim türünün avantajları ve dezavantajları değerlendirmeye tabi tutulabilir.

Klasik denetimde, denetime tabi tutulacak belgelerin değiştirilmesi ve kanıtların tahrif edilebilmesi oldukça zordur, elektronik denetimde ise bu değişiklik daha kolay gerçekleştirilebilir ve bu değişikliğin tespiti daha zordur.

Klasik denetimde kanıtların güvenilirliği daha yüksektir, elektronik denetimde kanıtların güvenilirliğini iç kontrol yapısının etkinliği belirler.

Klasik denetim kanıtlarında gerçekleştirilen işlemlerin tüm süreçleri mevcuttur, belgeler eksiksizdir. Elektronik denetim kanıtları kodlar yardımı ile veya diğer veri alanlarına yapılan çapraz referanslar yardımı ile kullanıcılardan gizlenebilir.

Klasik denetim kanıtlarında belge üzerindeki tüm onayların tespiti mümkündür, elektronik denetim kanıtlarında onayların hepsi görülmeyebilir.

Klasik denetim kanıtlarının analiz edilmesi ve değerlendirilmesi için herhangi bir araç kullanılmasına gerek yoktur, elektronik denetim kanıtlarının analizinin yapılması ve değerlendirilmesi esnasında bir uzmanın yardımına ihtiyaç duyulabilir.

Klasik denetim kanıtları genellikle genel geçer özellikte ve anlaşılırdır, elektronik denetim kanıtları ise genellikle açık değildir ve farklı denetçiler tarafından farklı şekilde değerlendirilebilirler(Selvi, 2009).

Klasik denetim kanıtları ile elektronik denetim kanıtları arasındaki bu farklılıklardan dolayı bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Bunlar; elektronik kanıtların denetim kanıtı olarak kabul edilmesi sorunu, elektronik denetim kanıtlarına ulaşımın zorluğu, bilgi sistemleri kontrol performansının değerlendirilmesinin zorluğu, denetçinin hataları tespit edememe riskinin artması sorunudur. Bu sorunlar

teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkmaktadır, bu zorlukların telafisi de teknolojinin daha fazla kullanılmasıyla mümkündür(Şirin, 2006: 29-30).

2.3.3.1. Kanıtların güvenilirliği

Elektronik denetim kanıtlarının dezavantajı olan kolay silinebilme, değiştirilebilme ve çoğaltılabilme özellikleri nedeniyle bu kanıtların yeterliliği ve güvenilirliği tartışması denetçiler tarafından çözülmesi gereken bir sorun niteliği taşımaktadır(Şirin, 2006: 32). Denetim kanıtlarının uygun ve kaliteli sayılabilmesi bu kanıtların geçerli ve güvenilir olmasına bağlıdır. Denetim kanıtının geçerliliğinden kasıt, denetçiye denetimin hedefine ulaşmada yardımcı olup olmadığıdır. Kanıtların güvenilir nitelik taşıması ise, kanıtın niteliğine ve kaynağına bağlıdır. Kanıtlar inanılır ve güvenilir bir kaynaktan elde edilmiş olmalıdır. Güvenilirliğin değerlendirilmesi yapılırken denetçi tarafından her durumda kanıtın yapısı değerlendirmeye tabi tutulmalıdır(ydk.gov.tr, 2002). Elektronik kanıtların güvenilir olması, elektronik bilgi sistemlerinin ve bu sistemleri destekleyen teknolojilerin güvenilirliği ile ilişkilidir. Elektronik denetim sistemleri ve destekleyici teknolojiler ne kadar güvenilir ise elektronik denetim kanıtlarının güvenilirliği de o kadar artış göstermektedir. Elektronik denetim kanıtlarından alınan çıktılar bu kanıtlara basılı belge niteliği kazandırmadığından, denetçiler bu kanıtların güvenilirliğine ilişkin değerlendirme yaparken elektronik denetim kanıtlarına özgü şartları dikkate almalıdır.

Elektronik denetim kanıtların güvenilir nitelikte kanıtlar sayılabilmesi için belirli nitelikler taşıması gerekir. Bunlardan ilki doğrulanabilir olmasıdır. Bilgiyi üreten kurumun veya kişinin kimliğinin doğrulanabilir olması gerekir. Kanıtların taşıması gereken ikinci nitelik, kanıtların bir bütünlük içinde olmasıdır. Bilginin hazırlanma, işlenme, iletilme, alınma süreçlerinde herhangi bir değişime uğramadığının güvencesi bu süreçlerin bir bütün hâlinde bulunması ile sağlanır. Bu özellikler bilgiye gerçeklik, doğruluk ve tamlık özellikleri katar. Kanıtların taşıması gereken üçüncü özellik, bilgi ve belgelerin hazırlanması, işlenmesi, iletilmesi, düzeltilmesi, gönderilmesi ve alınması işlemlerinin yetkili veya sorumlu kişiler tarafından gerçekleştirilmesi gerekir(Şirin, 2006: 32-33).

2.3.3.2. Denetçi nitelikleri

Elektronik denetim kanıtlarının başka elektronik denetim kanıtları ile desteklenmesi, denetim kanıtlarının gerçekliğinin ve güvenilirliğinin belirlenmesi esnasında bilgi sistemleri kontrollerinin test edilmesini gerektirir. Bu durum denetçilerin; elektronik ortama aktarılmış ve orada yürütülen muhasebe ve iç kontrol seviyelerini anlayabilecek, genel denetim sırasında ortaya çıkabilecek risklerin ve hesap bakiyeleri ile sınıflandırmalara ilişkin risklerin değerlendirilmesinde elektronik bilgi ortamının etkilerini belirleyebilecek, uygun kontrol testlerini ve doğrulama prosedürlerini oluşturabilecek teknolojik altyapıya ve bilgi birikimine sahip olması gerekir.

Burada denetçinin aşması gereken en önemli engel bilgi teknolojilerine ilişkin kontrolleri değerlendirme esnasında kullanacağı bilgi ve yeterliliği kazanmasıdır. Denetçiler bu sorunun çözümünde bilgi sistemleri uzmanlarından yararlanmaktadırlar; fakat bilgi sistemleri uzmanlarından yardım alınması tek başına yeterli olmamaktadır. Gerek uzmanın yeterliliğinin anlaşılmasında gerekse de uzman tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin düzeltilmesi prosedürlerini uygulama amaçlı denetçinin de belirli bir teknoloji altyapısına sahip olması gerekir(Şirin, 2006: 30-31).

2.3.3.3. Risk

İşletmelerde elektronik bilgi sistemlerinin kullanımının yaygınlaşması yeni risklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Denetim süreci ve kanıt toplama sürecinde ortaya çıkacak bu risklerin denetimi nasıl etkileyeceği üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Denetçilerin dikkate alması gereken riskler; işletmelerin ekonomik olarak birbirine bağlı olmasından ortaya çıkan riskler, bilgi sistemlerine bağlı olarak çalışmanın getirdiği riskler, elektronik işlem ve verilerin kaybolması riski, internet sağlayıcıları gibi üçüncü kişilere bağımlılığın artmasının getirdiği riskler ve bilgi güvenliği riskidir(Şirin, 2006: 31).

Risk derecesi denetim sürecinde toplanacak kanıt miktarına etki eden bir faktördür. Riskli olma olasılığının artması denetçinin toplayacağı kanıt miktarının da artmasına neden olur. Riskin derecesini belirleyen faktörlerden en önemlisi işletmedeki iç kontrol sisteminin etkinliğidir. İç kontrol sisteminin etkinliğinin

artması riskin derecesini düşürür. Riskin derecesini etkileyen diğer faktörler, çevre koşulları ve mevzuattır(Güredin, 2000: 109).

2.3.4. Elektronik Ortamda Vergi Denetimi

Elektronik ortamda vergi denetimi, hem elektronik ortamda yapılan ticaretin denetimini hem de elektronik ortama aktarılan hesapların denetimini içermektedir. Elektronik ortamda yapılan ticaretin yaygınlaşması vergi hukuku ve vergi politikası alanlarında yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Fiziki temelli bir ticaret ortamından bilgi temelli bir ticaret ortamına geçiş ile birlikte mevcut düzenlemelerin yeni ticaret biçimine uyarlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır(Tokaç, 2009: 5).

Elektronik ticarete olduğu gibi elektronik ortama aktarılan hesapların denetiminde de mevcut düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle yeni düzenlemelere gitme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

2.3.4.1. Vergi hukukunun elektronik ortamda yeniden değerlendirilmesi

Bir ülkede, mükelleflerin vergi sistemine güven duymalarının en önemli koşulu, vergi idaresinin etkin çalıştığına inanmalarıdır. Bu nedenle, vergi idaresinin yeniden yapılandırılması gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerin sürekli gündemde tutması gereken önemli bir sorundur.

Elektronik ortamda vergi yönetimi uygulaması ilk kez Amerikan Vergi Dairesi (IRS) tarafından ortaya konulmuştur. Bu uygulama ile internet ortamında çalışan bir gelir idaresi yaratılması hedeflenmiştir. Amerikan Vergi İdaresi 2000 yılında kağıt beyannameye alternatif olarak hızlı, güvenilir, doğru ve ulaşımı kolay olan elektronik dosyalama sistemi ile 35 milyondan fazla Amerikan vatandaşının beyannamelelerini elektronik ortamdan almıştır. Elektronik beyanname uygulaması ile mükelleflere verilen hizmetin kalitesi artmış, vergi idaresinin etkinliğinde ve verimliliğinde iyileşme gözlenmiştir. Elektronik beyanname sayesinde milyonlarca mükellef vergi beyannamelelerini kolayca hazırlamaktadırlar. Daha sonra Amerikan Vergi İdaresi “Elektronik Federal Vergi Ödeme Sistemi”ni ülke genelinde uygulamaya koymuştur. Bu uygulama ile mükellefler vergi ödemelerini de internet üzerinden yapabilmektedirler(Apak, 2004).

Dünyada hızlı bir şekilde yaşanan ekonomik globalleşme, mal, hizmet, işgücü ve sermaye piyasalarının daha çok entegre ve rekabetçi olmasını teşvik ederek vergi

sistemleri üzerinde değişik etkilere neden olmaktadır. Ekonomik globalleşme, ulusal vergi sistemleri arasında dolaylı ve dolaysız bağımsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Globalleşme ile ortaya çıkan yeni ekonomik düzene ulusal vergi sistemlerinin uydurulması gittikçe daha zorunlu hâle gelmektedir. Globalleşme sonucu ekonomik sınırların kalktığı bir dünyada ülkeler, vergi düzenlemelerini yaparken diğer ülke düzenlemelerini ve yapacağı düzenlemelerin uluslar arası etkisini daha fazla dikkate almaktadırlar.

Elektronik ticaretin gelişimi, elektronik ortamda yapılan ticaretin vergilendirilmesi sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu alanda yapılacak yeni düzenlemelerde mükelleflerin hangi işlemleri nedeniyle, nerede, ne zaman ve ne miktarda vergi yükümlülüğü altına girecekleri belirlenmelidir. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi sorunu elektronik ticaretin coğrafi sınırları geçersiz kılan yapısı gereği devletlerin birlikte hareket ederek çözmesi gereken bir sorundur. Aynı ayrı politikalar belirleyip uygulayarak bu sorunun çözülmesi mümkün değildir. Mevcut sistemde elektronik ortamda yapılan ticaret esnasında vergiyi doğuran olayın varlığını ortaya koymak da oldukça güçtür. Vergiler ile ilgili düzenlemeler genellikle coğrafi sınırlara göre şekillendirilmiş düzenlemelerdir. Bu nedenle mevcut yasal düzenlemeler yeni ekonominin oluşturduğu global ticaret düzenine cevap verememektedir. Elektronik ticarete vergi hukukunun temel kavramları olan ikametgâh, işyeri ve kaynak ilkeleri ile ilgili sorunlar gelirin ve harcamaların vergilendirilmesi sırasında ortaya çıkmaktadır.

Elektronik ticaret konusunda hukuki yapılanmasını tam olarak gerçekleştirebilmiş bir ülke bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili uluslar arası platformlarda tartışmalar da devam etmektedir(Tokaç, 2009: 4-14).

2.3.4.2. Elektronik ortamda vergi hukukunun uygulanabilirliği

Elektronik ortamda mevcut hukuk sisteminin yetersiz kalması, elektronik ortamda mevcut hukuk sisteminin uygulanabilirliğinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Elektronik ticaret üzerinde en etkili vergi türü olan katma değer vergisi kanunu üzerinde de bazı ekleme ve düzeltmelerin yapılması gerekmektedir. Elektronik ticaret işlemleri sonucu mallar fiziki olarak teslim edilmektedir. Katma değer vergisinin malın teslim edildiği yerde tahakkuk ettirilmesi, fiziki malların tesliminde katma değer vergisi sorununu ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca fiziki

malların ithalatı sırasında gümrük vergisinin ve katma değer vergisinin uygulanabilirliği daha kolay olmaktadır(Tokaç, 2009: 12-13).

Gelir idarelerinin asli hedefi, toplanan kaynakların kaliteli hizmet sunma amaçlı harcanmasının sağlanması olarak tanımlanmıştır. Bu hedefe ulaşmanın yolu mükelleflerin sorumluluklarının bilincinde olmasının sağlanması ve yükümlülüklerini yerine getirmesinde mükellefe yardımcı olunmasıdır. Mükellefler vergi dairelerine beyanname verme ve ödeme yapmanın dışında evrak takibi, bilgi isteme yazıları ve düzeltme işlemleri için gitmektedirler. Bu nedenle bu işlemlerin elektronik ortamda yapılabilmesi ve cevaplarının da yine elektronik ortamdan iletilmesi mükellef için faydalı olabilir. Böylelikle vergi dairelerinin etkinliği de artabilir.

Uluslar arası ticaretin gelişmesi ile birlikte hazinenin vergi gelirleri de artış göstermektedir. Vergi idareleri vergi toplama esnasında yaşadıkları büyük kayıpları önlemek için mükellefleri izlemeye çalışsa da mükellefler bu konuda vergi idarelerinin önünde seyretmektedirler. Bu durumun oluşmasının temel sebebi de teknolojik gelişmelerdir.

Burada vergi dairelerinin amacı, vergi kaçacağını önleme amaçlı yöntemler geliştirip uygulamak olmalıdır. Vergi daireleri işlemleri elektronik ortamdan gerçekleştirerek işlemler için zaman kaybetmemelidirler. Yeni düzenlemeler ile beyannamelerdeki hataların önlenmesinde sistemin otomatik olması ile birlikte, beyannamelerin vergi dairesine ulaştırılmasında yaşanan zorlukları, vergi dairelerindeki yoğun bürokrasiyi önlemek ve vergi denetiminde etkinliği sağlamak amaçlanmıştır(Apak, 2004).

2.3.4.3. Elektronik bilgilerin denetim kanıtı olarak kabulü

Uluslar arası ticaretteki işlemlerin yürütülmesinde, işletmeler son dönemde elektronik mektup, elektronik veri değişimi, dijital sertifika vb. gibi elektronik belgelerden giderek daha fazla yararlanırken, ticari işlemlerinde de bilgisayar kullanımına yönelmişlerdir(Başaran, 2002: 106). Bilgisayar kayıtlarının, kayıt defterlerinin yerine geçtiği, mükelleflerin de işlemlerini artık elektronik ortamda gerçekleştirdiği görülmektedir(Gündeşli, 2006).

Organizasyonlar içerisindeki teknolojik yapı artık iş süreçlerinde bir parça olmaktan çıkıp, iş süreçlerini ve işletmeler arası ticari işlemleri de içine alan bir iletişim ağına dönüşmüştür. Üretim sürecindeki ve ticari işlemlerdeki veri akışı bilgi

teknolojilerindeki gelişim ile basılı belge sistemine dönüşmüştür. Günümüzde üretilen belgelerin yüzde otuzundan fazlasının çıktısının alınmadığı düşünülürse, ticari işlemlere ilişkin basılı belge yokluğunun görülmesi bilgi sistemlerine dayalı işletmelerde klasik denetim sistemlerinin yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Basılı belge sayısının azalması, denetçilerin elektronik bilgileri daha fazla bir şekilde denetim kanıtı olarak kullanmasını zorunlu kılmıştır(Şirin, 2006: 29).

Mükellefler tarafından artık günümüzde sıklıkla kullanılan elektronik veri kayıtlarının vergi hukukunda ispat ve delil aracı olarak kullanıldığına rastlanılmaktadır. Bununla beraber muhasebe işlemleri ile ilgili hileli kayıtların da vergi idaresi tarafından ele geçirilmesi sonucu bu kayıtlarında ispat ve delil aracı olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Sonuç olarak, elektronik ortamda tutulan bilgilerin denetim kanıtı olarak kullanılmasında kağıt ortamında tutulan kayıtlardan ayrı tutulmadığı görülmektedir.

Türkiye’de elektronik belgelerin denetim kanıtı olarak kabulü konusunda Danıştay kararına bakıldığında; mükellefe ait el defterleri veya benzeri elektronik kayıtların yasal defter kayıtları ile karşılaştırılmasının olanaklı olduğu kabul edilmektedir(Gündeşli, 2006).

2.3.5. Saydamlık ve Denetim

Saydamlık, denetim faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için mevcut olması gereken bir faktördür. Denetim faaliyeti, ancak saydam bir ortamda tam olarak gerçekleştirilebilir. Saydamlık, beraberinde hesap verme sorumluluğunu getireceğinden, aynı zamanda denetim faaliyetini de kolaylaştırabilecek bir unsurdur.

Bilgi çağında mevcut bilgiler içerisinde, şeffaf ve güvenilir olan mali bilgilere ihtiyacın artması, üretilen mali bilginin ve raporlama faaliyetinin şeffaf ve güvenilir olmaması durumunda işletmelerin ve ilgili tarafların itibar ve varlıklarını yok edecek sonuçların ortaya çıkması, saydamlığa ulaşmada denetim mesleğinin rol ve sorumluluklarının değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Mali saydamlık açısından denetimin rolünün ve sorumluluklarının önemli olmasının diğer sebepleri, küreselleşme, teknolojik gelişme, bilgi toplumuna dönüşüm, kurumsal yönetim yaklaşımı, AB müzakere süreci ve yasal düzenlemelerdir(Uzun, 2008: 1).

Denetim kavramı, denetimin statüsüne göre iki kısımda incelenmektedir. Bunlar iç denetim ve dış denetimdir.

İç denetim; “ilgili kurum veya kuruluşun bünyesinde oluşturulan bağımsız yapılarla gerçekleştirilen denetimdir”(Polat, 2003: 74). Bu denetimde, örgüt faaliyetlerinin ve bu faaliyetleri gerçekleştirenlerin yaptıkları işlem ve işlerin uygunluğunun ve etkinliğinin, üretilen bilgilerin güvenilirliğinin mevzuat açısından, finansal açıdan ve muhasebe açısından iç denetçiler tarafından araştırılıp, üst yönetime rapor edilmesi söz konusudur(Kenger, 2001).

Dış denetim; “kurum veya kuruluşun işlevsel ve örgütsel hiyerarşisi ile ilgisi bulunmayan ve onun dışında kalan kişi veya kurumlarca yapılan denetim türüdür”(Polat, 2003: 74). Denetim kavramı, bir kişinin faaliyetinin başka bir kişi tarafından yönlendirilmesi ve gözetime tabi tutulması şeklinde ifade edildiğinden dolayı, denetim kavramı daha çok dış denetim biçiminde anlaşılmaya müsaittir(Avcı, 2005: 51).

2.3.5.1. Saydamlığa ulaşmada iç denetimin rolü

İç denetim, “örgüt faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlarına, programlarına ve yasalara uygunluğunu ölçerek, iç kontrol sisteminin amacına uygun işleyip işlemediğini değerlendirir.” İç denetim aynı zamanda bir iç kontrol aracıdır. Bu araç örgütün iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirmektedir. İç denetim ile örgüt kaynaklarının ekonomik olarak ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilir. Örgüt yönetimi tarafından önceden belirlenmiş olan verimlilik standartları üzerinden, iç denetçiler standartların uygulatıcılar tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını, analizlerin yapılarak yöneticilere iletimini ve düzeltici önlemlerin alınıp alınmadığını araştırır. Yine iç denetçi tarafından, iç kontrol sisteminin yeterliliği tespit edilip, örgüt amaçlarına ve hedeflerine ulaşma esnasında ekonomik ve verimli bir yapıyı oluşturabilme gücü değerlendirilir.

İç denetim kapsamında gerçekleştirilen finansal denetimde, direkt olarak finansal tabloların doğruluğunu araştırmak yerine, bu tabloların hazırlanmasına temel oluşturan muhasebe bilgilerinin doğruluğunun ve güvenilirliğinin araştırılması ve bu bilgilere ulaşma sırasında kullanılan kayıt ortamının ve raporlama sisteminin incelenmesidir. Yine bu kapsamda hataların ve yasal olmayan işlemlerin bulunması, engellenmesi ve kayıtlardaki varlıkların işletmedeki mevcudiyeti belirlenmektedir(Kenger, 2001).

Muhasebe ve mali raporlama uygulamaları, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, kamu yönetimi, düzenleyici otoriteler, ulusal düzenlemeler ve uluslar

arası standartlar, işletme yönetimi, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı, eğitim düzeyi şeklinde sıralayabileceğimiz faktörler saydamlığa ulaşmada iç denetimin rolünü etkilemektedir. Bu faktörler, iç denetçinin değişim ve gelişim sürecini de etkilemektedir. Teknolojik gelişim iş süreçlerinde değişime neden olurken, organizasyonel yapılanmayı ve yönetim biçimlerini de etkilemektedir. Burada iç denetçilerin yapması gereken, değişim ile ortaya çıkan yeni rol ve sorumluklara çabuk uyum sağlama ve teknolojinin ortaya çıkardığı hız ve verim artışı ile emek ve zaman tasarrufunun avantajlarını kullanarak işlevini stratejik akıl ortaklığına dönüştürmektir.

İç denetçilerin saydamlığa ulaşma hedefinde de bazı rolleri ve sorumlulukları vardır. İç denetçiler bu sorumluluklarını gerçekleştirerek saydamlığa ulaşmada pay sahibi olmaktadır. Bu rol ve sorumluluklara kısaca değinilmesi gerekirse;

- İşletmenin pay ve menfaat sahipleri ile ilişkileri; saydamlığı, işletmeye ait mali ve mali olmayan bilgilerin zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir bir şekilde kamuoyuna bildirme olarak tanımlarken, pay ve menfaat sahipleri de saydamlığın güvencesi olarak denetçileri görmektedir. İç denetçilerin kurumların faaliyetlerini geliştirme ve değerini artırma amacıyla gerçekleştirdiği bağımsız ve tarafsız güvence sağlama ve danışmanlık hizmeti ile kurumların risk yönetiminin, kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğinin değerlendirildiği ve gelişim için kurumların hedeflerine ulaşmasında yardımcı olduğu dikkate alındığında, saydamlığa ulaşmada iç denetimin rolünün ve sorumluluğunun bulunduğu ifade edilebilir.
- Kamu yönetimi; kurumsal yönetim anlayışına göre, kamunun bilgilendirilmesi saydamlığın ve hesap verebilirliğin bir gereği olarak sayılmaktadır. Kayıt dışı ekonomi engellenerek, ticareti şeffaf hâle getirerek, ekonomik istikrarın ve yabancı yatırımların artışı sağlanarak, işletmenin kurumsal varlıklarının sürdürülmesi amacıyla kamu yönetimi tarafından politikalar geliştirilerek ve kararlar alınarak kamu yönetiminin ve iş dünyasının saydamlığa ulaştırılması hedeflenmektedir. Burada iç denetçinin görevi, düzenlemeler ve öngörülen hedeflerle ilgili uygulamaların etkinliğinin sağlanmasıdır.

- Düzenleyici otoriteler; düzenleyici göreve sahip kuruluşlar tarafından kamuoyuna şeffaf bir şekilde bilgi sunulması için işletme faaliyetlerinin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenli biçimde işleyişini gerçekleştirmek adına ilke, kural ve standartlarda düzenlemeler yapılmaktadır. Kamu yönetiminde ise, maliye bakanlığı ve iç denetim koordinasyon kurulu tarafından iç denetim düzenlemeleri yapılarak kaynakların etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılması için mali saydamlık ve hesap verebilirlik anlayışı yerleştirilmektedir. Bu düzenlemelerin yaygınlaştırılabilmesi için iç denetçiler etkin rol sahibi olmalı ve bu rolü kamu yönetimi ve iş dünyası tarafından anlaşılmalıdır. İç denetçiler, konunun ilgi çekici olması açısından bilgilendirici ve yönlendirici rol ve sorumluluklarını eksiksiz olarak yerine getirmelidirler(Uzun, 2008: 1-4).

2.3.5.2. Saydamlığa ulaşmada dış denetimin rolü

Dış denetim, “iç denetimin aksine örgütün kendi personeli olmayan denetçilerden oluşan, örgütle organik bağı olmayan bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesidir”(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 48).

Günümüzde parlamento adına gerçekleştirilen dış denetim, bütçelere yapılan ödenek tahsisleriyle sınırlı kalmamaktadır. Artık kamu parası, sermaye tahsisıyla; fon geliri elde etme ve kullanma yetkisiyle; döner sermaye tahsisıyla; özel gelir elde etme ve harcama yetkisiyle; vakıf, dernek ve benzeri kuruluşlara para transferi yoluyla da kullanıldığından dolayı dış denetimin kapsamı genişlemiştir. Performans değerlendirmeleri kamu yönetiminde büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimde iki önemli faktör mevcuttur. Bunlar; performans ölçümü ve hesap verme sorumluluğudur. Bu iki faktör kamu sektörünün şeffaflığının sağlanmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Kamu kurumlarında performans ölçümü yapılması şeffaflığı arttırabilecek bir faktördür. Dış denetim örgütü tarafından yapılan performans denetimi incelemeleri kurumların performans ölçümü yapma kapasitelerini arttırdığından, performans denetiminin sayısı da artırılmalıdır. Yani dış denetim örgütünün kaynaklarından performans denetimine daha fazla yer ayrılmalıdır.

Şeffaf bir yapıyı oluşturup, hesap verebilirliği geliştirmenin diğer bir yolu da; dış denetim örgütü tarafından, denetlenen kurumların mali tablolarının doğruluğu ve güvenilirliği konusunda parlamentoya güvence verilmesidir.

Parlamento adına gerçekleştirilen mali denetim faaliyetinin ileri yöntem ve teknikler kullanılarak yapılmasının, şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmada etkisi büyüktür(Gülen, 2003: 2-9).

Hesap verme sorumluluğunun kamu mali yönetimine yerleştirilmesi için etkin bir raporlama şarttır. Kamu hesaplarında saydam bir ortamın sağlanmasının şartı da hesap verme sorumluluğunun yasalar ile güvence altına alınmasıdır. Hesap verme sorumluluğunun gerçekleştirilmesi için, devletin hazırladığı raporların vatandaşlar tarafından takip edilmesi, raporlara dayanarak hesap sorulması ve vatandaşlara bilgi sunulması gerekir(Avcı, 2005: 61-62).

Performans ölçümü, hesap verme sorumluluk ilişkilerinin kurulmasında etken bir faktördür. Kurulan bu ilişki kötü performansların gizlenme şansını ortadan kaldıracaktır. Bu durum kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde maliyetleri ve savurganlığı azaltarak, verimliliği ve kaliteyi arttırabilir(Gülen, 2003: 3). Kamu sektörü açısından büyük öneme sahip olan performans ölçümü ve hesap verme sorumluluğu, kamu mali yönetimine de büyük destek sağlamaktadır. Bu açıdan, saydamlığın ve hesap verme sorumluluğunun geliştirilmesi dış denetimin en önemli amaçlarından olmalıdır(Avcı, 2005: 61). Kamu kurumlarının yasalara uygun, verimli, etkin ve tutumlu olarak işleyişinin gerçekleştirilmesinin en iyi yolu şeffaflık ve hesap verme sorumluluğu ilkelerine uyulmasıdır. Ancak bu şekilde parlamento tarafından verilen yetkinin ne şekilde kullanıldığı tespit edilebilir(Gülen, 2003: 8).

2.3.5.3. Saydamlığa ulaşmada iç ve dış denetimin rollerinin karşılaştırılması

İç denetim, örgütün kendi personeli olan denetçilerden oluşan, bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesi iken; “dış denetim, iç denetimin aksine örgütün kendi personeli olmayan denetçilerden oluşan, örgütle organik bağı olmayan bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesidir.”

Dış denetimde amaç, üçüncü şahıslara sunulan finansal bilgilerin güvenilirliğinin saptanması iken; iç denetimin amacı, gerçekleştirilen faaliyetlerin etkinliğinin ve verimliliğinin saptanmasıdır.

Dış denetimin kapsamına, gerçekleştirilen iş ve işlemlerin sonuçları girerken; iç denetimin kapsamına faaliyetin direkt kendisi girmektedir. Yani iç denetimde muhasebe denetimine ek olarak verimlilik denetimi de mevcuttur.

Dış denetimde, mali işlemler ve hesaplarla ilgili olarak bir önceki yılda ne olduğu incelenirken; iç denetimde, şu andaki durum ve ileride gerçekleşecek durum incelenir. Yani dış denetçilerin amacı sonuçların değerlendirilmesi iken; iç denetçilerin amacı, önceden kurulmuş ve uygulanmakta olan mali sistemlerin değerlendirilmesidir.

İç denetçilerin rapor verdiği ve sorumlu olduğu kişiler kurumun iç yönetimi iken, dış denetçilerin sorumlu olduğu kişiler daha üst otoritelerdir(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 47-50).

2.3.5.4. Saydamlık ve kamu denetimi

Kamu denetimi; kamu denetçileri tarafından gerçekleştirilen denetim faaliyetidir. Kamu denetiminin kapsamı çok geniştir. TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri dışındaki tüm kamu organları ve devlet içinde yer alan tüm gerçek ve tüzel kişiler bu denetimin kapsamına girmektedir(Çelikkaya ve Tekin, 2005: 51).

Denetim görevini gerçekleştiren kamu denetim kurumları; Devlet Denetleme Kurulu, Sayıştay ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'dur. Ayrıca, kamu ve özel kesimdeki işletmelerin denetimini gerçekleştiren veya bağlı olduğu kurum ve kuruluşun işlem ve hesaplarını denetleyen kamuya bağlı denetim kurulları da bulunmaktadır(Kepekçi, 1998: 4).

- Devlet Denetleme Kurulu: Devlet Denetleme Kurulu 01.04.1981 tarihli, 2443 sayılı yasa ile Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı; yönetimin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanmasıdır. Kurulun görevi; Cumhurbaşkanlığı adına, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında, kamu kurum ve kuruluşları tarafından sermayelerinin yarısından fazlasına katılmak suretiyle oluşturulan her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya ait dernekler ve vakıflarda, inceleme, araştırma ve denetleme faaliyetlerini gerçekleştirmektir(Kepekçi, 1998: 4). Kurul tarafından denetleme faaliyetleri ile ilgili olarak hazırlanan raporların özetleri, düzenli olarak Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinde "cankaya.gov.tr" yayımlanmaktadır.

- Sayıştay: TBMM adına denetim görevini gerçekleştirmekle görevlidir. Sayıştay denetimine tabi kurum ve kuruluşlar; genel ve katma bütçeli idareler, genel ve katma bütçeli idareler tarafından sermayesinin yarısından fazlasına katılmak suretiyle kurulan sabit ve döner sermayeli kurumlar, il özel idareleri, belediyeler, bazı fonlar ve bazı özel bütçeli idarelerdir. Sayıştay bu kurum ve kuruluşların gelir-gider işlemlerinin, hesaplarının ve tüm mal varlıklarının muhasebeleştirilmesi işlemlerinin denetimini gerçekleştirir ve denetim faaliyetlerinin sonuçları hakkında raporlar hazırlar(Kepekçi, 1998: 5). Sayıştay tarafından hazırlanan bu denetim raporları her yıl düzenli olarak kurumun resmi sitesinde “sayistay.gov.tr” yayımlanmaktadır.
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu: TBMM KİT komisyonu tarafından gerçekleştirilen Kamu İktisadi Teşebbüslerinin denetimi faaliyeti, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun düzenlediği denetim raporları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetlediği konular; denetlenen kuruluşların kanun ve statülerinde belirlenen amaç ve esaslara, uzun vadeli kalkınma planları ile programlara uyulup uyulmadığı, işletme bütçelerinin gereklere, işlemlerin bütçelere, maliyet, bilanço ve sonuç hesaplarının dönem faaliyetlerine uygunluğu, çağdaş işletmecilik esaslarına uyulup uyulmadığı, işlemlerin hukuka uygunluğu, işletmelerin zarara uğratılıp uğratılmadığıdır(Kepekçi, 1998: 6).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL ve YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacını gerçekleştirmek için nasıl bir yol izlendiği, çalışmanın genel hipotezi ve tez çalışması boyunca ne gibi kısıtlarla karşılaştığı ele alınmıştır.

3.1. MATERYAL

“E-Devlet Uygulamaları ve Mali Saydamlık İlişkisi” başlıklı tez çalışması, elektronik devlet uygulamasına geçiş ile ortaya çıkacak yeni yapının mali saydamlığa katkısını incelemeyi amaçlayan bir literatür özeti çalışmasıdır. Araştırma yöntemi doküman incelemesidir.

Devletlerin mali saydamlığı sağlamaya yönelik çalışmaları, özellikle vatandaşların ödedikleri vergilerin nerelerde ve ne şekilde kullanıldığını öğrenme talepleriyle ortaya çıkmıştır. Mali saydamlığın gerçekleştirilmesi yolunda kullanılacak en önemli araç olarak da elektronik devlet yapılanması kendisini göstermektedir.

Çalışmanın konu seçimi ve ulaşılmak istenilen hedefler belirlendikten sonra genel itibarıyla araştırmanın kuramsal bölümleri, literatür tarama yöntemiyle kaynak araştırması yapılarak araştırma konusunun altyapısı açıklanmıştır.

Proje örneklerinin seçiminde, elektronik devlet yapılanmasını tamamlamış ve elektronik devlet hizmetlerini sağlama açısından Dünya sıralamasında üst sıralarda yer alan ülkeler tercih edilmiştir.

Çalışma genel yapısı itibarıyla bir literatür özeti olup, Türkiye açısından yapılan incelemede Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu Projesi (GİMOP) örnek proje olarak ele alınmıştır. Proje kapsamında Türkiye çapında hizmete geçirilen elektronik devlet uygulamalarına, elektronik ortamda gerçekleştirilebilen hizmetlerin

yüzdelerine ve ileriki dönemde gerçekleştirilmesi hedeflenen hizmetlere değinilerek projenin bugün hangi aşamada olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Dünya devletlerinin elektronik devlet yapılanmasında geldikleri nokta, Dünya üzerinde elektronik devlet hizmetlerinin kullanım oranlarının ve ülkelerin teknolojiye yararlanma oranlarının yer aldığı tablolarda değerlendirilmeye tabi tutularak, yorumlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin elektronik devlet yapılanmasında geldiği nokta değerlendirilirken de Türkiye'nin teknolojiyi kullanmada Dünya sıralamasındaki yerinin, Türkiye'nin iletişim altyapısı harcamalarının yıllara göre değişiminin ve Türkiye'nin Dünya devletleri arasındaki e-hazırlık sırasının yer aldığı tablolar ele alınmıştır.

Çalışmada saydamlık değerlendirilmesi yapılırken de Uluslararası Saydamlık Örgütü tarafından hesaplanan saydamlık endeksi verilerinin yıllara göre değişiminin ve Türkiye'nin saydamlık açısından Dünya'daki sırasının yer aldığı tablolar ele alınmıştır.

Saydamlık değerlendirilmesinin teorik kısmında ise, saydamlığı sağlamaya yönelik yapılan yasal düzenlemeler incelenerek, saydamlığa katkısı olabilecek kanun maddeleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Hipotezi

Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan teorik çerçeve, araştırmanın hipotezine temel oluşturacaktır. Buna göre araştırmanın hipotezi aşağıdaki gibidir.

Hipotez: Elektronik devlet yapılanmasının amaçları arasında yer alan, “kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması” ve bu anlamda bilgi ve belgelerin kamuya açık olması sonucunda saydamlık ilkesi önemli ölçüde gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezi; elektronik devlet yapılanmasının kamuda şeffaflığı sağlama ve mali saydamlığa erişme adına önemli bir araç olabileceği tezidir.

3.3. Kısıtlar

Çalışma hazırlanırken karşılaşılan en önemli kısıt istatistikî tablolar oluşturulurken kullanılacak verilerin tek bir kaynaktan elde edilememesi ve kaynaklarda istatistikî verilerin güncelliğinin sağlanamamasıdır.

Çalışmadaki bir diğer kısıt ise; konunun Türkiye açısından yeni sayılabilecek bir konu olmasından dolayı, yeterli basılı kaynağa ulaşılamamış olmasıdır. Bu

sebepten ötürü çalışma daha çok internet kaynakları ve konunun teorik açıdan değerlendirildiği güncel olmayan basılı kaynaklardan yürütülmeye çalışılmıştır.

Çalışmada karşılaşılan son kısıt ise; e-devlet projelerinin Türkiye’de henüz tam olarak sonuca ulaştırılmamış olmasından dolayı, Türkiye açısından e-devlet projelerinin neticelerinin henüz alınmamış ve dolayısı ile proje değerlendirmelerinin sağlıklı yapılamamış olmasıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve TARTIŞMA

4.1. TÜRKİYE’DE E-DEVLET ve SAYDAMLIK İLİŞKİSİ

4.1.1. Türkiye’de E-Devlet Uygulaması

Türkiye önceki dönemlerde e-devlet yapısının oluşturulması yönünde bazı adımlar atmış, bu adımların bazıları olumlu sonuçlar verirken, bazıları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu alanda e-devlet yapısının oluşturulması amacıyla birçok kurum ve birim oluşturulmuştur. Bunlar; 1993 yılında oluşturulan Türkiye Bilişim ve Ekonomik Modernizasyon Projesi, 1999 yılında oluşturulan Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı, 1998-2002 E-ticaret Koordinasyonu Kurulu, 1998-2002 Kamu-Net, 2002 Türkiye Bilişim Şurası, 2001-2003 E-Türkiye Girişimi, 2003 E-dönüşüm Türkiye Projesi(Kuran, 2005: 24). Bu girişimler sonucunda Türkiye’nin E-Devlet yolculuğu 2001 yılında İsveç’in Göteborg kentinde yapılan Avrupa Birliği liderler zirvesinde Türkiye’nin de imzaladığı E-Avrupa projesi ile resmen başlamıştır(Balcı, 2003: 272). Daha sonra Başbakanlık koordinasyonunda e-Türkiye projesi çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmaların temel amacı bilgi toplumunun temel altyapısının oluşturulmasıdır. Bu kapsamda bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha ucuz ve hızlı hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir(Dönmez, 2007: 46). Avrupa ülkeleri ile birlikte Türk hükümeti de e-devlet hedefini gerçekleştirmek için 2005 yılını belirlemiştir; fakat bu hedefe ulaşamamıştır. Projenin başlamasıyla çeşitli çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu çalışma grupları devlet bünyesinde bulunmakla beraber, bazı diğer özel kurum ve kuruluşları da kapsamaktadır(Şenyücel, 2006).

Türkiye’de yeni bir kavram olarak ortaya çıkan e-devletin çıkış amacı verimliliği arttırmak ve çağdaş toplum olmanın gereklerini yerine getirmektir. Küreselleşen Dünyada, bilgi ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişime ayak uydurmak ancak teknolojiyi kullanarak oluşturulan yeni yapılanmalarla mümkündür.

Bu yapılanma modeli de çağımızda e-devlet olarak adlandırılmaktadır(Erkul, 2005). E-Devlet modeliyle oluşturulmaya çalışılan daha katılımcı ve şeffaf bir toplum ancak; vatandaşların yönetime katılımını destekleyen ve bu bağlamda gerekli düzenlemeleri yapmaya hazır yönetimlerle mümkündür(Karakurt, 2004).

“E-Devlet yapısının kuruluşu, işletilmesi ve yönetilmesi görev ve sorumluluğu 20/04/2006 tarihli ve 26145 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, 24/03/2006 tarihli ve 2006/10316 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Başbakanlık adına Ulaştırma Bakanlığı’na verilmiştir”(Türkiye.gov.tr, 2009). Dünyadaki gelişmeler paralelinde e-devlet çalışmalarının yürütülmesi amacıyla Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi(BYBS) kurulmuştur. Bu çalışmalar kapsamında, ilgili kurumlar tarafından hazırlanan verilerin, ulusal standarttaki veri tabanlarında oluşturulması temel alınmıştır.

Türkiye’de e-devlet yapılanması kapsamında kamu hizmetlerinin otomasyonu, bilgilere ulaşım kolaylığı, insani hataların azaltılması amacıyla yürütülen bazı hizmet odaklı projeler yürütülmektedir. Bu projelerin başlıcaları; MERNİS, GİMOP, VEDOP, UYAP, İLEMOD, Pol-Net, TAKBİS, MEB-NET projeleridir(Aktan, 2003). Genel olarak e-dönüşüm çalışmaları olarak adlandırabileceğimiz bu projeler, günlük hayatta klasik yöntemlerle gerçekleştirilen birçok işlemin bilgi toplumu anlayışına uygun olarak yeniden düzenlenmesini kapsamaktadır. İlk zamanlarda Kamu-Net projesi ile gerçekleştirilmeye çalışılan bu projeler daha sonra bu projenin yerine geçen E-Dönüşüm Türkiye Projesi ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır(Gültekin, 2007: 49).

4.1.1.1. E-Dönüşüm Türkiye projesi

E-Dönüşüm Türkiye Projesi, “Türkiye’nin bilgi toplumu politika ve stratejilerinin belirlenmesi ve bunların bir koordinasyon içerisinde uygulanması amacıyla; 27 Şubat 2003 tarihinde yayımlanan 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ilan edilmiştir”(Türkiye.gov.tr, 2009). E-Dönüşüm Türkiye Projesini 58. Hükümet hazırladığı Acil Eylem Planı’na ekleyerek hayata geçirmiştir. Projenin koordinasyonu görevi Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’na verilmiştir. Daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bünyesinde oluşturulan Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı üzerinden E-dönüşüm Türkiye Projesi’nin koordinasyonu yürütülmeye başlanmıştır(Gültekin, 2007: 50).

E-Dönüşüm projesi kapsamında bilgi toplumu olma stratejisi ve e-devlet başta olmak üzere Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde önem arz eden hukuki ve teknik altyapı, e-sağlık, e-ticaret gibi alanlara öncelik verilmiştir. Bu çerçevede, bilgi toplumuna dönüşüm sürecine uygun olarak mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmiş, e-devlet uygulamalarının işlerliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmış ve temel e-devlet uygulamaları hayata geçirilmiştir(Turkiye.gov.tr, 2009).

E-Dönüşüm Türkiye Projesi, Türkiye'nin E-Avrupa girişimi sonucunda ulaşılmaya çalışılan hedefleri gerçekleştirme amacıyla hayata geçirilmiş bir projedir. Proje ile toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan, bilgi odaklı bir ekonomik yapıya dönüşüm gerçekleştirilmektedir.

E-Dönüşüm Türkiye Projesi'nin hayata geçirilmesi amacıyla, dönüşümün gerçekleşeceği alanlarda toplam sekiz adet çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu gruplar;

1. Eğitim ve İnsan Kaynakları Çalışma Grubu: Milli Eğitim Bakanlığı
2. Teknik Altyapı ve Bilgi Güvenliği Çalışma Grubu: Ulaştırma Bakanlığı
3. Hukuki Altyapı Çalışma Grubu: Adalet Bakanlığı
4. E-Devlet Çalışma Grubu: Devlet Planlama Teşkilatı
5. E-Ticaret Çalışma Grubu: Dış Ticaret Müsteşarlığı
6. Standartlar Çalışma Grubu: Türk Standartları Enstitüsü
7. E-Sağlık Çalışma Grubu: Sağlık Bakanlığı
8. İzleme Çalışma Grubu: Türkiye Bilişim Derneği

Bu çalışma grupları ile, gerçekleştirilmesi planlanan eylemleri ve düzenlemeleri uygularken, E-Dönüşüm Türkiye Projesi'nin yönlendirilmesi, yürütülmesi ve katılımcılık ilkesinin gerçekleştirilmesi için kamu, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve üniversite temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu oluşturulmuştur(Gültekin, 2007: 49-51).

Projenin uygulanma sürecinde, yürütülecek kamu projelerinin finansmanının karşılanması amacıyla gerekirse yatırım bütçesinde ayrı bir tahsisat kalemi oluşturulup proje süresini aksatmayacak şekilde kaynak tahsisi sağlanacak, proje kapsamında yer alan kamu projelerinin yürütülmesi esnasında, politika dokümanında

yer alan amaç, ilke ve esaslar gözetilecek, projenin hayata geçirilmesi sürecinde Lizbon stratejisi ve e-Avrupa girişimi kriterleri dikkate alınacak, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası program, proje ve çalışmalarla e-dönüşüm projesinin uyumu sağlanacak ve e-Avrupa başta olmak üzere diğer projelerden kazanılan tecrübeler projeye aktarılacaktır.

Genel hedefi Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüştürülmesi olan E-Dönüşüm Türkiye Projesi'nin, Başbakanlık genelgesi ve İcra Kurulu kararlarına uygun bir şekilde etkinliğinin sağlanması ve projenin kısa zamanda sonuçlandırılması amacıyla çalışmalar tüm hızıyla sürdürülmektedir(DPT, 2005: 5-6).

4.1.1.1.1. Hukuki altyapı

E-dönüşüm Türkiye Projesi dahilinde yürütülecek e-devlet çalışmalarında, kamu hizmetlerinin; elektronik ortamda sunulması amaçlanmıştır. Ancak, e-devlet mevcut hizmet sunum tarzı korunarak ve hizmetlerin elektronik ortamda gerçekleştirilerek hizmet sunumunun hızlandırılması olmayıp; aynı zamanda hizmet sunuş tarzının ve alışkanlıklarının değiştirilmesini de içeren kapsamlı bir dönüşümü gerektirmektedir.

Sunulması planlanan hizmetler; bir takım bilgi alışverişleri, alım satımlar, para transferleri, fikir ve irade beyanları, değişik sözleşmeler ve kontratları içermektedir. Bütün bu etkileşimlerin herhangi bir hukuki sonuç doğurabilmesi, ancak söz konusu işlemlere hukuki sonuç yaratacak "yetkinliğin" kazandırılması ile mümkün olur. Diğer taraftan, ortaya çıkabilecek hak ihlallerinin ve suiistimallerin de hukuk tarafından bir "müeyyide"ye bağlanması gerekir. E-Dönüşüm sürecindeki işlemlerin böyle bir "yetkinlik" ve "müeyyide" ile donatılması, uygun hukuki altyapının gerçekleşmesine bağlı olacaktır(DPT, 2005: 15-16). Bilişim çağı olarak adlandırılan bu dönüşüm sürecinde mevcut hukuk kuralları yetersiz kalmış, bilgi toplumuna uyum sağlayabilecek şekilde düzenlemelerin yapılmış olduğu yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

E-Türkiye projesi kapsamında gerçekleştirilen hukuki altyapı çalışmalarında amaç, bu dönüşüm sürecine uygun hukuki altyapının oluşturulabilmesi için gerekli yasa tasarısı taslakları ile diğer gerekli düzenlemeleri hazırlayarak yetkili makamlara sunmaktır. Hukuki altyapının oluşturulması ile maliyetler düşebilir, verimlilik artırılabilir, zaman tasarrufu sağlanabilir, vatandaş memnuniyeti sağlanabilir, hayat kalitesinin yükseltilmesi sağlanabilir, vatandaşın devlete olan güveni artırılabilir,

ekonomik gelişme desteklenebilir, bireysel katılım sağlanabilir ve kamuda şeffaflık artırılabilir.

Adalet Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Hukuki Altyapı Çalışma Grubu, e-Avrupa projesine uyum için gerekli yasal düzenlemeleri hazırlamak, ilgili kuruluşlar ile koordinasyonu sağlamak, mevzuat değişikliklerinin takibini yapmak, elektronik belge ve verilerin güvenliğini sağlamak ve yapılan düzenlemelerin uluslar arası normlara uygunluğunu sağlamak amaçlı hukuki altyapıyı hazırlamak amacıyla oluşturulmuştur(Ayvalı ve diğerleri, 2002: 13). Bu kapsamda “Elektronik İmza Kanunu” ve “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu” ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir(DPT, 2005: 16).

4.1.1.1.2. Teknik altyapı ve bilgi güvenliği

Elektronik devlet yapılanması, bütünleşik ve açık bir ağ ortamında bilgi dağılımının gerçekleştiği, vatandaşların istedikleri bilgilere ulaşabildiği, önemli bilgilerin işlendiği ve vatandaşların bilgisine sunulduğu bir örgütlenmedir. Dolayısıyla, bu yapılanmanın işlerliğinin sağlanması için ağa erişim imkânlarının iyileştirilmesi, kapasitenin artırılması, geniş bant aralığına sahip iletişim ağlarının kurulması gerekmektedir(İnce, 2001: 34). Gelişmiş bir iletişim altyapısının oluşturulması, bilgiye erişim hızını arttırdığı gibi bilginin paylaşımı ve işlenmesini de daha verimli hâle getirebilir(Ayvalı ve diğerleri, 2002: 11). Bu çerçevede 2005 yılı eylem planı dahilinde gerçekleştirilmesi planlanan genişbant stratejisi çalışmaları Mayıs 2006 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır(Karabeyli ve diğerleri, 2006: 67).

Bilgi toplumu olma yolunda doğru, güncel ve zamanında ulaşılabilen bilginin varlığı büyük önem arz etmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de bilgi ve iletişim teknolojilerinden imkânlar el verdiğince yararlanmak gereklidir. Ağ ortamına erişimde kullanılan internet buradaki en önemli araç konumundadır. E-Devlet hizmetleri de bu nedenle internet üzerine odaklanmıştır. E-Devlet hizmetlerinin işlerliğinin sağlanması da bu yüzden yeterli teknik altyapının sağlanmış olmasına bağlıdır(Karabeyli ve diğerleri, 2006: 63).

Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde Kısa Dönem Eylem Planı'nın temel hedeflerinden biri de gerekli teknik altyapının oluşturulmasıdır. Kullanıcılar ile hizmet sağlayıcılar arası koordinasyonun sağlanması ve gerekli güvenilir teknik altyapının oluşturulması önem arz etmektedir. Bu amaçla Kısa Dönem Eylem Planında konuyla ilgili beş adet eylemin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bunlar;

Ulaştırma Bakanlığı'nın yürüttüğü; “internet altyapısının ve kullanımının yaygınlaştırılması”, “internet veri merkezinin oluşturulması”, Telekomünikasyon kurumunun yürüttüğü; “üçüncü nesil mobil sistemlere ilişkin hazırlık çalışmaları” ve “ülke genelinde internet ve mobil telekomünikasyon teknik altyapısının geliştirilmesi çalışmasıdır”(DPT, 2005: 13).

Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde yatırım politikalarının milli menfaatler doğrultusunda yürütülmesi amacıyla hazırlanan E-Dönüşüm Türkiye Projesi Eylem Planında; ağ ortamında erişimin hızlı, kesintisiz, ekonomik ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve “internet erişiminin” toplumun tüm kesimlerinin hizmetine sunulmasına yönelik eylemlere yer verilmiştir. Yine proje kapsamında alternatif erişim teknolojilerinin belirlenmesi ve yapılması gerekli hukuki düzenlemelere ilişkin eylemlere de yer verilmiştir.

E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında açıklanan; e-devlet ile ilgili yatırımların Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilmesi hedefi, e-dönüşümün gerçekleştirilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle gerekli teknik altyapı olanakları sağlandıktan sonra internet kullanımının teşvik edilmesini sağlayacak projeler geliştirilmeli ve bu projelerin koordinasyon içinde yürütülmesi sağlanmalıdır(Karabeyli ve diğerleri, 2006: 67).

4.1.1.1.3. Eğitim ve insan kaynakları

Sürekli gelişim gösteren bilgiye erişim araçlarının ve bilgiye ulaşma yöntemlerinin, ülkelerin eğitim anlayışına entegre edilmesi artık kaçınılmaz bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu nedenle mevcut eğitim yöntemleri yerine gelişen teknoloji ile uyum gösteren yeni eğitim sistemlerinin oluşturulmasına duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır.

Bu bağlamda e-Türkiye projesinin hayata geçirilme sürecinde de vasıflı iş gücü ihtiyacının karşılanması amacıyla, internet tabanlı bilgi ve iletişim ortamlarının oluşturulması, e-kültür yaygınlaştırılarak gerekli eğitim planlamalarının yapılması, gerekli eğitim altyapısı oluşturularak kamu çalışanlarına ve vatandaşlara gerekli eğitimin verilmesi amaçlanmıştır(Ayvalı ve diğerleri, 2002: 21).

Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde nitelikli elemana olan ihtiyaç da artış göstermektedir. Gerek bilginin üretilmesi aşamasında gerekse de kullanılması ve paylaşılması aşamasında nitelikli elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye gibi

genç nüfusun çoğunlukta olduğu bir ülkede nitelikli insana duyulan gereksinim de oldukça yüksektir. Bu genç nüfusa gerekli donanımların ve niteliklerin kazandırılması, çağın gereklerine uygun bir şekilde eğitim verilmesi bilgi toplumuna ulaşma sürecinde büyük önem arz etmektedir. Bununla beraber mevcut işgücünün de günün gereklerine uygun olarak yeniden eğitime tabi tutulması ve nitelikli elemanlara dönüştürülmesi bir zorunluluk hâline gelmiştir(DPT, 2005: 14).

E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan; bilgi teknolojileri projelerinin planlama, uygulama ve işlerliğini devam ettirme süreçlerinde bilgi teknolojileri alanında uzmanlaşmış elemana ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle; e-imza, e-belge gibi projelerin hayata geçirilmesi, bilgi teknolojilerinin yenilenmesi ile mümkün olacağından bu yenileme sürecinde bilgi teknolojileri alanında uzman nitelikli elemana ihtiyaç vardır. E-Dönüşüm Türkiye Projesi gibi teknoloji ağırlıklı büyük bir projenin yürütülmesi ancak nitelikli elemanlar tarafından gerçekleştirilebilecektir. E-Devlet projelerinin etkinliğinin sağlanması ve hizmet sürekliliğinin sağlanması konusunda da nitelikli elemana olan ihtiyaç önem taşımaktadır. E-Devletin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi açısından büyük öneme sahip yazılım gibi sürekli destek ve kaynak ihtiyacı ortaya çıkan alanlarda, dışa bağımlılığı azaltacak ve kendi nitelikli elemanlarımızın yetiştirilmesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır(Karabeyli ve diğerleri, 2006: 73-76).

4.1.1.2. Türkiye'nin e-dönüşümde geldiği nokta

Yapılan araştırmalar, Türkiye'de e-devlet kullanımının henüz gelişmiş ülkeler kadar olgunlaşmadığını ortaya koymaktadır. E-Avrupa girişimi kapsamında Türkiye'de e-devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla ortaya çıkan E-Türkiye projesi, gelişmiş ülkelerle Türkiye arasındaki bu farkın kapatılabilmesi için büyük önem arz etmektedir(Dönmez, 2007: 55).

İstenilen seviyede kullanıcı sayısına ulaşamayan e-devlet yapılanması işleyiş sürecinde bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Belki de bu sorunlar çözüme kavuşturulduğunda e-devlet yapılanmasında istenilen sonuçlara ulaşılacaktır. Bu sorunlardan ilki; Türkiye'de e-devlet yapılanması ile ilgili konularda yetişmiş uzman personelin sayısının çok az olmasıdır. Türkiye'de bu konuda uzman olmayan bir kuruluş olan Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde yürütülen e-dönüşüm Türkiye Projesinde uzman personel ihtiyacı en üst birimde dahi kendini göstermektedir.

Karşılaşılan sorunlardan bir diğeri eğitim sorunudur. Kamuda bilgi ve iletişim teknolojilerinden sorumlu personelin teknik ve pratik anlamda altyapılarının yeterli olması e-devlet yapılanmasının işlerliği açısından tek başına yeterli olmamaktadır. Sadece hizmet verenin değil aynı zamanda hizmetten yararlanan vatandaşların da bu konuda asgari düzeyde bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu amaçla da E-Dönüşüm Türkiye Projesinin geleceğini garanti altına için yeni yetişen nesillerin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir.

E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında karşılaşılan bir başka sorun da; teknolojik altyapı sorunudur. E-Devlet yapılanması ile sunulacak hizmetlere vatandaşların erişebilmesi, ancak evlerinde ya da iş yerlerinde teknolojik olanakların sağlanabilmesi ile mümkündür. Bu konuda devletin bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili teşvik uygulamaları yapması e-devlet için gerekli altyapının oluşması için önem arz etmektedir. Bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini edinmesi kolaylaştırılmalı, devlet bu yönde vergi indirim gibi teşvikler gerçekleştirmelidir. Aynı şekilde kamu kurumlarındaki bilgi ve iletişim teknolojilerinin yenilenmesi de e-devletin işleyişi için önem arz eden bir başka konudur.

E-Devlet yapılanması ile ilgili diğer bir sorun; hukuki yönden yaşanan yetersizliktir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasına yönelik olarak gerekli yasal düzenlemelerin yetersiz olması bu konuda hukuki bir açıklık oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gerekli yasal düzenlemelerin yapılması burada önem arz eden bir başka konudur.

E-Devlet yapılanmasında dikkati çeken diğer bir aksaklık ise projeye ayrılan bütçenin yetersiz olmasıdır. Bilgi toplumu olma hedefinde olan Türkiye'nin e-dönüşüm çalışmalarına yeteri miktarda kaynak ayırmaması projenin ilerlemesi için önemli bir sorun niteliğindedir. Bu bağlamda Türkiye'nin e-dönüşüm projesine ayırdığı kaynak miktarını artırması ya da özel teşebbüsten bu konuda yardım istenmesi projenin sonuca ulaştırılması açısından önem taşımaktadır(Gültekin, 2007: 122-124).

4.1.1.2.1. Uluslar arası karşılaştırmalar

Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan "Küresel Bilgi Teknolojisi" raporlarında, ülkeler bilgi toplumuna dönüşüm çalışmaları ve bu konudaki diğer göstergeler dikkate alınarak bir sıralamaya tabi tutulmaktadır. Bu sıralamada belirleyici kriterler; teknik altyapı göstergeleri, ülkelerin hizmetlerin sunumu ve

geliştirilmesindeki durumu, ülkelerin teknoloji üretme yetenekleri, ülkelerin beşeri sermaye gücü ve sonuca ulaştırılan yasal düzenlemelerdir(bilgitoplumu.gov.tr, 2010).

Tablo 4.1. Türkiye'nin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Sıralamasındaki Yeri(bilgitoplumu.gov.tr, 2010)

2007-2008 (127 Ülke)			2008-2009 (134 Ülke)		
SIRA	ÜLKE	PUAN	SIRA	ÜLKE	PUAN
1	Danimarka	5,78	1	Danimarka	5,85
2	İsveç	5,72	2	İsveç	5,84
3	İsviçre	5,53	3	ABD	5,68
4	ABD	5,49	4	Singapur	5,67
5	Singapur	5,49	5	İsviçre	5,58
6	Finlandiya	5,47	6	Finlandiya	5,53
7	Hollanda	5,44	7	İzlanda	5,50
8	İzlanda	5,44	8	Norveç	5,49
9	Güney Kore	5,43	9	Hollanda	5,48
10	Norveç	5,38	10	Kanada	5,41
...			...		
55	Türkiye	3,96	61	Türkiye	3,91

Türkiye bu sıralamada 2007-2008 yıllarında 3,96 puan ile 127 ülke arasında kendisine 55. sırada yer bulurken, 2008-2009 yıllarında 3,91 puan ile 134 ülke arasında 61. sırada yer almıştır. Sıralama da orta sıralarda yer alan Türkiye'nin bilgi toplumuna geçiş sürecinde yapılacak düzenlemeleri bir an önce gerçekleştirmesi ve üst sıralara yükselmesi gerekmektedir.

4.1.1.2.2. Bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin temel göstergeler

Türkiye'de sabit telefon abonesi sayısında artık ciddi artışlar yaşanmamaktadır. Sabit telefon abonesi sayısı doyuma ulaşmıştır. Buna karşın mobil telefon abone sayısındaki hızlı artış devam etmektedir. Genişbant abone sayısındaki artış önemli miktarda gerçekleşmektedir, fakat bu oran henüz Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri ortalamalarının oldukça altında seyretmektedir.

- Sabit Telefon Abone Yoğunluğu: Avrupa ülkelerinde de yaşanan sabit telefon abonesi sayısındaki durağanlık, mobil haberleşmeye yönelik eğilimden kaynaklanmaktadır. 2008 yılı sonunda Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sabit telefon abone yoğunluğu % 47 olarak gerçekleşirken, Türkiye'de bu oran % 24,5

olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise Türkiye’de bu oran daha da düşerek % 23,1 seviyesine gerilemiştir.

- Mobil Telefon Abone Yoğunluğu: Faaliyetlerine 1994 yılında başlayan GSM şirketleri abone sayısı 2000’li yılların başlaması ile büyük bir büyüme yaşamıştır. 2009 yılı sonunda 62,8 milyon abone sayısına ulaşan şirketlerin abone yoğunluğu %88 seviyesinde gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran 2008 yılı itibariyle %119 olarak gerçekleşmiştir.
- İnternet Kullanıcı Yoğunluğu: Genişbant altyapısındaki gelişim ile beraber eğitim, e-devlet ve e-ticaret gibi uygulamaların yaygınlaşması internet kullanımına olan talebi de arttırmaktadır. İnternet kullanılan alanların yaygınlaşmasının yanı sıra, düzenlenen kampanyalarla beraber internet kullanımında meydana gelen artış sonucu Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye arasındaki farkın giderek azaldığı görülmektedir.
- Genişbant Abone Yoğunluğu: Türkiye’de genişbant kullanıcı sayısı son dönemde giderek artış göstermektedir. 2009 yılı sonu itibariyle yaklaşık olarak 6,8 milyon abone sayısına ulaşılırken, abone yoğunluğu da % 9 seviyesine yükselmiştir. AB-27 üyesi ülkelerde de 2009 yılında genişbant abone yoğunluğu %23,9 düzeyine ulaşmıştır(bilgitoplumu.gov.tr, 2010).

Türkiye’de iletişim altyapısına yönelik yatırım harcamaları da yıllar itibariyle artış göstermektedir. Bu artışın detayları Tablo 5’te daha detaylı bir şekilde görülebilir;

Tablo 4.2. Türkiye’de Yıllara Göre İletişim Altyapısı Harcamaları (tuena.tubitak.gov.tr, 2010)

Yıllar	Uç Birim Harcamaları (\$)	Şebeke Yatırım Harcamaları (\$)	Toplam Harcamalar (\$)
2003	1.319.266.708	865.637.580	2.184.904.288
2004	1.636.538.114	1.054.506.702	2.691.044.815
2005	1.974.650.284	1.296.163.155	3.270.813.439
2006	2.323.717.990	1.532.518.107	3.856.236.097
2007	2.694.518.002	1.741.225.596	4.435.743.598
2008	3.103.220.501	1.888.741.821	4.991.962.321
2009	3.453.930.931	1.932.271.175	5.386.202.106
2010	3.697.269.429	1.831.279.113	5.528.548.542
Toplam	23.174.699.952	15.025.185.242	38.199.885.195

4.1.1.2.3. Türkiye'nin e-hazırlık sırası

Türkiye bilgi toplumu olma yolundaki çalışmalarına 1998 yılında başlamıştır. Bu süreçte 2003 yılı itibariyle bir miktar ilerleme kaydeden Türkiye, maalesef 2009 yılında ülkelerin bilgi toplumuna hazır olma durumu sıralamasında 134 ülke arasında 3,91 puan ile 61. sırada yer alabilmiştir. 2003 yılında 80 ülke arasında 50. sırada yer alan Türkiye, 2008 yılında da 127 ülke arasında kendisine 55. sırada yer bulabilmiştir(bitdunyasi.com, 2010).

Tablo 4.3. Türkiye'nin E-Hazırlık Sırası (bilgitoplumu.gov.tr, 2010)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Değerlendirilen Ülke Sayısı	80	102	104	115	122	127	134
Türkiye'nin Sıralamadaki Yeri	50	56	52	48	52	55	61

4.1.2. Dış Ticarete E-Devlet Uygulamaları

Dış Ticaret Müsteşarlığı resmi sitesinde, teşkilatın görevleri hakkında genel bilgilere, dış ticaret mevzuatı hakkındaki yazılı metinlere, müsteşarlık tarafından yayınlanan raporlara ve dış ticaret ile ilgili istatistiklere ve verilere yer verilmektedir. Aynı zamanda Türk İhracatçılar Rehberine, Dış Talepler Bültenine, Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerine ve Elektronik Ticaret ile ilgili bilgi ve belgelere de site üzerinden ulaşılabilmektedir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından, hem ağ ortamında hizmet vermeye devam etmek hem de yeni hizmetler sunmak amacıyla çeşitli projeler hazırlanmıştır. Bu projelere değinilmesi gerekirse;

Dış Ticaret Bilgi Sistemi Projesiyle; kuruma bağlı birimlere, kurumla bağlantısı olan diğer kuruluşlara ve vatandaşlara dış ticaret alanında ihtiyaç duyulan istatistiki bilgilerin ulaştırılması hedeflenmiştir.

Dahilde İşleme İzin Belgeleri; Proje ile firmalara verilecek dahilde işleme izin belgeleri ile, ilgili firmaların başvurularının alınması ile kapatılmasına kadar geçen işlem süreçlerinin bilgisayar ortamında yapılması hedeflenmektedir. Proje ile firmalar başvurularını internet üzerinden gerçekleştirebilecek, başvurular uzmanlar tarafından yine elektronik ortamda incelenerek değerlendirilecek ve belge ile ilgili arşivleme işlemi de yine elektronik ortamda gerçekleşecektir. Proje aynı zamanda gümrük otomasyonu ile entegrasyonun sağlanmasını da sağlayacaktır. Projenin

uygulamaya geçiş tarihi 1 Ağustos 2005'tir. Proje ile işlem gerçekleştirecek firmalara e-imza sertifikalarını özel sertifika sağlayıcılarından temin etmeleri zorunlu tutulmuştur.

Pazara Giriş; İhracat yapan firmalara, özellikle KOBİ'lere, dış pazar hakkında detaylı bilgi verilmesi, pazara girişi zorlaştıran etkenlerin tespit edilerek ortadan kaldırılmasına yönelik bir sistemin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Dış Ticaret Müsteşarlığı resmi sitesinden ulaşılabilen "Pazara Giriş" internet sayfası hizmete sunulmuştur. Bunun yanında Avrupa Birliği tarafından oluşturulan AB Pazara Giriş Veri Tabanı da Türk ihracatçıların hizmetine açılmıştır.

E-Ticaret Bilgi Havuzu, E-Ticaret Bilgi ve İşbirliği Portalı; proje kapsamında, e-ticaret ile ilgili istatistik veriler, bilgi ve belgeler, hazırlanmış projeler ve e-ticaret ile ilgili haberler tek bir portalde toplanarak ilgililerin bilgilendirilmesi, e-ticarete hazırlık değerlendirmesi gibi hizmetlerin sunulması ile başta KOBİ'ler olmak üzere Türk iş dünyasını e-ticarete hazırlamak ve Türkiye'nin ihracat kapasitesini arttırmak hedeflenmektedir(DPT, 2005: 35-37).

4.1.2.1. Gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi (gimop)

Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu Projesi; çağdaş bir gümrük idaresi yaratmak amacıyla Gümrük Müsteşarlığı tarafından başlatılan bir dönüşüm projesidir(Gümrük Müsteşarlığı, 2000: 5). Proje üç ayak üzerine oturtulmuştur. Bunlar; gümrük mevzuatının ve gümrük prosedürlerinin uluslar arası standartlara uyumlu hâle getirilmesi, gümrük idarelerinde bilgisayar sistemlerinin geliştirilerek, uygulanmasına geçilmesi ve gümrük idarelerinin yeniden yapılandırılmasıdır(Gud.org.tr, 2008).

Proje kapsamında gümrüklerdeki işlemlerin basitleştirilmesi ve mevzuatın daha anlaşılır hâle getirilmesi, gerekli yasal değişiklikler yapılarak gümrük işlemlerinde e-imza uygulamasına geçilmesi ve gümrük işlemlerinin elektronik ortamda yapılması hedeflenmiştir(sp.gov.tr, 2008: 8). Projenin tamamlanması ile birlikte; dış ticaret ile uğraşanlara daha iyi hizmet sağlanabilmesi, gümrük denetimlerinin etkinliğinin artırılması, gümrük mevzuatının yeknesak uygulanması, gümrük vergisi tahsilatı sorunlarının giderilmesi, gümrük personelinin nitelikli elemanlardan oluşturulması ve dış ticaret istatistikleri daha doğru ve zamanında üretilerek kamuoyuna sunulması gerçekleştirilebilir(Başıoğlu ve diğerleri, 2008: 5-6).

Proje kapsamında, 1999 yılından itibaren gümrük kontrolörleri tarafından hazırlanmış raporların formlar itibariyle takibi yapılmış, 2002 yılından itibaren gerçekleştirilen makam onayları ve düzenlenen rapor metinleri bilgisayar ortamına aktarılarak 2003 yılı sonu itibariyle bilgisayar destekli performans ölçümü uygulamasına geçilmiştir.

Bilgisayar destekli performans ölçümü uygulaması ile; denetim hizmetleri, şeffaflık ilkesi çerçevesinde ölçülebilir hâle gelmiş, denetim sonuçlarına istenildiği anda ulaşılabilmek imkânı sağlanmış ve ilgililere gümrük müsteşarlığı arşivindeki istatistiki bilgi ve firma, eşya, gümrük idaresi vb. konularda araştırma yapabilmek imkânı tanınmıştır(Yalçın, 2005).

Proje ile, ülke çapında 48 noktada 56 gümrük idaresi ve 18 başmüdürlük birbirine bağlanmıştır. Nisan 2001 tarihi itibariyle gümrük işlemlerinin %83'ü elektronik ortamda yürütülür hâle gelmiştir(Aktan, 2003).

Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu Projesi, bugüne kadar iki ayrı proje ile şekillenmiştir. Bunlar; Gimop 1 (1999-2003) ve Gimop 2 (2006-2010) projeleridir.

- GİMOP 1 (1999-2003): Gümrük Müsteşarlığı tarafından modern bir gümrük idaresi kurma amacıyla 1996 yılında başlatılan “Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu Projesi”, Dünya Bankası tarafından finanse edilen “Kamu Mali Yönetimi” projesinin bir alt projesi olup 2000-2002 yılları arasında birinci bölümü tamamlanmıştır. “Dünya Bankası tarafından finanse edilen projenin otomasyon bölümünde 2000 yılı Mayıs – 2001 yılı Ekim ayı arasında 55 gümrük idaresinin otomasyona geçmesi hedeflenmiş ve 2002 yılı sonunda yapılan ilaveler ile 62 gümrük idaresinde işlemlerin % 97'si elektronik ortamda yapılır hâle gelmiştir.”Proje kapsamında Elektronik Veri Değişimi uygulaması hayata geçirilerek, e-gümrük alanında önemli bir adım atılmıştır. Bu uygulama ile ticaretin kolaylaştırılması ve ithalat ve ihracatçılarımıza destek sağlanması amaçlanmıştır(gumruk.gov.tr, 2003).
- GİMOP 2 (2006-2010): Gimop 2 projesinin amacı; Avrupa Birliği teknik destekli Avrupa Birliği projeleri ile mevcut modernizasyon projesinin alt yapısını geliştirmek ve mevcut yazılımları BİLGE-WEB yazılımına entegre etmektir. Bu kapsamda, mevcut BİLGE sisteminin web tabanlı mimariye dayalı merkezleştirilmiş ortama taşınması amaçlanmaktadır. Yapılması planlanan bu

değişikliklerle; sistem yönetimini daha basit hâle getirmek, bakım maliyetlerini azaltmak, sistem ve insan kaynaklarını daha verimli şekilde kullanmak, servis kalitesini arttırmak, bilişim altyapısını geliştirmek ve bilgisayarlı ortak transit sistemi(NCTS) ve AB tarife sistemi(ITMS) yazılımları ile entegrasyonu sağlamak hedeflenmiştir. Projenin birinci aşaması 2006 yılında başlatılıp 2007 yılı sonunda tamamlanmıştır. Birinci aşamada mevcut bilge sisteminin analizi ve dökümanete edilmesi çalışması ve AB tarife sistemi yazılımının geliştirilmesi için gerekli ön analiz çalışmaları yapılmıştır. 2010 yılı sonuna kadar da; BİLGE sisteminin merkezi hâle getirilmiş yeni versiyonunun çalışmalarının tamamlanması, elektronik ve mobil imza kullanılarak hazırlanan elektronik beyanname uygulamasının başlatılması ve Bilgisayarlı Ortak Transit Sistemi ve AB tarife sistemi yazılımlarının geliştirilerek, bilge yazılımına entegrasyonun tamamlanması hedeflenmiştir(gumruk.gov.tr, 2010).

4.1.2.2. Bilgisayarlı gümrük etkinlikleri (bilge)

BİLGE (BİLgisayarlı Gümrük Etkinlikleri); gümrük ile ilgili işlemlerin bilgisayar ortamında yürütülmesi amacıyla hazırlanmış bir yazılımdır. BİLGE yazılımı, 1998 yılından beri gümrük idareleri tarafından kullanılan ve gümrük ile ilgili tüm işlemlerin gerçek zamanlı olarak bilgisayar üzerinden yürütüldüğü bir yazılımdır(Gumruk.gov.tr, 2009). Yükümlüler gümrük beyannamelerini düzenlemek amacıyla kullanacakları BİLGE sistemine, gümrük idarelerindeki veri giriş salonundaki bilgisayarlardan ulaşabilecekleri gibi, EDI (Electronic Data Interchange-Elektronik Veri Değişimi) aracılığıyla kendi internet bağlantıları üzerinden de ulaşabilirler(Gümrük Müsteşarlığı, 2000: 6).

Yükümlüler BİLGE yazılımının kullanıldığı gümrük idarelerinden bir kereye mahsus olmak üzere tüm idarelerde kullanabilecekleri kod ve şifreyi alarak otomasyona geçmiş tüm idarelerde işlemlerini yapabilmektedirler(Gumruk.gov.tr, 2009).

4.1.2.3. Bilge-edi (electronic data interchange)

“EDI, farklı kuruluşlardaki uygulamalar arasında yapısal veri değişimi şeklinde tanımlanmaktadır.” Buradaki yapısal veri değişimi kavramı, EDI'nin kuruluşlar arasındaki kağıt belge değişiminin yerine geçtiği anlamına gelir ve elektronik ticaret ile doğrudan ilgilidir. EDI uygulamasında veri transferi yapısal bir

formatta gerçekleştirilmektedir. Bu format EDIFACT (İdari, Ticaret ve Nakliyata İlişkin Elektronik Veri Değişimi) olarak adlandırılmaktadır ve dünyada ticaretin kolaylaştırılması amacıyla kurulmuş Birleşmiş Milletler 4. Çalışma Grubuna ait bir girişimdir. Bu girişim, uluslar arası ticaret etkinliğinin artırılması, ticari verilerin içeriğine elektronik yoldan ulaşılabilmesi ve dünya standartlarına ulaşılabilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir(Başoğlu ve diğerleri, 2008: 9).

E-Gümrük adı ile 1999 yılı sonunda hizmete açılan Elektronik Veri Değişimi uygulaması ile gümrük beyannameleri, kullanıcılar tarafından kendi bürolarından elektronik ortama girilerek Birleşmiş Milletlerce belirlenmiş olan UN/EDIFACT standardında tescil edilebilmektedir(Gumruk.gov.tr, 2009).

4.1.2.3.1. EDI'nin kullanım alanları

Ticaret alanında; endüstri, üretim, finans, bankacılık, sigortacılık alanlarında kullanılan EDI, ulaştırma alanında; kara, demir, hava, denizyolu, dağıtım, yer hizmetleri ve depolama hizmetlerinde kullanılırken, kamu sektöründe de; gümrük, uluslar arası ve ulusal ticaret, istatistik alanlarında kullanılmaktadır.

EDI'nin en yoğun kullanıldığı alan olan dış ticaret sektöründe, EDI uygulaması sayesinde; gümrük idaresi ile gümrük partnerleri (ithalatçı/ihracatçı şirketler, gümrük komisyoncuları), bankalar, diğer kamu kuruluşları ve uluslar arası kuruluşlarla elektronik ortamda veri değişimi gerçekleştirilmektedir.

EDI uygulamasının gümrük işlemlerindeki kullanımında, gümrük işlemlerini yapmakla görevli gümrük komisyoncuları veya ithalatçı/ihracatçı firma temsilcilerinin gümrük beyannamelerini elektronik ortamda kendi bürolarından transfer etmeleri sağlanmaktadır(Başoğlu ve diğerleri, 2008: 9).

4.1.2.3.2. EDI'nin yararları

EDI uygulamasının en genel yararı, belgelerin teslim edileceği yere ulaşma süresinin ve bu bağlamda sipariş sürelerinin azaltılmasıdır. EDI uygulamasının diğer bir yararı, iletişimde insan unsuruna olan gereksinimi ortadan kaldırarak, insan unsurundan ortaya çıkabilecek hataları önlemesidir. EDI uygulaması ile gümrük beyannameleri gümrük idaresinin bilgisayarına yeniden veri girişi yapılmadan aktarılacağından vergilerin hesaplanması ve kontrolü kolaylaşabilir. İstatistiki veriler daha gerçekçi şekilde üretilebilir, gümrük işlemleri basitleştirilebilir ve gümrük

personeli sayısı azaltılarak, personel üzerindeki iş yükü hafifletilebilir(Başoğlu ve diğerleri, 2008: 8-9).

4.1.2.3.3. BİLGE sisteminin yaygınlaştırılması

Pilot uygulama olarak başarıyla devam eden BİLGE ve EDI sistemlerinin diğer gümrük idarelerinde de yaygınlaştırılması amacıyla, Dünya Bankası kaynaklı uluslar arası bir finansman sağlanmıştır. İhale kapsamında, 18 gümrük başmüdürlüğü ile 47 gümrük müdürlüğü bilgisayar sistemleri ile donatılarak, gümrük işlemlerinin bilgisayar ortamında yürütülmesi hedeflenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi sonucu Türkiye genelinde dış ticaret işlemlerinin %90'ı bilgisayar ortamında yürütülebilecektir. Yine ihale kapsamında hazırlanacak Gümrük Veri Ambarı (Customs Data Warehouse) yazılımı ile dış ticaret ile ilgili veriler hızlı ve doğru bir şekilde üretilebilir ve kamuoyunun bilgisine sunulabilir.

Bu gelişmeler sonucu; Türk Gümrük İdareleri, uluslar arası kuruluşlar ve Türkiye'deki dış ticaret kesimi nezdinde güvenilir ve saygın bir kamu kuruluşu hâline gelebilir(Başoğlu ve diğerleri, 2008: 12).

4.1.2.4. Dış ticarete e-belge projesi

Dış ticaret ile ilgili kamu kuruluşlarında hızlı ve doğru bilişim sistemlerinin kullanılmasıyla beraber, eşya dolaşım hızının artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, iş verimliliği artırılması ve ülkenin ekonomik performansının iyileştirilmesi sağlanabilir. Bu amaçla Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında dış ticarete e-belge uygulama grubu kurularak e-belge projesi başlatılmıştır. Proje; iş dünyası ile devlet arasındaki bilgi akışının hızlandırılmasını, dış ticaret işlemlerinin basitleştirilmesini ve uluslar arası veri değişimi faaliyetinin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir.

Dış ticarete e-belge uygulama grubunun amacı; gümrük işlemlerini gerçekleştirirken ibraz edilmesi gerekli bilgi ve belgelerin, diğer kurumlarla ortak bir çalışma yapılarak basitleştirilmesi ve ağ ortamına aktarılmasıdır.

E-Belge projesi ile uygulanmaya başlanacak “tek pencere” ortamı; “dünyada teorik olarak, ticaret erbabının ithalat veya ihracat ile ilgili tüm yasal düzenleme gereksinimlerini yerine getirebilmesi için bilgilerin tek bir gövdeye elektronik olarak sunulabilmesine olanak tanıyan bir sistem olarak tanımlanmaktadır.” Pratik anlamda tek pencere ortamı ise, gümrük ile ilgili tüm veri ve belgelerin sunumu ve kullanımı

amacıyla fiziksel veya elektronik giriş olanağı sunmaktadır. Bu girişin kontrolü ve yönetimi Gümrük Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilmektedir(Özyazıcı, 2006).

4.1.3. Türk Mali Sisteminde Saydamlığın Sağlanmasına Yönelik Çalışmalar

Türkiye’de mali saydamlık kavramının önem kazanması daha çok dış etkenlerin yardımıyla gerçekleşmiştir. 1995 yılında Dünya Bankasının yardımlarıyla başlatılan kamu mali yönetim projesi ve benzer projeler yardımıyla, saydamlık konusunda bürokraside bir birikim oluşmuştur. 1999 yılında yaşanan krizlerin Türkiye’ye olan etkileri sonucu IMF ile imzalanan stand-by anlaşmaları da saydamlık kavramının daha ön plana çıkmasını sağlamış ve bu konuda entelektüel çevrelerce görüşler ortaya atılmaya başlanmıştır.

Özellikle Avrupa Birliğine entegrasyon sürecinde Avrupa Birliği fonlarının kullanım hakkı konusunda saydamlık ve hesap verebilirliğin artırılması ve yolsuzluk seviyesinin kabul edilebilir standartlara indirilmesi kriterlerine verilen önem, Avrupa Birliğine adaylık sürecinde bulunan ülkeleri bu konuda düzenlemeler yapmaya zorlamıştır(Acar, 2007: 57).

Türk Mali Sisteminde eksikliği hissedilen saydamlık kavramı da uzun zamandır tartışılan ve çözüm aranan sorunlardan birisi konumundadır. Bu kapsamda son dönemde, kamu giderlerini detaylı biçimde inceleyen ve harcama yöntemleri hakkında tespit ve öneriler sunan, Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Saydamlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu ön plana çıkmıştır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dahilinde hazırlanan bu raporda mali saydamlığın sağlanmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Plan dahilinde; “kamusal faaliyet alanı içerisinde yer alan ve hizmetin niteliği itibarıyla bütçe ile ilgisi kurulması gereken kamusal harcamaların bütçe içine alınacağı ifade edilmiştir.” Ayrıca, “yine kamu hesaplarında mali saydamlığı sağlamak üzere bütçe içi fonların tümüyle kaldırılacağı, bütçe dışı fonlardan kuruluş amaçları doğrultusunda çalışmayanlarının tasfiye edileceği ve fonlara ek mali yükümlülükler getirilmeyeceği belirtilmiştir.”

Türkiye’de şeffaflığın artırılması ve kamu yönetiminin etkinliğinin geliştirilmesi amacıyla, Başbakanlık Teftiş Kurulu başkanlığında, Hazine Müsteşarlığı, Adalet Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu yetkililerinden oluşan yönlendirme komitesi tarafından 2001 yılının Haziran ayında çalışmalara başlanmıştır(Toker, 2002: 29-30). Çalışmanın

sonucunda hazırlanan Şeffaf Devlete Yönelik Eylem Planı ile; kamu hizmet sunumunda performans standartlarının oluşturulması, kamu kuruluşları ile kamu vakıf ve dernekleri arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, personel sisteminin iyileştirilmesi, bilgi edinme hakkının geliştirilmesi ve kamu yönetiminde saydamlığın arttırılması, denetim sisteminin güçlendirilmesi, seçim kampanyalarının finansmanında hesap verilebilirlik ve saydamlığın arttırılması, mal beyanında hesap verilebilirliğin arttırılması hedeflenmiştir(Masak.gov.tr, 2002: 6-8).

Mali yönetimin yeniden yapılandırılması ve saydamlığın sağlanmasına yönelik yapılan çalışmalar sonucu atılan somut adımlara değinilmesi gerekirse; Bütçe içi ve dışı fonlardan toplamda 69'u kapatılmıştır. Hazine garantileri ile ilgili ödemeler şeffaflık ilkesine uygun bir şekilde açıklanmaya başlanmıştır. Genel ve katma bütçeye dahil pilot kuruluşlara, uluslar arası standartlarda bütçe kodlaması eğitimi verilerek, 2002'de bu kuruluşlar önderliğinde uygulamaya geçilmiştir. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun kapsamında kamu sektörünün borçlanma kuralları ve sınırları açıkça belirtilmiş ve hazineye ait devirli krediler ile borç garantilerinin de bütçe kapsamına girmesi hedeflenmiştir. Yüksek Planlama Kurulu tarafından 2002 yılında bütçe hazırlama talimatı olarak, bütçe hedeflerinin ve yatırımların rasyonalizasyonuna dikkat edilmesi tebliğ edilmiştir. Denetim reformu kapsamında bir çalışma grubu oluşturulmuştur. SAY 2000 (Saymanlık Otomasyon Projesi) projesinin alt yapısı inşa edilmiştir. Bu proje ile, devlet muhasebesi standartlaştırılarak, merkez ile taşra arasındaki hesap ve nakit hareketleri on-line olarak takip edilebilecektir(Toker, 2002: 32).

Mali saydamlığın gerçekleştirilmesi adına yapılan diğer çalışmalar ise;

- Analitik Bütçe Sınıflandırması: 1973 mali yılında uygulanmasına başlanan Program Bütçe Sistemi (PBS)'nin en büyük eksiği olan fonksiyonel sınıflama uygulamasının yarattığı sorunları ortadan kaldıran Analitik Bütçe Sınıflandırması reformu, mali saydamlığı sağlamaya yönelik önemli bir adım olarak nitelendirilebilir.
- Kamu Mali Yönetiminde Bütçe Dışı Fonların Tasfiyesi: Kamu mali yönetimindeki düzensizliğe çözüm amaçlı ortaya çıkan bu karar, gelirleri açısından bütçenin önemli bir büyüklüğüne ulaşan fon sisteminin disiplin altına

alınması ve bu suretle mali disiplin ve mali saydamlığın arttırılması için büyük önem arz etmektedir.

- Döner Sermayeli İşletmelerin Tasfiyeleri: Yapılacak mevzuat değişiklikleri ile, döner sermayeli işletmelerin muhasebelerinin bilgisayar yardımı ile tutulması, sonuçların merkeze ağ ortamında gönderilmesi ve hesapların konsolidasyonu konularındaki çalışmalar da mali saydamlık açısından önem taşımaktadır.
- Yerel Yönetimlerde Yapılan Çalışmalar: Kesinleşen il genel meclis karar özetlerinin ve ihtisas komisyonu raporlarının en geç bir hafta içerisinde kamuoyuna duyurulması, belediye meclis toplantılarının yer ve zamanının; meclisin gündeminin; kesinleşen kararların ve ihtisas komisyonu raporlarının kamuoyuna duyurulması kararlaştırılmıştır(Avcı, 2005: 232-253).

4.1.3.1. Mali saydamlığı sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler

Türkiye’de mali saydamlık kavramının kamu mali yönetimi içerisinde benimsenmesi ve saydamlığın gerçekleştirilmesi adına bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerdeki ortak amaç; kamu faaliyetleri hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesinin ve hesap verme sorumluluğunu kurum kültürü hâline getirilmesinin sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu yasal düzenleme kapsamındaki kanun ve tasarılar; Kamu İhale Kanunu, Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısıdır(Avcı, 2005: 204).

4.1.3.1.1. Kamu ihale kanunu

2886 sayılı Devlet İhale Kanunu’nda uygulama yetersizliklerinin ortaya çıkması ve Avrupa Birliği ve uluslar arası ihale uygulamalarına uyum amacıyla, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 04.01.2002 tarihinde kabul edilerek 22.01.2002 tarih ve 24648 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış ve 01.01.2003 tarihinde yürürlüğe gireceği açıklanmıştır. Ancak daha yürürlüğe girmeden tartışmalar yaratan kanunda yeniden düzenlemeye gidilmiş ve kanun 15.08.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir(Avcı, 2005: 213).

Kanunun gerekçesinde kanunun amacı;

İhalelerde saydamlığın, rekabetin, eşit muamelenin, güvenilirliğin, gizliliğin, kamuoyu denetiminin, ihtiyaçların uygun şartlarla ve zamanında karşılanmasının ve kaynakların verimli kullanılmasının en geniş şekilde sağlanması, kamu kurum ve kuruluşlarının kullanımlarında bulunan her türlü kaynaktan yapacakları ihalelerde tek bir yasal düzenlemeye tabi olmaları, tahmini bedel baz alınarak indirim yapılmak suretiyle ihaleye çıkılması yerine, işlerin istekliler tarafından piyasa rayiçlerine uygun fiyatlara göre tespit ve teklif edilen gerçekçi bedeller üzerinden ihale edilmesi olarak açıklanmıştır(Acar, 2007: 93).

Kanunun temel ilkelerinin 5. maddesinde, saydamlığa değinilerek; idareler, yapılacak ihalelerle ilgili saydamlığın, güvenilirliğin ve kamuoyu denetiminin sağlanması hususlarında sorumlu tutulmuştur.

Kanunun 47. maddesinde, ihalelerin ulusal ve uluslar arası alanda takip edilebilmesini sağlayacak olan, ihale sonuçlarının ilanına dair kurallar yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile ihale sonuçlarının tescil işlemlerinin ardından 15 gün içerisinde yurt içinde ve istenirse yurt dışında yayınlanacağını belirtilmiştir.

Saydamlıkla ilgili olarak kurumunun görev ve sorumlulukları arasında; yapılan ihaleler ve sözleşmelerle ilgili bilgi toplamak, istatistikler hazırlayarak yayınlamak, ihale ilânları kapsamındaki esas ve usuller hakkında düzenleme yapmak ve kamu ihale bülteninin basılı ya da elektronik yayın olarak yayınlanmasını sağlamaktır. Kurum Sayıştay denetimine tabi olup, kurum üyelerinin mal beyanında bulunma zorunluluğu vardır.

4734 sayılı kanun öncesi yürürlükte olan 2886 sayılı kanunun; kapsamının darlığı ve kamu kurumlarının tamamının ihale sürecini kapsamaması kanunun eksik taraflarıydı. KİT'ler ve döner sermayeli işletmeler bu kanunun kapsamı dışındaydı; kanun ihale sürecinin açıklığı ve saydamlığı konusunda eksiklikler taşımaktaydı. Bu kapsamda 4734 sayılı kanun saydamlık ve kamuoyu denetimi kavramlarını güçlendirme amacı taşımaktadır(Avcı, 2005: 214-215).

Devletin harcamalar kanalıyla gerçekleştirdiği düzenleyici rolünün devamı, kamu alımlarının saydamlaştırılması ve hesap verebilirliğin artırılması suretiyle kamu kaynaklarının ekonomik ve verimli bir şekilde kullanımının sağlanması, kamuoyunun devlete olan güveninin güçlendirilmesi ile iyi bir yönetimin sağlanması açısından düzenlemelerin bir an önce oturması ve tamamlanması önem arz etmektedir(Acar, 2007: 96).

4.1.3.1.2. Kamu finansmanı ve borç yönetiminin düzenlenmesi hakkında kanun

Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 28 Mart 2002 tarihi itibarıyla kabul edilmiştir. Kanunun amacı; daha önce çeşitli kanunlarla yürütülmeye çalışılan ve düzenden uzak olan kamu borç yönetimini tek çatı altında toplamak ve borçlanma sınırlarını belirleyerek yeni finansal enstrümanlara yönelmek ve yeni teknikler kullanmaktır.

Kanun kapsamında, kamu mali yönetiminde mali disiplinin ve saydamlığın sağlanmasına yönelik bir takım düzenlemelere de gidilmiştir. Bu düzenlemeler;

- Borç Yönetimindeki Mevzuatların Birleştirilmesi: Bu düzenleme ile, her türlü iç ve dış borçlanma, hazine garantisi verme, verilen garantilerin şartlarını değiştirme, hibe alma, kamu kurum ve kuruluşlarına ikraz verme ve hazine alacaklarını yönetme yetkisinin Hazine Sorumluluğu ve Mali Disiplin Sorumluluğu Bakan'a verilmesi ile mali disiplinin sağlanması ve hesap verebilirliğin artırılması yönünden önemli bir yapı oluşturulmuştur.
- Dış Proje Kredilerinin Bütçe Hesaplarına Yansıtılması: Bu düzenleme ile, mali saydamlık açısından önemli bir sorun teşkil eden dış proje kredilerinin bütçeleştirilmesi sorunu çözülmüştür. Ayrıca bu kredilerin kontrol altına alınması amacıyla; kullanılacak dış proje kredilerinin, ilgili yıl yatırım programında, önceden bütçeye konulması karara bağlanmıştır.
- Kamu Borç Yönetimi Raporlarının Yayımlanması: Bu raporların üçer aylık dönemler itibarıyla Plan ve Bütçe Komisyonuna havale edilmek üzere TBMM Başkanlığına, Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere Başbakanlığa, Maliye Bakanlığına, Sayıştay Başkanlığına ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilmesi karara bağlanarak 2003 yılından itibaren uygulamaya geçilmiştir. Uygulama ile saydam ve hesap verebilir bir borç politikası oluşturulmuştur(Acar, 2007: 97-98).

Saydamlık açısından önem arz eden diğer bir düzenleme de Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanacak olan bir yönetmelikle, projelerle ilgili olarak kamuoyunun bilgilendirilmesinin sağlanmasıdır(Avcı, 2005: 217).

Kanunun yürürlüğe girmesi ile, borç yönetimi alanında saydamlık ve hesap verebilirlik adına var olan boşluklar doldurulmuş, mali yönetim tarafından yönetilemeyen bir alanın mali disiplin altına alınması sağlanmıştır.(Acar, 2007: 98).

4.1.3.1.3. Bilgi edinme hakkı kanunu

Açık ve demokratik yönetimin en önemli unsurlarından birisi olan bilgi edinme hakkı ile ilgili 4982 sayılı kanun; 09.10.2003 tarihi itibarıyla TBMM tarafından kabul edilmiş ancak yayım tarihinden (24.10.2003) itibaren 6 ay sonra yürürlüğe girmiştir. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun amacı; "Demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir"(Mevzuat.adalet.gov.tr, 2003).

Kanunun gerekçesi ise;

Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan bilgi edinme hakkı, bireylere daha yakın bir yönetimi, halkın denetimine açıklığı, şeffaflığı sağlama işlevlerinin yanı sıra halkın devlete karşı duyduğu kamu güvenini daha yüksek düzeylere çıkarmada önemli bir rol oynamaktadır. Kullanılan bu hak sayesinde hem halkın, devleti denetimi kolaylaşmakta hem de devletin demokratik karakteri güçlenmektedir şeklinde açıklanmıştır(Acar, 2007: 98).

Kanun kapsamında saydamlık açısından önem taşıyan en önemli düzenlemelerden birisi; 30. maddedeki "Rapor Düzenlemesidir." Bu maddeye göre;

- Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait olmak üzere;
- Kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını,
 - Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
 - Reddedilen başvuru sayısı ve bunların dağılımını gösterir istatistik bilgileri,
 - Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
 - Başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarını, gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na gönderirler. Bağlı, ilgili ve ilişkili kamu kurum ve kuruluşları, raporlarını bağlı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlık vasıtasıyla iletirler. Kurul, hazırlayacağı genel raporu, söz konusu kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Nisan ayının sonuna kadar TBMM'ne gönderir. Bu raporlar takip eden iki ay içinde TBMM başkanlığınca kamuoyuna açıklanır(mevzuat.gov.tr, 2003: 6-7).

Devletin hesap verebilirliğini arttıran bu kanun, mali saydamlığı kamu yönetimine yerleştirmek açısından üzerinde durulması gereken bir nitelik taşımaktadır.

4.1.3.1.4. Kamu mali yönetimi ve kontrolü kanunu

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu, 10.12.2003 yılında kabul edilmiş olup, 24.12.2003 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı;

Kalkınma planları ve programlarında yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere, kamu mali yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm mali işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve mali kontrolü düzenlemek olarak belirtilmiştir.

Kanunun kapsamı; “Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ve mahalli idarelerden oluşan genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin mali yönetimi ve kontrolüdür.”

5018 sayılı kanunun içeriğinde, saydamlığın gerçekleştirilmesi açısından büyük önem arz eden hesap verebilirlik kavramı geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kapsamdaki 8. maddede;

Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır(Mevzuat.gov.tr, 2003: 1-3) şeklinde hesap verme sorumluluğu geniş bir şekilde tanımlanmış ve diğer kısımlarda görevliler ve sorumlulukları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Kanunda, mali saydamlığın gerçekleştirilmesi amacıyla yapılması gereken düzenlemelerin ve alınması gereken önlemlerin sorumluluğu kamu idarelerine verilmiş olup, denetim görevi de Maliye Bakanlığı'na aittir. Bu açıklama IMF Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü'nün bir gereği olarak kanuna eklenmiştir.

Kanun ile, TBMM'nin bütçe hakkı genişletilerek, mali saydamlık açısından önem arz eden mali disiplinin sağlanması için gerekli yasal zemin oluşturulmuştur.

Bütçe hazırlama, uygulama ve raporlama süreçlerinde, saydamlığın gerçekleştirilmesi için, kanun kapsamında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda kamu idareleri bütçelerinin, stratejik planlar çerçevesindeki misyon, vizyon, stratejik amaç ve hedeflerle uyumlu bir şekilde performans esasına göre hazırlanması, yapılan faaliyetler raporlanarak hedefe ulaşıp ulaşılmadığının denetlenmesi ve idarenin performansının ölçülmesi sağlanabilir.

Kanunla yapılan diğer bir düzenleme de orta vadeli bütçeleme sisteminin hayata geçirilmesidir. Bu sistem sayesinde uygulanacak politikaların orta vadedeki mali etkileri önceden görülerek, hem uygulayıcıya yön vermesi hem de kamuoyunun bilgilendirilmesi sağlanabilir.

Saydamlığa ilişkin diğer bir düzenleme, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin sağladığı teşvik ve desteklemelerin kamuoyunun bilgisine sunulmasıdır.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunu Türk mali sistemine uluslar arası gelişmelere paralel çağdaş uygulamaları kazandırmıştır(Acar, 2007: 105-119). 5018 sayılı kanun kapsamında, kamu mali yönetimi ve denetim olgusu yeniden düzenlenmiş, kamu kurumlarının gruplanma sistemi değiştirilmiş, denetleme ilkeleri ve denetçiler yeni ilkeler etrafında yeniden örgütlenmiştir(Avcı, 2005: 208).

4.1.3.1.5. Kamu yönetimi temel kanunu tasarısı

Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, 29 Aralık 2003 tarihi itibarıyla meclise sunulmuş bir yasa tasarısıdır. Tasarının amacı;

“Katılımcı, saydam, hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerini esas alan bir kamu yönetiminin oluşturulması; kamu hizmetlerinin adil, süratli, kaliteli, etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi için merkezi idare ile mahalli idarelerin görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi; merkezi idare teşkilatının yeniden yapılandırılması ve kamu hizmetlerine ilişkin temel ilke ve esasları düzenlemektir” şeklinde tanımlanmıştır (belgenet.com, 2003: 1).

Bu amaçlar doğrultusunda tasarı ile temel bazı düzenlemelerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bunlar; kamu kurumlarının tamamının uyması gereken temel ilkeler tek bir kanun tasarısında birleştirilmesi, kamuda katılımcılığın,

saydamlığın, hesap verebilirliğin, etkinliğin, insan haklarına saygının, kamu ile ilgili işlemlerin sadeliğinin ve bilgi teknolojilerinden faydalanabilirliğin sağlanabilmesi, kamu zararına çalışan kuruluşların tasfiyesinin veya devrinin sağlanması, stratejik yönetim anlayışının benimsenmesi, denetim sisteminin performans esaslı hâle dönüştürülmesi ve kamuoyu denetiminin güçlendirilmesi düzenlemeleridir.

Türkiye açısından kamu yönetimine büyük faydalar sağlayacak olan bu kanun tasarısı ile, saydamlığın, hesap verebilirliğin, kamuoyunun bilgilendirilmesinin ve vatandaşın aktif bir şekilde yönetime katılmasının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir(Avcı, 2005: 223-225).

4.1.4. Türkiye’de Mali Saydamlığın Gerekliliği

Mali saydamlığın gerçekleştirilmesi, gerek ülke ekonomisinin daha doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi ve kamu yönetiminde etkinliğin artırılması amacıyla artık bir ön koşul hâline gelmiştir(Toker, 2002: 6). Bu bağlamda son yıllarda kamu kaynaklarının kullanımı ile ilgili olarak ortaya konan görüşlerde devlet hesaplarında saydamlığın sağlanması konusu ön plana çıkmıştır.

Saydamlık kavramının son yıllarda daha çok gündeme gelmesinin genel anlamda iki sebebi vardır, bu sebeplerden birincisi; IMF’nin ve Uluslar arası kuruluşların son dönemde yaşanan krizlerden dolayı finansal yapıyı yeniden inşa etmeleri esnasında mali saydamlık meselesine çok önem vermeleridir. İkinci sebep ise; Dünya’da yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de kamu hesaplarının saydamlaştırılması konusunda meydana gelen talep artışıdır(Emil ve Yılmaz, 2004: 11-16).

Genel nitelik taşıyan bu iki nedenin dışında saydamlık kavramının daha çok telâffuz edilmesinde etkili olan diğer faktörler de; vatandaşların devlet kurumlarında yolsuzluk yapıldığı inancı ve kamusal kaynakların kullanımında verimlilik ilkelerine uyulmadığı düşüncesidir(Şalcı, 2007: 85).

Bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de saydamlıkla ilgili çalışmalar son birkaç yıl içinde artış göstermiştir. Özellikle Türkiye’de yaşanan krizler sonucunda bankacılık sektöründe ortaya çıkan ağır maliyetler Türkiye’deki mali saydamlık mekanizmasına bir de ulusal boyut kazandırmıştır. Bu kapsamda, devlet mali saydamlık kavramına kendisini de etkileyecek mali riskleri de hesaba katarak bakmaya başlamıştır. Bu doğrultuda kamu harcama reformu ve mali saydamlık kavramının ülke gündemindeki ağırlığı artış göstermiştir.

Türkiye’de mali saydamlığın gerekliliğini tartışırken, mali saydamlığın önemini arttıran unsurlara değinmekte yarar vardır. Bu unsurlar sayesinde mali saydamlık kavramı Türkiye’de daha iyi anlaşılmiş ve mali saydamlığın gerekliliğinin farkına varılmıştır(Emil ve Yılmaz, 2004: 20).

4.1.4.1. Ekonomik programlar

Türkiye’nin yaşadığı temel sorunlar olan; yüksek kamu açıkları, giderek artan kamu borçları ve kronik enflasyon sorunları, devletin bu sorunların çözümüne yönelik istikrar programları hazırlamasını ve kamu hesaplarında saydamlaştırma faaliyetlerine girişmesini zorunlu hâle getirmiştir(Emil, 2008: 24).

Bu kapsamda 1999 yılı sonunda IMF ile imzalanan stand-by anlaşması çerçevesinde yapısal reformlara dayalı bir ekonomik istikrar programı yürürlüğe konmuştur. Ekonomik İstikrar Programı dahilinde kamu açıklarının saydamlaştırılması ile ilgili düzenlemeler çerçevesinde; kamu açıklarının ölçümünün düzenlenmesi, başta kamu bankalarına ait olmak üzere daha önceleri kamu hesaplarında gösterilmeyen görev zararları ödemelerinin kamu açığı kapsamında değerlendirilmesi, ödenek olmaması hâlinde görev zararı uygulamasına gidilememesi ve garantili borç ödemelerinin bütçe tablolarında gösterilmeye başlanması gibi düzenlemelere gidilmiştir.

Programın taahhütleri arasında da saydamlık adına problem yaratabilecek bütçe dışı fonların bütçe içine alınması yer almıştır. Yine niyet mektuplarında IMF tarafından hazırlanan Mali Saydamlık Raporlarının hazırlanması kararlaştırılmış ve Dünya Bankası tarafından ekonomik programın desteklenmesi amacıyla kamu harcamalarının ve kurumsal yapının saydamlığının incelenmesi çalışmaları başlatılmıştır(Emil ve Yılmaz, 2004: 21).

4.1.4.2. Ekonomik krizler ve mali saydamlık

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler mali saydamlığın gerekliliğini ortaya çıkaran diğer bir faktör olmuştur. Bu çerçevede yine ekonomik program ile çözüm arayışlarına gidilmiştir. Program dahilinde mali saydamlığın yasal yönü ile ilgili bazı adımlar atılmış ve bütçe tablolarının bilgi kapsamı genişletilmiştir(Emil, 2008: 24).

Bu dönemde meydana gelen 2000 ve 2001 krizleri ve ekonomideki diğer aksaklıklar, mali saydamlığın gerçekleştirilmesinde geç kalındığını ve bunun neden olduğu maliyetleri gözler önüne sermiştir. Krizler sonrasında ortaya çıkan bu

aksaklıklara değinilmesi gerekirse; siyasi ve kurumsal aktörler mali saydamlığın ve finansal sektör saydamlığının önünde bir engel konumuna gelmiştir. Bu dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlığın da etkisiyle saydamlık meselesi ikinci plana itilmiştir. Yaşanan siyasi istikrarsızlık aynı zamanda alınan kararların rasyonelliğini de etkileyerek bu kararların krizlerin ortaya çıkmasında önemli bir faktör olmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, kamu bankalarının birikmiş görev zararlarını zamanında ödememeleri ve bankacılıkla ilgili sorunların ertelenmesi gibi nedenler sonucunda ortaya çıkacak olan likidite ve bilanço problemlerinden kaynaklı risklerin saydamlık eksikliği nedeniyle kamu hesaplarında görülmemesi sonucu devlet 2001 yılında yaklaşık 40 milyar dolarlık bir yükün altına girmiş, bunun sonucu olarak kamu borçlarının GSMH'ya oranı % 90 seviyesine çıkmıştır.

Bu gelişmelerin sonucu olarak, mali saydamlık eksikliğinden de kaynaklanan krizlerin ortaya çıkardığı bu maliyetler ile mali saydamlık meselesi ulusal bir boyut kazanmıştır. Aynı zamanda ekonomik program içerisindeki önemi de artış gösteren mali saydamlık meselesi kapsamında çıkarılan, Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Yasası ile, borç ve risk yönetiminin saydamlığının artırılması ve raporlama standartlarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Yine bu kapsamda çıkarılan Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile bütçe süreci ile muhasebe, denetim ve mali raporlama süreçlerinin saydamlaştırılmasını sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilmiştir(Emil ve Yılmaz, 2004: 21-22).

4.1.4.3. Avrupa birliği süreci ve saydamlaşma

Türkiye'de mali saydamlığın gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların başlatılmasında Avrupa Birliğine üyelik sürecinde sağlanması gereken kriterlerin katkısı da büyük önem taşımaktadır. Yıllardır Avrupa Birliği üyeliği için çalışan Türkiye'de, bu kapsamda mali saydamlığın gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde aday ülkelerin uymasına yönelik olarak hazırlanan mali kriterlerde saydamlık kavramı bir ön koşul niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ve demokratikleşme çalışmaları doğrultusunda attığı adımlar mali saydamlık açısından bir katalizör etkisi yaratmıştır(Emil, 2008: 24).

Birliğe üye ülkelerde ise saydamlığın geliştirilmesinin gerekliliği, kamu yönetimine olan saygının ve güvenin artırılması amacı ile demokrasi kalitesinin artırılması nedenine dayandırılmaktadır.

Avrupa Birliği fonlarının kullanımında saydamlığa ve hesap verebilirliğe verilen önem ve bu kapsamda mali kontrol standartlarının geliştirilmesi talebi, birlik üyeliğine aday ölkelerin saydamlık standartlarını ulusal mevzuatlarına eklemelerinde etkili olmuştur.

Aday ölkelerin mali enformasyon kalitesinin ve saydamlık derecesinin, Avrupa Birliği Maastricht kriterlerine uyum, istikrar ve yakınlaşma programlarına adaptasyon süreçlerinde büyük önem taşması , Türkiye de dahil olmak üzere birliğe giriş sürecini kolaylaştırmak isteyen ölkelerde mali saydamlığa verilen önemi arttırmıştır(Emil ve Yılmaz, 2004: 23).

4.1.4.4. Ulusal düzeydeki inisiyatifler ve mali saydamlık

Türkiye’de mali saydamlığın gerekliliğinin ortaya çıkmasındaki diğer bir etken de ulusal düzeydeki saydamlık inisiyatifleridir. Sınırlı da olsa 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan bu talepler de yapılan çalışmaların etkisi büyüktür.

Bürokratlardan, akademisyenlerden ve sivil toplum örgütlerinden oluşan yaklaşık 50 kişilik bir grubun katkısı ile hazırlanan Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, IMF ve Dünya Bankası ile birlikte hazırlanan raporlar mali saydamlık meselesinin derinlik ve ivme kazanmasına neden olmuştur(Emil, 2008: 24).

Mali saydamlığın alt yapısının oluşturulması çerçevesinde atılan bir adım da Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü bünyesinde başlatılmış olan Saymanlıkların Otomasyonu Projesi(SAY2000i)’dir.

Yine Sayıştay’ın 2000 yılından itibaren hazırladığı Hazine İşlemleri Raporları saydamlık meselesini ön plana çıkarmış, IMF tarafından 2002 yılında hazırlanan Mali Yönetim Değerlendirme Raporu da mali yönetim sisteminin ve kapasitesinin, saydamlık açısından değerlendirilmesine imkân tanımıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, mali saydamlık meselesi, artık siyasi otoritenin kayıtsız kalamayacağı bir aşamaya gelmiş olup, bir zorunluluk hâline dönuşmüştür(Emil ve Yılmaz, 2004: 24-26).

4.1.5. Türkiye'nin Saydamlık Notu ve Sıralamadaki Yeri

Tablo 4.4. Türkiye'nin Saydamlık Derecesi ve Sıralamadaki Yeri (transparency.org, 2010)

YIL	Türkiye'nin Derecesi	Endeksteiki Ülke Sayısı	Türkiye'nin Sıralamadaki Yeri
1996	3,5	54	33
1997	3,2	52	38
1998	3,4	85	54
1999	3,6	99	54
2000	3,8	90	50
2001	3,6	91	54
2002	3,2	102	64
2003	3,1	133	77
2004	3,2	146	77
2005	3,5	159	65
2006	3,8	163	60
2007	4,1	179	64
2008	4,6	180	58
2009	4,4	180	61

Türkiye'nin 1996-2009 yılları arasındaki saydamlık notu ve sıralamadaki durumu yukarıdaki tabloda görülmektedir. Yolsuzluk algılama endeksinde gelişmiş ülkelerin gerisinde kalan Türkiye genel olarak "3.5-4.0" puan seviyesinde yer almaktadır.

Türkiye'nin sıralamadaki yeri, ülkede yaşanan krizlere, yolsuzluk haberlerine ve siyasi istikrarsızlıklara göre değişmekle beraber, bu değişimi etkileyen esas faktör daha çok endekse yeni eklenen ülkeler olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye'nin 1998 yılında 85 ülke arasında 54. sırada iken, 2000 yılında 90 ülke arasında 50. sırada yer alması Türkiye'nin saydamlık alanında iyileştirme gösterdiğinin kanıtı sayılmamaktadır. Aynı durum 2006 yılı için de geçerlidir. 2005 yılı itibarıyla 159 ülke arasında 65. sırada bulunan Türkiye'nin 2006 yılında 163 ülke arasında 60. sırada yer alması endekse yeni dahil edilen ülkelerin Türkiye'nin saydamlık açısından gerisinde olmalarından kaynaklanmaktadır(Şalcı, 2007: 88-89).

Tabloya bakarak bir değerlendirme yapılması gerekirse; Türkiye'nin 2007 yılında 4.1 puan ile 179 ülke arasında 64. , 2008 yılında 4.6 puan ile 180 ülke arasında 58. ve 2009 yılında 4.4 puan ile 180 ülke arasında 61. sırada yer alması saydamlık açısından henüz istenilen seviyeye gelinemediğinin göstergesidir(Transparency.org,2010).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Daha düşük maliyetli ve hızlı kamu hizmeti sağlama, verimliliği artırma, şeffaf ve denetlenebilir bir kamu düzeni yaratma adına vatandaşların talepleri doğrultusunda devletler hızlı bir şekilde e-devlet yapılanmasına geçiş sürecine girmişlerdir. Küreselleşme ile beraber rekabetin de arttığı Dünya’da ülkeler e-devletin getireceği avantajlardan yararlanmak amacıyla e-devlet dönüşümünde birbirleri ile yarışmaktadır.

E-devlet uygulamasının uygulanabilirliği ülkelerin belirli bir teknolojik altyapıya sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu açıdan gelişmiş ülkeler daha avantajlı konumdadır. E-Devlet yapılanmasında başarıya ulaşmış ülkelere bakıldığında bu ülkelerin gelişmişlik düzeyi yüksek ve teknolojiden yararlanma becerisi üst düzeyde olan ülkeler olduğu görülmektedir.

211 milyon internet kullanıcısı ile Dünya’da ilk sırada yer alan Amerika Birleşik Devletleri ve nüfusunun dörtte biri internet abonesi olan Singapur e-devlet hizmetlerinin kullanım oranı sıralamasında ilk iki sırada yer almaktadır. Yine bilgi toplumuna hazır olma sıralamasında ilk sırada yer alan Danimarka da Avrupa devletleri içerisinde e-devlet kullanım oranı yüksek olan ülkeler arasındadır. Bu durum teknolojik imkânların artmasının e-devlete olan talebi arttırabileceğini göstermektedir.

Bilgi toplumuna hazır olma sıralamasında 134 ülke arasında 61. sırada yer alan Türkiye’de ise e-devlet kullanım oranının çok düşük olması, bu varsayımı güçlendirmekte ve Türkiye’nin teknolojik altyapı oluşumunun ve kullanımının hızlı bir şekilde gelişim göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin e-devlet yapılanması projesi olan E-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında, bilgi teknolojileri projelerinin planlama, uygulama ve işlerliğini devam ettirme süreçlerinde bilgi teknolojileri alanında uzmanlaşmış elemana ihtiyaç duyulmaktadır. Hizmetten faydalanacak olan vatandaşların eğitilmesi, teknolojik altyapının geliştirilmesi ve projeye ayrılan bütçenin arttırılması ihtiyaç duyulan diğer alanlardır. Bu kapsamda iletişim altyapısı harcamaları 2003-2009 yılları arasında katlanarak artış göstermiş ve 8 yıllık süreçte 38 milyar dolar harcama gerçekleştirilmiştir; fakat henüz istenilen seviyeye gelinebilmiştir.

E-Dönüşüm Türkiye Projesi ile bilgi toplumuna dönüşüm sürecine uygun olarak mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmiş, e-devlet uygulamalarının işlerliğini

sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmış ve temel e-devlet uygulamaları hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar e-devlet yapılanmasının gelişimine katkıda bulunurken aynı zamanda saydamlığın gerçekleştirilmesine de katkı sağlayabilecek uygulamalardır.

Hayata geçirilen e-meclis uygulaması ile TBMM'deki yasama ve denetim faaliyetlerinin detaylarının elektronik ortama aktarılıp vatandaşların ve ilgililerin bilgisine sunulması saydamlık adına atılmış adımlardan birisidir. 2010 yılının başında uygulamasına geçilen e-ihale uygulaması ile de ihale ilanlarının ve ihale sonuç bilgilerinin elektronik ortama aktarılması saydamlığı sağlamaya yönelik bir başka adımdır. E-İhale uygulamasının amacı bütün ihale sürecinin 2010 yılı sonuna kadar elektronik ortamda gerçekleştirilebilir duruma getirilmesidir.

Türkiye'de hayata geçirilen önemli projelerden bir diğeri olan, gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi (GİMOP) kapsamında denetim faaliyetlerinin şeffaflığı sağlanarak bu faaliyetlerin ölçülebilirliği sağlanmıştır. Saydamlıkla ilgili olarak diğeri bir uygulama da arşiv bilgilerine (iş, onay, rapor vb.) ve istatistiki bilgilere ulaşma, firma, eşya, gümrük idaresi vb. hususlarda bilgisayar ortamında araştırma yapabilme imkanı sağlanmıştır. Yine ağ üzerinden denetim faaliyetlerinin sonuçlarına, gümrük kontrollerinin ve genel faaliyet sonuçlarının güncel verilerine ulaşma imkânı sağlanarak bu alanda saydamlık arttırılmıştır.

Gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi kapsamında 48 noktada 56 gümrük idaresi ve 18 baş müdürlük birbirine bağlanarak koordineli olarak çalışmaları sağlanmıştır.

Türkiye'nin saydamlıkta geldiği noktaya değinilecek olursa, Türkiye'nin saydamlık notu ve sıralamadaki yeri tablosundan hareketle Türkiye'nin saydamlık notunun son dönemde artış gösterdiği söylenebilir; ancak endekse dahil edilen ülke sayısının artmasıyla sıralama da gerilemiştir. Türkiye 1996'da 54 ülke arasında 33. sırada yer alırken 2009 yılı sonunda 180 ülke içerisinde 61. sırada yer almıştır. Oran olarak incelediğimizde sıralamada bir miktar da olsa ilerleme kaydettiği söylenebilir. Bu durum Türkiye'nin saydamlık notunu yükseltmek ve sıralamada daha üst sıralara çıkabilmek için bir an önce E-Dönüşüm Türkiye Projesini sonuca ulaştırması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması e-devlet yapılanmasını Türkiye için önemli bir fırsat hâline dönüştürmüştür. Türkiye yapısı itibariyle halen merkezîyetçi bir durumda olduğundan e-devlet uygulamasının ulusal bir politika

olarak uygulanma şansı mevcuttur. Bunun yanında, Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olması nedeniyle teknolojiye yatkınlığı Türkiye'ye e-devlet dönüşümünde avantaj sağlayacak diğer bir özelliktir.

Türkiye e-devlete geçiş sürecinde elindeki bu avantajları iyi kullanarak e-devlete geçiş sürecini uzatmadan tamamlayabilirse; yıllardır devam eden gelişmekte olan ülke vasfından sıyrılarak gelişmiş ülkeler sınıfına yükselme adına önemli bir aşama kat etmiş olacaktır.

Türkiye'de e-devlet kullanımının yaygınlaşması için yapılabilecek değişikliklere öneriler kısmında değinilmesi gerekirse;

- Bürokrasiyi azaltmaya yönelik olarak, e-belge kullanımını yaygınlaştıracak yasal düzenlemeler yapılarak, bu belgelere tek merkezden ulaşabilme imkânının sağlanması ve gereksiz iş ve işlemlere son verilerek vatandaşların hiçbir kamu kuruluşuna gitmeden işlemlerini internet ortamında kolayca gerçekleştirmesi sağlanmalıdır.
- E-devlet kullanımının yaygınlaşması vatandaşların talepleri ile doğru orantılı olacağından, teknolojik altyapı olanakları iyileştirilmeli, iletişim araçlarının kullanımı teşvik edilmeli ve ağ üzerinden verilecek hizmetler konusunda vatandaşlar eğitilmelidir.
- Eğitimde öncelikli olarak bilgisayar ve internet kullanımına ağırlık verilmeli, genç nüfusun e-devlet yapılanmasına uyumlu olarak yetiştirilmesi sağlanmalıdır.
- Ağ üzerinden verilecek hizmetler vatandaşların talepleri doğrultusunda belirlenmeli, nüfus sayımı, oy verme gibi işlemler ağ üzerinden gerçekleştirilebilir hâle getirilerek, zaman kaybı ve gereksiz maliyetler önlenmelidir.
- E-Bütçe, e-ihale gibi kamu kaynaklarının kullanımının saydamlığı ile ilgili projeler bir an önce tamamlanarak, devlet bütçesi hakkındaki bilgiler ve ihale süreçleri ağ ortamına aktarılmalı ve vatandaş denetiminin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

- Demokrasinin güçlendirilmesi amacı ile vatandaşların yönetime katılımını sağlamaya yönelik olarak, ağ üzerinden vatandaş-yönetici iletişimi kurularak vatandaşların fikirlerini yansıtabileceği bir platform oluşturulup, aktif vatandaş hedefi gerçekleştirilmelidir.
- Sunulan hizmetler karşılığı vatandaşın ödemesi gereken miktar olabildiğince düşük belirlenmeli, e-devlet yapılanmasının finansmanı siteye reklam alınması gibi alternatif yollarla karşılanmalıdır.
- E-Devletin güvenlik altyapısı daha sağlam temeller üzerine kurulmalıdır. Vatandaşlar şahsi bilgilerinin güvenliğinden emin olduklarında, e-devlet uygulamalarını tercih edenlerin sayısı da artış gösterebilir.

KAYNAKLAR

- Acar, B . Ş. (2007). *İyi Uygulama Örnekleri Çerçevesinde Kamu Yönetiminde Mali Saydamlık ve Kamuoyu Denetiminin Etkinleştirilmesi*. Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, ss.26-157.
- Acar, M. ve H. Özgür. (2003). *Çağdaş Kamu Yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, ss.306-318.
- Aktaş, K. (2009). “TBMM Dilekçe Komisyonu Örneğinde Elektronik Devlet Uygulamaları”. *Yasama Dergisi*, Sayı 11, Ankara, ss.134-135.
- Alkış, A. (2003). “Yönetim Sorumluluğu Modelinde Hesap Verme Sorumluluğu”. *Kamu Hesaplarına Uzman Bakış Dergisi*, Devlet Muhasebe Uzmanları Derneği Yayını, Sayı 2, Ankara, ss.16-19.
- Ataman, Ü., Bozkurt, N. ve Hacırüstemoğlu, H. (2001). *Muhasebe Denetim Uygulamaları*. Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. , 1. Baskı, İstanbul, ss.18-20.
- Atıyas İ. ve Ş. Sayın. (2000). *Kamu Maliyesinde Saydamlık*. Tesev Yayınları, İstanbul, ss.30-34.
- Avcı, A. M. (2005). “Türkiye’de ve Dünya’da Kamu Mali Yönetiminde Mali Saydamlık Kavramının Gelişimi ve Önemi”. Yüksek Lisans Tezi, Bursa, ss.13-253.
- Ayvalı, A. ve Aktepe, R. (2002). “Herkes İçin Bilgi Toplumu”. *E-Türkiye Girişimi Eylem Planı*, T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara, ss.11-21.
- Balcı, A., Nohutçu, A., Öztürk, N. K. ve Coşkun, B. (2003). *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*. Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, ss.116-276.
- Başaran, F. (2002). “Elektronik Kayıt ve Belgelerin Türk Hukuk Sistemindeki İspat ve Delil Hükümleri Açısından Değerlendirilmesi”. *Vergi Dünyası Dergisi*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, Sayı 25, İstanbul, ss.106.
- Bayar, D. (2008). “Mali Denetim Nedir”. *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Ankara, ss.3-6.

- Biricikoğlu, H. ve S. Gülenler. (2008). “Hesap Verebilirlik Anlayışındaki Değişim ve Türk Kamu Yönetimi”. *Türk İdare Dergisi*, İç İşleri Bakanlığı Yayını, Sayı 459, Ankara.
- British Columbia Genel Denetçilik Kurumu. (2002). “Performans Denetim Kılavuzu”. *Yüksek Denetim Dergisi*, YDK Yayını, Yıl 1, Sayı 2, Ankara.
- Çaldağ, Y. (2002). *Denetim ve Raporlama*. Gazi Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, ss.23-25.
- Çelikkaya A. ve F. Tekin. (2005). *Vergi Denetimi*. Seçkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, ss.32-51.
- Demirel, G. (2009). *Bütçede Otomasyon Süreci BYES-E-Bütçe*. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, ss.10-18.
- Demirel, D. (2006). “E-Devlet ve Dünya Örnekleri”. *Sayıştay Dergisi*, Sayı 61, Ankara, ss.7-108.
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2000). “Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık”. *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara, ss.83.
- Dönmez, D. (2007). “Dünya’da ve Türkiye’de E-Devlet”. Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı *Yüksek Lisans Tezi*, Tokat, ss.22-55.
- Emil, F. M. ve H. Yılmaz. (2009). *Mali Saydamlık İzleme Raporu VII*. Tesev Yayınları, İstanbul, ss.4-5.
- Erkul, R. E. (2004). “Dünya’da Kamu Yönetimindeki Dönüşüm ve Türkiye’de Kamu Yönetimi Öğretimine Yansımaları”. *II. Kamu Yönetimi Forumu*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss.2-8.
- Fırat, S. (2007). İşletmecilik Terminolojisinin Kamu Yönetimindeki Hakimiyetinde Son Nokta İnovasyon. *V. Anadolu İşletmecilik Kongresi Bildirisi*, Kırıkkale.
- Gülen, F. (2003). “Dış Denetim Nasıl Tasarlanmalı”. *Kamu Hesaplarında Hesap Verilebilirlik ve Şeffaflık İçin Denetim*, 2. Kamu Mali Yönetim Arenası, Ankara, ss.2-9.
- Gültekin, B. (2007). “Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları ve Toplumsal Açılımları”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Ana Bilim Dalı Master Tezi*, Ankara, ss.49-124.
- Gündeşli, E. (2006). “Mükellef Nezdinde Bulunan Elektronik Kayıtların Vergi Hukukunda İspat ve Delil Niteliği”. *Yaklaşım Dergisi*, Sayı 167, Ankara.

- Güredin, E. (2000). *Denetim*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. , 10. Baskı , İstanbul, ss.14-109.
- İnalöz, A. (2003). “Telekomünikasyon Regülasyonları Çerçevesinde Elektronik Ticaretin İncelenmesi”. *Telekomünikasyon Kurumu Uzmanlık Tezi*, Ankara, ss.1.
- İnce, M. N. (2001). *Elektronik Devlet : Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkânlar*. DPT Yayınları, Ankara, ss.13-58.
- İstanbul Sanayi Odası. (2001). *Ekonomik İstikrar İçin Şeffaf Devlet Kayıtlı Ekonomi*. İSO Yayınları, İstanbul, ss.10.
- İstanbul Ticaret Odası (2003). Kırçova, İ. (Haz.). *E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri*. İTO Yayınları, İstanbul, ss.17-153.
- Karabeyli, L., Coşkun, A., Sonuvar, M., Özek, A. ve Parlak, N. (2006). *Performans Denetim Raporu : E-Dönüşüm Türkiye Projesi Çerçevesinde Yürütülen Faaliyetler*. T.C. Sayıştay Başkanlığı, Ankara, ss.63-76.
- Kaval, H. (2003). *Muhasebe Denetimi*. Akademik Denetim Danışmanlık Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş. , Ankara, ss.19-26.
- Kayalı, C. A. ve Yereli, A. N. (2002). “I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi : Türkiye’de Bilgi Toplumu Yaratılması ve E-Devlet Uygulamalarına Genel Bir Bakış”. *Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını*, İzmit, ss.121.
- Kepekçi, C. (1998). *Bağımsız Denetim*. Avcıol Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, ss.1-6.
- Kızıлтаş, E. (2001). “ IMF Tarafından Belirlenen Mali Saydamlık Standartları ve Bu Standartların Türkiye’de Uygulanabilirliği ve Bu Konuda Yapılması Gereken Düzenlemelere İlişkin Öneriler”. *Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu*, Ankara, ss. 10.
- Kuran, H. N. (2005). *Türkiye İçin E-devlet Modeli*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, ss.12-24.
- Naralan, A. (2008). “E-Devlete Etki Eden Faktörler”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, Erzurum, ss.7.
- Özsağır, A. (2007). *Bilgi Ekonomisi*. Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, ss.101-107.
- Özyazıcı, N. (2006). “Dış Ticarete E-Belge Projesi”. *Gümrük Dünyası Dergisi*, Sayı 45, Ankara.
- Parlak, B. ve Z. Sobacı. (2005). *Kuram ve Uygulamalarda Kamu Yönetimi Ulusal ve Global Perspektifler*. Aktüel Yayınları, İstanbul, ss.228-232.

- Polat, N. (2003). "Saydamlık, Hesap Verme Sorumluluğu ve Denetimin Etkinliği". *Sayıştay Dergisi*, Sayı 49, Ankara, ss.2-74.
- Samsun, N. (2003). "Hesap Verebilirlik ve İyi Yönetişim". *T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığınca Hazırlanan İyi Yönetişimin Temel Unsurları Kitabı*, Ayrıntı Basımevi, Ankara, ss.22-23.
- Sancak, H. Ö. ve S. Gülenler. (2009). "Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirliğin Önündeki Yapısal Engeller : Türkiye Açısından Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslar Arası Davraz Kongresi Bildirileri*, Isparta, ss.5-7.
- Saran, U. (2004). *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma : Kalite Odaklı Bir Yaklaşım*. Atlas Yayın Evi, Ankara, ss.278-279.
- Saruç, N. T. (2007). "E-Devlet Hizmetlerinden Yararlanma Derecesi ve Algılanan Hizmet Kalitesi : Ampirik Bir Çalışma". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, Afyon, ss.200.
- Şalçı, F. (2007). "Türkiye'nin Dünya Mali Saydamlık Sıralamasında Yeri ve Mali Saydamlığa Ulaşmış Bir Ülke : Danimarka". *Bütçe Dünyası Dergisi*, Sayı 26, Cilt 2, Ankara, ss.1-89.
- Şirin, M. (2006). "Denetimde Kanıt Teorisi ve Gelişimi". *Sayıştay Dergisi*, Sayı 61, Ankara, ss.29-33.
- T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Modernizasyon Projesi Birim Başkanlığı. (2000). *Bilge Kullanım Kılavuzu*. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, ss.1.
- Uçkan, Ö. (2003). *E-devlet, E-demokrasi ve Türkiye*. Literatür Yayıncılık, İstanbul, ss.75.
- Uzun, A. K. (2008). "Saydamlığa Ulaşmada İç Denetimin Rol ve Sorumlulukları". *MODAV Uluslar Arası Muhasebe Konferansı Bildirileri*, İstanbul, ss.1-4.
- Ünal, A. (2007). *Türkiye'de Vergi Denetimi ve Vergi Denetmenlerinin Denetim İçerisindeki Rolü*. Vergi Denetmenleri Derneği Yayınları, Seri 13, Ankara, ss.72.
- Yalçın, M. (2005). "Gümrük Kontrolörleri Başkanlığı 2004 Yılı Faaliyet Raporu", *Gümrük Dünyası Dergisi*, Sayı 44, Ankara.
- Yıldız, Ö. R. (2007). "Bilişim Sistemleri Denetimi ve Sayıştay". *Sayıştay Dergisi*, Sayı 65, Ankara, ss.176.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akçin H. ve Uyan, C. (2006). Türkiye’de konumsal verinin e-devlet yapısı içinde satışına yönelik bir uygulama. http://www.hgk.mil.tr/dergi/makaleler/137_3.pdf , (08.02.2010).
- Aksoy, H. H. (2004). Kamu bilgi ağları ve ılsis projesi. <http://www.education.ankara.edu.tr> , (04.03.2010).
- Aktan, C. C. (2003). E-Devlet nedir. <http://www.canaktan.org/politika/e-devlet/kavram.htm> , (10.10.2009).
- Aktan, C. C. (2003). E-Devlete geçiş : bazı sorunlar ve çözüm önerileri. <http://www.canaktan.org/politika/e-devlet/sorunlar-cozum.htm> ,
- Aktan, C. C. (2003). Türkiye’de e-devlet . <http://www.canaktan.org/politika/e-devlet/turkiyede.htm> , (10.10.2009).
- Aktan, C. C. ve Coban, H. (2007). Kamu sektöründe iyi yönetim ilkeleri. <http://www.canaktan.org/politika/kurum-devyonetimi/aktan-coban.pdf> , (10.10.2009).
- Apak, T. (Kasım 2004). Elektronik vergi yönetimine yönelik e-beyanname uygulaması başladı. http://www.alomaliye.com/Talha_apak_e_beyanname.htm , (05.03.2010).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010). İstatistiki veriler http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/istatistiki_veriler/istatistiki_veriler.aspx , (02.03.2010).
- Baş, H. (2005). Hesap verme sorumluluğu ve kamu mali yönetimi ve kontrol kanunu. <http://maliesempozyumu.pamukkale.edu.tr/hasanbas.pdf> , (17.03.2010).
- Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü. (2002). Türkiye’de saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi eylem planı. <http://www.masak.gov.tr/Yolsuzluk/belgeler.karar.pdf> , (24.02.2010).
- Başoğlu, A., Gökçe, A., Ataküçük, A., Gümüş, A., Tarcan, A. ve Çolak, A. (2008). Dış ticarete işlemlerin gümrük ve gümrükleme sorunları. <http://www.odevtez.com/kategori-11-dis-ticaret-odevleri-html> , (04.03.2010).
- Bilgi Edinme. (2010). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=bilgiedinme> , (11.03.2010)
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu. (2003). <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1303.html> , (18.03.2010).

- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu. (2003). <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?mevzuatkod=1.5.4982&mevzuatiliski=0&sourceXmlSearch=> , (18.03.2010).
- Bilgi Toplumu. (2010). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=bilgitoplumu> dergiz , (10.03.2010)
- Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dünyası. (2009). İnternet kullanım oranları dünya’da artıyor. <http://www.bitdunyasi.com/tr/?Sayfa=Detay&Id=1412> , (13.01.2010).
- Cantekinler, K. M. (2002). Tekel sonrası telekomünikasyon hizmetleri pazarı :PSTN şebekesinin rekabete açılması üzerine analizler. <http://kampanya.org.tr/Telekom/belge/tk-telekomhizmetleri-2002.pdf> , (14.01.2010).
- Çiçek, S., Çiçek, H. G. ve Çiçek, U. (2009). Kamu hizmetlerinin etkinliğinde e-devlet kullanımı ve beklentileri. <http://www.deu.edu.tr/userweb/Hilmi.coban/%C3%B6devler/edevlet/kamuhizmetleri-edevlet.pdf> , (
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2005). E-Devlet proje ve uygulamaları. <http://www.bilgitoplumu.gov.tr> , (09.01.2010).
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2005). E-Dönüşüm türkiye projesi 2003-2004 KDEP uygulama sonuçları ve 2005 eylem planı. <http://www.bilgitoplumu.gov.tr> , (09.01.2010).
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bilgi Toplumu Dairesi. (2009). E-Dönüşüm türkiye projesi. <http://www.bilgitoplumu.gov.tr> , (25.03.2010).
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bilgi Toplumu Dairesi. (2009). Küresel bilgi teknolojileri raporu 2008-2009. <http://www.bilgitoplumu.gov.tr> , (25.03.2010).
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (2010). Elektronik imza nedir. <http://www.ftp.dtm.gov.tr/eimza/genel/eimzamedir.html>, (02.01.2010).
- Dış Ticaret Müsteşarlığı. (2010). Piyasa gözetimi ve denetimi tutanağı usul ve esaslarına ilişkin dış ticarete standardizasyon tebliği. http://www.alomaliye.com/2010/piyasa_gozetimi_3001.htm, (30.01.2010).
- Dünya’da E-Devlet Sıralaması. (2008). <http://e-devlet-kapisi.blogspot.com> , (20.01.2010).
- Dünya’da İnternet Kullanım Oranları Artıyor. (2009). <http://www.internetworldstats.com>, (13.01.2010).
- Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı Raporu . (2008). <http://democracy.nationalforum.com.au/articles263.html> , (02.03.2010).

- Elçi, A. (2002). E-Devlet : dünya'daki gelişmeler ve e-avrupa+ çalışma grubu. <http://www.tbd.wmv.gen.tr/RaporlarPDF/RP11-2002.pdf> , (16.01.2010).
- Elektronik ihalede ilk etap başlıyor. (2009). <http://www.ihaledanismani.com/kikDevam.aspx?S=19> , (09.03.2010).
- Emil, F. (2008). Türkiye'de mevcut bütçe süreçleri, mevcut sistem ve KMKY ile getirilmesi söz konusu olan değişiklikler. http://mulkiye.110mb.com/web_documents/butce_ve_kamu_finansmani_ders_notu_olarak_haz_rlanmistir.pdf , (16.03.2010).
- Erdal, M. (2009). E-devlet uygulamalarının yaygınlaştırılmasında e-kültürün yeri. http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=258 , (09.01.2010).
- Erkul, R. E. (2005). E-Devlet nedir. <http://www.digitaldevlet.org/e devletnedir.html>, (12.10.2010).
- Gümrük Uzmanları Derneği Yönetim Kurulu. (2008). Gümrük idarelerinin modernizasyonu projesi. <http://www.gud.org.tr/content/view/44/1/> ,(04.03.2010).
- Hesap Verme Sorumluluğu ve Mali Şeffaflık. (2005). <http://www.muhasibat.gov.tr/muhasabe/reform/ref10.php> , (11.12.2009).
- Homepage: <http://www.turkiye.gov.tr> (13.03.2010).
- İlhan, U. (2008). Denetim Kavramı. <http://www.turk-ie.org> , (23.02.2010).
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu. (2003). <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?mevzuatkod=1.5.5018&mevzuatiliski=0&sourceXmlSearch=> , (15.03.2010).
- Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı. (2003). <http://www.belgenet.com/yasa/kamu-05.html> , (11.03.2010).
- Karaarslan, E. (2005). Mali raporlama ve mali saydamlık. <http://www.erkan-karaarslan.org> , (11.12.2009).
- Karakurt, E. (2004). Türkiye'de yerel demokrasinin güçlendirilmesinde e-devlet uygulamalarının rolü. <http://www.e-demokrasi.org> , (05.03.2010).
- Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010. (2010). <http://www.sp.gov.tr/documents/Kayitdisi%20EkonomiyleMucadeleStratejisiEylemPlani2008-2010.pdf>, (07.03.2010).
- Kenger, E. (2001). Denetçi yardımcıları eğitim notu. http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/denetim.htm#d1c , (14.01.2010).
- Kılıç, M. (2009). Kamu ihaleleri elektronik ortama geçiyor. http://www.ihale.tc/haber_detay.asp?haberID=56 , (09.03.2010).

- MEB Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü. (2007). E-Devlet kapısı ve KIEM, 211 sayılı genelge <http://www.meb.gov.tr> , (23.03.2010).
- Milli Emlak Genel Müdürlüğü. (2002). E-Devlet. http://www.milliemlak.gov.tr/kurumsal/projeler/e_devlet/e_icerik.htm , (14.10.2009).
- Oğuz, O. (2010). Yeni dönem gümrük müşavirliği. http://www.istocrehber.net/metinler.php?Kat_id=827 , (15.03.2010).
- Öner, Ş. ve Yıldırım, U. (2004). Bilgi toplumu sürecinde yerel yönetimlerde eğitim-bilişim teknolojilerinden yararlanma: türkiye’de e-belediye uygulamaları. <http://www.tojet.net/articles/318.htm> , (11.03.2010).
- Pekdemir, R. (2005). Elektronik faturayla elektronik vergi denetimi ve kayıt dışı ekonomi ile Mücadele. http://www.mevzuatbankasi.com/portal/konuk_yazarlar/mevzuat.asp?kategori=77&id=500 , (05.03.2010).
- Polat, M. (2009). E-Devlet uygulamalarında birlikte çalışabilirlik. http://www.e-devletkonferansi.org/sunum/e-devlet_muhammet_polat.ppt , (11.01.2010).
- Selvi, Y., Şenyiğit, B. ve Türel, A. (2009) Elektronik bilgi ortamlarında muhasebe denetimi. http://www.muhasabe.istanbul.edu.tr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=79:elektronik-bilgi-ortamlarında-muhasebedenetimi&catid=34:eogretimuyeyazimmakaleleri , (13.02.2010).
- Şenyücel, Z. (2006). Türkiye’deki e-devlet anlayışı üzerine. *Manchester Bilim, Eğitim, Düşünce Dergisi*. <http://bianet.org/bianet/bianet/77773-turkiyedeki-e-devlet-anlayisi-uzerine> , (08.03.2010).
- T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı. (2003). Gümrük idaresinin modernizasyonu projesi 1. <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/egumruk/sayfalar/gimop.aspx> , (04.03.2010).
- T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı. (2010). Gümrük idaresinin modernizasyonu projesi II. <http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/egumruk/sayfalar/gimop2.aspx> , (06.03.2010).
- T.C. Kamu İhale Kurumu. (2005). Elektronik ihale forumu. <http://www.ihale.gov.tr/eihalecs/Bsk%20e-ihale%forumu.htm> , (09.03.2010).
- T.C. Sayıştay Başkanlığı. (2000). Karabeyli, L. ve Diğerleri (Der.). Performans ve risk denetim terimleri. <http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/diger%5Cicerikdetaydh339.pdf> , (21.01.2010).
- The E-Democracy E-Book Democracy is Online 2.0. (2000). <http://www.publicus.net/ebook/edemebook.html> , (07.02.2010).

- The Global Information Technology Report 2008-2009 (Küresel Bilgi Teknolojisi Raporu). (2009). <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%information%20Technology%20Report/index.htm> , (02.04.2010).
- Tokaç, G. (Haziran 2009). Elektronik ticarete vergilendirme ve e-ticaretin türk vergi hukuku açısından değerlendirilmesi. <http://www.bilgidenetim.com/makale/goster/323>, (05.03.2010).
- Toker, M. (2002). Mali saydamlık ve türkiye. <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/elek/ekutupana2.asp?id=358> , (12.12.2009).
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2005). Mali saydamlık izleme raporu. <http://www.tepav.org.tr> , (17.12.2009).
- Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Sonuç Raporu. (2010). <http://www.tuena.tubitak.gov.tr/pdf/sonucrapor1.pdf> , (02.04.2010).
- Türkiye'nin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu. (2010). <http://www.bitdunyasi.com/tr/?Sayfa=Detay&Id=2220> , (02.04.2010).
- Uluslar Arası Saydamlık Örgütü. (2009). Uluslar arası saydamlık örgütü raporu 2009. <http://www.transparency.org> , (04.04.2010).
- Yılmazcan, D. (2009). Türkiye'de mali saydamlık. http://www.saydamlik.org/kibris_dilek.html , (12.12.2009).
- Yörüker, S. (2001). Hükümet hesap verme sorumluluğu. <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/elek/elekicerik/12hesapverme.pdf> , (19.03.2010).

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Murat KANKAYA, 1986 yılında Gaziantep'te doğdu. İlk ve ortaöğretimini Kenan Evren İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra, lise eğitimini Şahinbey Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı. Girmiş olduğu ÖSYM sınavı sonucunda Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümüne yerleşti. 2008 yılında buradan mezun oldu. Ardından Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans öğrenimine başladı halen bu bölümde öğrenimine devam etmektedir.

VITAE

Muhammed Murat KANKAYA, was born inGaziantep 1986. He finished his primary and secondary education at Kenan Evren İlköğretim Okulu. After that he graduated from Şahinbey Cumhuriyet High School. He started Department of Economy - University of Gaziantep as a result of the OSYM exam. In 2008, he graduated from this department. Then he started his master at Social Science Institute - University of Gaziantep. He is still continuing his education at the same department. His second language is English.